

Chinuch Habanos

Today's Pressing Shaalos

Show# 184 | August 25th 2018

ספורנו פרק כי תבוא פרק כו פסוק יג

בערתי הקדש מן הבית. בחטאינו ובעונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראיות תרומות ומעשרות כאמרו ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם (יחזקאל כ, כו) וזהו וידוי מעשר שהזכירו רז"ל:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ג

כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ, וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם, וצריך לפרוט ב את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב.

Question of the week

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יג הלכה ג-ד

היה כהן והבהמה רובצת בבית הקברות אינו מיטמא לה כשם שאינו מיטמא להשב אבידה, וכן אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק הואיל ואינה לפי כבודו פטור. זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים וכיוצא בהן פורק וטוען עמו.

רמב"ם הלכות עדות פרק א הלכה א-ב

העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע, בין בעדות שיחייב בה את חבירו בין בעדות שיזכה בו, והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות שנאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו. **היה העד חכם גדול והיה בבית דין פחות ממנו בחכמה, הואיל ואין כבודו שילך לפניהם עשה של כבוד תורה עדיף ויש לו להמנע.**

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the Question 1 *click here*

Answers to the Question 2 *click here*

Answers to the Question 3 *click here*

Answers to the Question 4 *click here*

Answers to the Question 5 *click here*

Answers to the Question 6 *click here*

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on Previous Shows

Show 179 The Holocaust

Comment 1 *click here*

Comment 2 *click here*

Show 182 Intimacy in Halacha

Comment 1 *click here*

Show 183 Racism in the Frum world

Comment 1 *click here*

Show Suggestions

Kaparos and Tzaar Baalei Chaim *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the show

Hi Rabbi Lichtenstein, I really enjoy listening to your program every week. You bring so much to the Jewish community.

I just wanted to comment on your seminary episode as a woman who went to seminary in Eretz Yisroel. I am Chabad, and was a very good teenager in terms of behavior, although I did question the Torah a lot. In high school my teachers did not always appreciate my questions. In the 12th grade I applied to two seminaries in Eretz Yisroel. I told Hashem that if I did not go in, I would just start college. I got accepted to the more serious and hard to get into seminary. (Hashem was showing me...you think you're going to go directly to college, eh?).

Anyway to make a long story short, seminary was an incredible experience for me. It was there that my Bitachon was restored by top of the line Mechanchim did not balk at my questions rather took them quite seriously and would actually prepare an hour and a half class with sources to answer my questions. This experience taught me that it's not that I know more than Meforshim, rather if something is unclear, the problem is that I haven't found the answer yet, but there is an answer. We also had a fascinating class that explained Aggadita according to Chassidus, which made things that sounded totally bizarre, suddenly occur to be profound. I learned to speak Hebrew pretty fluently as a 1/3 of My teacher's spoke in Ivrit. Additionally, we began and ended our day learning B'Chavrusa and so I actually learned some serious learning skills. Additionally, I made some wonderful friends, whom I am still in touch with 12 years later. In fact a few of us learned together for years later until BH our families got large enough that our shiur fizzled out. (One day lmyH, we will be able to continue.)

Being in the holy atmosphere of E"Y, definitely increased in my spiritual growth and development of ahavas Yisroel for all types of Jews (as I made sure to go to all types of families throughout the country.) In short, seminary in E"Y was worth every cent of my parent's money and I will lmyH send my daughter's as well if they so desire.

Yasher koach again, Minna Hershcopf

A) What is the price of American Seminary compared to one in EY? \$16000 for Maalot Baltimore and I'm not sure if that includes dorm fees. Rebbetzin Bulka's doesn't appear to list their tuition on their website, but they tell you what assistance programs you can apply for.

B) You're compare going to Touro vs Colombia for undergrads. Why not compare Touro to a regular SUNYCUNY school with \$8500 annual tuition? Apples and Apples.

C) Regarding women working and the Parnassoh being a man's responsibility- if you want men to be able to earn the \$180-200k you speak about as a minimum amount needed for a Frum family- at what stage do you suggest we start training the boys to enter the workforce with a job that will pay them that salary 5-7 years into their employment, when their families are growing. It seems that if we tell them Torah Torah Torah into the Bais Medrash years, and then tell them "okay, now get a job earning \$180k because you're getting/just got married" that it might be expecting too much. Suggestion an increase in secular studies for boys, and demanding that they be taken seriously, so we prepare the next generation of givers of charity, might not be well received by the Roshei Yeshivos.

Yonasan Altman

As a follow up to Rabbi Fuerst and Rabbi Aisenstark,

I want to add that change can and will only come from within. No one body of leadership will come to bail out the families that are being driven to bankruptcy thanks to seminary, including families with several girls close in age where the nightmare doubles and triples. The lay leaders in most communities are usually people of means who can afford seminary. So parents have to act on their own.

In the 70's and 80's it was primarily girls with futures as teachers that went to seminary in Israel. There is no reason this cannot be the case today as well.

Parents of one or several schools in town who cannot afford to send, can unionize in the

beginning of the 12 grade school year to affirm together that they will not be sending to seminary in Israel due to cash constrains or for any other reason they see fit. Like this, no one girl will feel that she is the only one left out but instead, she is part of the realistic group. They can proceed to create local seminaries in each respective town, they can lease a few apartments for any girls that want to come there from other cities. All this is very easily done, and the potential teachers and lecturers are available as well and always looking for extra income or jobs. Perhaps they can do half day seminaries and half day job training, so they have a source of income ready to go. They can even organize a 2-3 week trip for the girls to Israel in October or November of that year. Doing all this will alleviate both the financial expense as well as the peer pressure factor. And this new system can grow from year to year.

Furthermore, parents of a school can organize together and petition the school not to scare or pressure the girls about the need for seminary in Israel for spiritual reason or because they will struggle with Shidduch.

Is there any wonder why there needs to be so many organizations to helps Kallahs financially for wedding and home needs that we see in many newspapers? The parents are 25 to 30 thousand behind from the money that was spent on seminary two years before.

The answers to solving this problem are well in hand but will only take affect if parents get together and act. And if there is no action on the part of the parents, then it says that there is really not a problem

Sincerely, Abe Schonfeld

Hi. I really enjoyed your past show about Chinuch Habanos. See attached what the Nesivos Shalom writes about the detrimental effect on a house that the mother works.

C.B.

וכדומה וכדומה בשאר הענינים, בדברים שבגלוי ובדברים שבסתר. החדרת הרעיון הזה לתוך פנימיות הגוף והנפש, בבחינת אבנים שחקו מים, זהו תפקיד ארגונו וכינוסנו, ורעיון זה צריך להיות בריח התיכון של מסגרת חבורתנו.

ה.

ומן הענינים שאני רואה חובת השעה לעמוד עליהם, הוא לעמוד גם יחד ולחשוב על מה נשתנה דורנו מדור הקודם, שהאברכים וגם הפשוטים שדרגתם הרוחנית לא עלתה על דרגת חברי ארגונו, ובכל זאת גדלו והצליחו ועשו פרי, ביר"ש וחסידות, אשר לא כן אתנו בעוה"ר. לפי"ד, כיסוד ראשון לכך יש לראות בעובדה שקליפת אמריקה "אפס זמן" פגעה גם בנו. אברך חסידי היה יודע שכמו שצריך ללמוד ולהתפלל, צריך שיהא לו זמן לעצמו, אצל זה התבטא הדבר בעבודה שבמח ושבלב ואצל זה התבטא בצורת שיחה ידידותית עם אח לדעה, אבל היה לו זמן. ואילו אנו עשיקי אנן בחשוכא שרינן, עשיקי מלשון עסיקי, אנו תמיד עסוקים. אפילו אלו שמלאכתם ואומנתם מלאכת שמים וטירדה דמצוה, אם יש לנו לפעמים זמן לחשוב על עולם ומלואו, אבל לחשוב על עצמנו ועבורנו, לזה אין לנו זמן למחשבה. ואם מזדמן למי שהוא שעה פנויה, מוכר גופו ונפשו לעבוד שעות גוספות, שבשעות הנוספות האלו שאברך עובד, אמנם מרויח בהם קצת כסף, אך הורס את גופו, ומאבד את נפשו ורוחו. ומענין לענין, אצל חלק גדול מחברינו, הרי לא רק שהוא עובד אלא גם אשתו

עובדת, ולפי"ד צריך להתריע נגד זה בכל הזדמנות, ולבקש מכל אחד מהחברים שיש לו האפשרות להסדר ולחיות אפילו חיי דוחק ח"ו, שירחק נפשו מדבר זה ההורס את האוירה הטהורה של הבית בכל המובנים, שקשה להרחיב את הדיבור על זה, ואשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, יגיע כפיך כי תאכל וגו' אשתך כגפן פוריה ברכתי ביתך וגו'.

זאת ועוד אחרת, האברך בדור הקודם ראה בחבורתו, ב'שטיבל' והרבי, חלק ממש ממהותו, לא פחות מביתו, וכמו שבן אדם נושא בעול ביתו, כמ"כ ידע כל אחד שמחובתו לשאת בעול ציבור שלו. הביהכ"נ היה נקרא שטיבל מלשון בית, כי היה זה באמת בית. ולא סמך מי שהוא על חבירו שהוא אשר ישא בעול, הן בדברים הנוגעים בממון והן בדברים הנוגעים אל הגוף. ההתקשרות להחבריא ואביוזריהו, הרים את האברך בבחינת הארון נושא את נושאו, והמזיגה עלתה יפה. הקדושה של הרבי החבריא והביהכ"נ טיהרה וזיככה את החומריות של הבית, עד שהבית נתהפך כחלק מביהכ"נ וכבית מקדש מעט ששכינה שרויה בו. ומה מאד מצער הדבר, שנשתנו פני הדברים בדורנו.

ו.

עלינו להתעמק ולדעת הגורמים המעכבים את דרך החיים בו אנו רוצים להמשיך כחטיבה אחת מלוכדת, ומה שלכאורה נראה, כי המחלה שדורנו לקויה בו ביותר שהיא פיזור הנפש היא בעוכרנו. היינו כי לא רק בעת שמתגבר יצרו של אדם עליו בכל עניו, או הוא בידי היצר,

Hi,

I just listened to your discussion on Chinuch Habanos. I really enjoy your shows. They are intellectually stimulating and make one question and debate and not take things for granted. So thank you. Here are my thoughts. If you don't have time to read it I highlighted the main points in red. Maybe they can be another discussion.

Good seminaries in Eretz Yisrael are not only for the textual learning and seeing the land. I agree that can be accomplished in America and then a three week tour.

A good seminary will teach the girls a lot more than Tanach, having classes on Middos, Shalom Bayis, self-awareness, Chinuch, Emunah and many more practical subjects.

Additionally, the fact of living in a dorm with roommates is a growing experience in it of itself, teaching how to live with other people and get along.

If the schools in America would have teachers on par with the schools in Eretz Yisrael then, yes, I would say stay in America. I am very sorry to say that this is not the case at all. (Or maybe it is, just not where I went to school).

My high school is considered a very top Yeshivish school and the learning that went on was extremely uninspiring. It was all about memorization, memorizing the Pesukim, Rashi, and Halachos and getting good marks. Those that performed the best on tests got the best jobs, got the most Kavod, got into the best seminaries, were considered the best girls and had the teachers approval...(I was one of those "top" girls so, no, I am not a bitter alumni I am just aware of what went on now that I am looking back objectively). They did not focus on building up each and every girl in her own unique strong point but focused on the ones who already made it or were considered top based on their social/academic performance.

Additionally, fathers may think that they are the ultimate Mechanchim when it comes to their children when in fact they are definitely not. If a girl comes from a perfect background with parents who're expert Mechanchim who really devote themselves to their children, raising them with the right Hashkafos and

put in enough time to really inspire them then, yes, those girls do not need to go to seminary. Sadly but realistically, how many times is this the case?

Additionally, many of the girls who stay in America go to seminary just for the resume and do not take it seriously. This already detracts from a girl's growth when the environment is not serious about growing.

Personally, I had no intention of going to seminary in Eretz Yisrael and was definitely not doing it for my resume. Hashem led me there because that's what he wanted and I was blown away by the level of learning and inspiration that I did not know existed, coming from a typical Yeshivish high school. It opened my mind to the real beauty of Yiddishkeit and redirected me to do things with thought and not by rote. This is one area where I gained tremendously.

In short most girls could greatly benefit from a year in Israel if they are coming from an uninspiring background or a home where Ruchnius is not the constant focus or priority.

I think Hashem gives the money to those who really need the year and yes it does have a lot of benefits if one can afford it. Some seminaries provide financial aid. Going into debt is never a solution but I see how it can be a great Zechus for someone who gives Tzedakah to someone else who can't afford it but could benefit. It can change the girls whole meaning and priorities in life.

I guess the best solution really would be to bring the inspiration and level of learning that goes on in seminaries into the girl's high schools. This way going to Israel won't be such a necessity and would be more affordable for parents. A boring teacher should not be a teacher and should find another profession that's more suited to her. Teachers should be trained properly and need to take courses for teaching. Not every post sem graduate who thinks they can teach really can, and not every experienced teacher who's been teaching for 50 years without changing her lesson should be in front of the classroom either. How come big organizations have such inspiring speeches, yet a high school whose whole focus should be teaching and inspiring can be so boring

and forced on the girls????? Additionally, they should be building each and every girl and her confidence not contributing to societal/academic/social pressure. I think that the girls are under too much pressure.

I'm not saying seminaries are perfect either, girls tend to come back in a cloud and takes them time to settle into reality. A good seminary will teach the girls how to be grounded to reality along with being inspired. The right balance is a rare commodity. We can only try our best to reach perfection.

Another pet peeve I have is that boys should also get a so called seminary year. Aside from Gemara learning and an optional Mussar Seder, or Mussar only on Limud Torah they should have proper preparation for marriage, Middos development self-awareness... A 2 hour Chassan Shmuz is not enough! Unfortunately, a top yeshiva like Brisk.. doesn't focus on practical Shmuzin for the Bochorim to develop their Middos, and is only a priority in so called "lower level" smaller Yeshivos. In the Mir all the Vaadim are optional and a Keshet with a Rebbi is formed only if the boy pursues it. A boy can get lost and swallowed up without anyone the wiser.

Thank you.

- A 7 year post seminary graduate raising a family

Rivky Nachfolger

Comments on Previous Shows

Show 166-167- Sheitels- Indian Hair

I told R Dovid I'd send him the Mekor in the Chazon Ish that would show Hinduism is minus- not Avodah Zarah. The Chazon Ish that speaks about spirit worship not being Avodah Zarah is Yoreh Deah 62:21 That uproots the whole issue of Indian hair.

Yonasan Altman

Table of Contents

Rabbi Shneur Aisenstark

Should a mother work out of the house: Reb Avigdor Miller

Dr. Leslie Klein

Some of the opposition to the Bais Yaakov movement : [Click here](#)

Teaching girl's Torah and the establishment of Bais Yaakov: Rambam, Shulchan Aruch, Chafetz Chaim: Likutei Halachos, Letter, Shevet Halevi, Divrei Yatziv, Igros Moshe, Tzitz Eliezer, Zkan Aharon, Maznaim Lmishpat

Rabbi Dovid Orlofsky

Jewish girls working in a secular environment: Mahari Bruna

Rabbi Shmuel Yaakov Klein

Women- Birchas Hatorah: Shulchan Aruch, Magen Avraham

Teaching girl's Torah: Divrei Yatziv, Shevet Halevi

Girl's schools take precedence over boy's schools: Reb Zalman Sorotzkin: Maznaim Lmishpat, Hadeiah V'Hadibur, Teshuvos V'Hanhagos, Gemara Sota, Maharsha Sota

Kol Kevuda Bas Melech Pnima: Rambam, Shulchan Aruch, Shevet Halevi

רב אביגדור מילר - אור עולם חלק ט

תעלם מהשטח כמה שיותר מהר. הקב"ה תכנן קריירה לכל אשה להיות אם. והיא הקריירה השמחה והכשרה ביותר. והנשים האלה אפילו שהן יועצות או עורכות דין, או פוליטיקאיות - כולן לא מרוצות, כי בטבע אין לאשה סיפוק אם אין לה ילדים.

ש. למה נשים עובדות כיום, אם תפקידן הוא להיות בתוך הבית?
 ת. בפרק המדבר אודות "אשת-חיל", משבחים את האשה המוכרת מוצרים שהיא בעצמה יצרה. אבל על איזה מוצרים מדובר? רק במוצרים תוצרת בית. שכן כדאי לדעת, שבעבר הרחוק, היתה האשה טווה חוטים ואורגת מהם בדים, ועל כך משבחים את האשה - שכן היא עבדה אז בתוך ביתה, באופן פרטי. אבל כשהאשה צריכה לעזוב את הבית ולצאת למשרד, זה דבר מסוכן. כי על אף שרגילים למושגים הללו של עבודת נשים וגברים יחד, זה לא יחזיק מעמד. כשגברים ונשים נמצאים באותו משרד, הטבע יפרידם מעצמו, והמציאות מוכיחה שבמשרדים כאלה, התוצאות אינן טובות.

ואם נשים רוצות לעבוד בבתי חרושת, ששם עובדות נשים בלבד, אולי ינצלו מהבעיה הנ"ל, אבל אז היא יוצאת מהבית, וכמו כן אם נשים רוצות להשתלם בלימודים, ומשאירות את הילדים עם שמרטפית, זה לא בריא לילדים. כיון שהשמרטפית הטובה ביותר, אינה שוות ערך לאמא, מבחינה פסיכולוגית, שכן לאם הטבעית, יש ענין להגן על ילדיה. וילדים קטנים מבצעים כל מיני דברים לא רצויים, ורק האינסטינקט הטבעי שיש לאמא עם הרצון להגן על ילדיה, ואהבתה אליהם, היא זו שמפתחת את אופיו של הילד באופן נורמלי. אחרת מתפתחת בטבעו של הילד איזו שהיא מרידות, שכן ילדים אינם מגיבים לאשה זרה, כפי שהם עושים זאת לאמא טבעית. יש הרבה אי צדק בכך, שהאמא מבקשת לצאת מהבית, ועל סמך זה נמנעת מלהביא ילדים וכו'... וממילא ענין זה, של העדרות

מאמר זה ניתן לקריאה לנשואים בלבד!

האשה מהבית במשך כל היום, היא אחד מהכשלונות הגדולים ביותר בחיים.

ש. האם שייך גם היום מה שחזו"ל אמרו "כל המלמד בתו תורה (כאילו) לומדה תפלות" (סוטה כ.)?

ת. שים לב פעם, בשבת, כשעליתי מסעודת שלישית ראיתי רופאת שיניים יושבת ולומדת גמרא עם בחור. גמרא כאמצעי לפריצות? כשיושבים שניים אלה ביחד, לא על גמרא הם חושבים. אל תשלו את עצמכם. גמרא היא עסק גברים. נשים - לא להתערב. שתלמדנה מסילת ישרים, וחובות הלבבות, גם קיצור שלחן ערוך. אבל ללמוד גמרא, פירוש הדבר לערב בנים ובנות בזרם העיקרי של החיים. בחורות ונשים הן לנו קדש קדשים. כל יהודי ויהודיה הגם קדושים. אבל אם מערבבים אותם ביחד, זה כבר לא קדוש. אפילו שני קדושים שביחד לומדים קדושה - זאת טומאה. זה הגיון בריא, שגברים יתרחקו מן הנשים ונשים מגברים. והעולם הטיפשי של היום מנסה לפרק את זה אבל הם מפרקים את עצמם. פעם, כל האוניברסיטות היו או לגברים או לנשים. בתי ספר היו או לבנים או לבנות. אז באו השוטים ויסדו חינוך מעורב. אי אפשר לצמצם במילים כמה רשעות נכנסה לעולם בגלל זה.

לפני ששים שנה, כשגויים בנו בית ספר תיכון לבחורים, בנו אותו בריחוק של קילומטרים ועוד קילומטרים מבית הספר של הבחורות. היום שוטים, ביניהם גם מוסדות יהודיים, מערבבים את השניים ביחד, ומקבלים את התוצאות.

ולכן, לימוד הגמרא הוא בשביל גברים. לנשים יש הרבה דברים חשובים מאד לעשות. לא שלגברים יש נשמה יותר עליונה. אשה יכולה להשיג את המדרגות העליונות ביותר של קדושה. אבל ביישום פרקטי, עלינו להפריד אחד מן השנייה, ולכן: אל תלמד גמרא לבתך.

מאמר זה ניתן לקריאה לנשואים בלבד!

Dr. Leslie Ginsberg-Klein

Some of the opposition to Bais Yaakov *click here*

The Halachos of girls learning Torah and the establishment of Bais yaakov

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג

אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוית, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו, ואף על פי שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף ו

אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה. ואף על פי שיש לה שכר, צוו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים: כל המלמד את בתו תורה, כאילו מלמדה תפלות (פי' דבר עבירה). בד"א בתורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תפלות (רמב"ם וסמ"ג ולא כמקצת ספרי הטור). הגה: ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה. (אגור בשם סמ"ג). ואשה אינה חייבת ללמד את בנה תורה, ומ"מ אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה, חולקת שכר בהדייהו. (הגהות מיימוני פ"א דת"ת וסמ"ג).

קרי אסורים במחנה לוי כדילפינן בספחים פסוק אלו דכריס (דף סז): מרשיא, הדמיס פוחח את המקורי: זכות דמאי, מגינה כ"כ: זכות לתורה, שהיתה עוסקת בחורה: הא לא מויסקדא, דכתיב ולמדתם אותם את בניכם (דכריס יא) ולא את בנותיכם וכיון דאינה מנהו אין שכרה גדול כמלווה ועושה: ומגנא, מן היסורין ומללא מן החטא שלא יחקפנו ילדו: בין בעדנא ללא עסק בה, דהיינו משנמחר המלוה ואינו עוסק בה אגוני מגנא מן הפורעניות ולהכי קאמר במשנה דיש זכות חולה כמה שנים אלו לא מללא מן החטא ומאי אינה מגינה אלא לפי שעה דקאמר בכרייתא היינו

מן החטא שלא יחקפנו ילדו: לעולם זכות לתורה, ולא שפוסקת בחורה אלא שפורחת בכנה ובעלה שיעסקו: דמקריאון ומתניאון, שפורחת על בנייהן להביאון לבית הספר ולקרוח מקרא ולשנות משנה: ונפרן לנכרייהו, ומתמינות לבעליהן שיואלין לעיר אחרת ללמוד תורה: לימדה חסלות

ס"ד. וכי תורה חסלות קרא לה: כאלו, שמתוכה היא תכונה ערמומית ועושה דכריה בהנע: חכמה, תורה: שמעמיד עצמו ערום עליה, שפירש עצמו מכל העסקים ונעשה עליה עני וחסר כל: רוצה אשה בקב וחפלות, חפילה ליוון בתוונות מועטין ויהא תיפלותה מצוי לה כחשמים

שנים, זכות * רמאי איצימא זכות דתורה הא אינה מצוה ועושה היא אלא זכות דמצוה מי מגנא בולי האי והתניא את זו דרש ר' מנחם בר יוסי כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר והתורה באור את המצוה בנר לומר כך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ואת התורה באור לומר כך מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם וכי * ומסיק רבא * תורה בעידנא דעסיק בה

מגינה ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא רבינא אמר לעולם זכות תורה ודקאמרת אינה מצוה ועושה נהי דפקודא לא ספקרא * באגרא דמקרין' ומתניין בנייהו ונפרא להו לנכרייא עד ראתו מבי מדרשא מי לא פלגן בהדייהו: מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את וכו'. ר' אליעזר אמר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות תפלות ס"ד אלא כאלו מלמדה תפלות א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה מכיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ** ערמומית ורבנן האי אני חכמה מאי עברי ליה מיבעי ליה לכדר' יוסי בר' חנינא דאמר ר' יוסי בר' אבא אין דת מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה ומ"ט לרינא אין נדחה מפני זה סברת ר' אליעזר ב ונקטינן כן להלכה, וכתבו ג רבותא דהיינו דוקא תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב אף שאין ללמדה ** לכתחלה מ"ט המלמדה אינו במלמדה תפלות ד וגם מחורה שבע"פ הדינים השייכים לאשה מחוייבת ללמוד: ר' יהושע אומר רוצה אשה וכו', מאי קאמר ה"ק רוצה אשה בקב ותפלות עמו מתשעה קבין ופרושות: הוא היה אומר חסיד שומה וכו', היכי דמי

[דף כא]

הערה וקשה דע"כ מאי דקאמר לעיל דנר אינו מגין אלא לפי שעה היינו להנצל מן החטא שלא יכשל דהננה מן היסורין הלא מגנת לעולם אף בעידנא דלא עסיק בה וא"כ מאי לפי שעה דקאמר הלא אסיק דאצולי לא מללא כלל ועוד מאי אחר שס דהחורה מגנת לעולם הלא אסיקא דבעידנא דלא עסיק בה אצולי לא מללא וקשיא זו עיקרה למלאת כחוספות וכשארזו בחימה ולעניות דעתי כ"ל דתרי עיני תורה יש וכן בענין המצות אחד שהוא לומד לשמה ואחד שהוא לומד מן השפה ולחוק וכלל כענין חורתו של דואג כדאמרינן בסנהדרין (דף קו) וכן בעניני המצות יש שהוא מקיים לשם ד' ויש מן השפה ולחוק כענין שאמר הכתוב בפיו ונשפתיו כדדוני ולכו רחוק ממני לעיל בכרייתא מיירי בחורה שהוא לשמה וכן המצוה שהיא לשם ד' ולכן אמר תורה שהיא לשמה מציאה להנצל מן החטא לעולם היינו אף בעידנא דלא עסיק בה וכן במצוה שהיא לשמה מגינה להנצל מן החטא לפי שעה היינו בעידנא דעסיק בה ובמימרא דרבא מיירי בחורה שהיא מן השפה ולחוק כחורתו של דואג ולכן אמר שהיא אינה מללת מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה ומצוה כעין אופן זה אטילו בעידנא דעסיק בה אינה מללת מן החטא:

הערה ולפ"ז כ"ש שיש לזוהר מלמד להנערים והנערות כחני לזון וכדכרי חשק שזהו חמש תכלה לכן ונפסן והמרגיל עצמו כזה הוא בכלל הקורא בספרים החזונים שהחמירו החכמים מאוד כזה כדאימא נריש פרק חלק (סנהדרין דף ט) ואין כ"ת אם הם נדפסות כלשהם או כלשון לע"ז ופיין כש"ע או"ח בסיתן ש"ז ספ"ז וכת"כ ש"א

הערה ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חוק מאוד אלל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו וכמאמר הכתוב שאל אחיך ויגדך כזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה והסתמך בהנהגה על אבותיה הישרים אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות כחוסף מאוד מאוד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל

עין משפט * שם נפ"ג סלכס כ ב פ"א מהלכות ת"ת הלכה יג ב שם ד ש"ע י"ד פיטן דפ"ו ספ"ז וי"ו ה כגון עיני נדה ומלה והדנח' סג כע"כ שלא לאחר זמנה שכל דבר זה נשים מתות בשפת לדתן כשאינן והיות כדאימא כמשה ס"ב דבבת ומלה כדי ל: להאביל לנ"כ דבר שאינה מתוק וה"ס עיני מלית כבשר וכל כפאי נווהא בעיניי אוכל כדי בלא להאביל דבר איסור

קדשה בכלי: ותפדה. ותלך לחולין ומהמעות יקנה אחרים: ותשרף. שקדשה קדושת הגוף והאינה יולאה עוד לחולין: וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות ואפילו קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו נשרפין שירים בבית הדשן כדמפרש בנמרץ: כהנת. בחכהן: מנחתה נאכלת.

דכל מנחת כהן כלול מהיה לא חאל כתיב (ויקרא ו) חבל דכהנת הנשואה לישראל נאכלת וכן כהנת אלמנה וגרושה שהביאה מנחתה נאכלת: כהנת מתחללת: מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול: וכהן אין מתחלל. אם נשא גרושה זונה והללה וטעם דכולה מתניתא מפרש בנמרץ: בקדשי קדשים. חטאת ואשם ומנחה בכלה כתיב כל זכר דכהנים יאכלנו: מה בין איש לאשה. בישראל נמי קמיירי: איש פורע ופורס. כשהוא מנוגע פורע ראשו ופורס בנדיו: האיש מדיר את בנו, קטן בניור וחלה עליו נזירות אפילו לכשיגדל: מנלח על נזירות אביו. אם יגדר אביו בנזירות והפריש קרבנותיו ומת והיה בנו נזיר הבן מנלח ביום מלאת ומביא קרבנותיו שהפריש אביו: מקדש את בתו. מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה: מוכר את בתו. לאמה

דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה היכי דמי דשע ערום א"ר יוחנן זהו המטעים דבריו לדיון קודם שיבוא בעל דין חבריו ר' אבהו אמר זה הגותן דינר לעני להשלים לו מאתיים וזו דתנן מי שיש לו מאתיים וזו לא יטול לקט שבחה ופאה ומעשר עני היה לו מאתיים חסר דינר אפילו נותנין לו אלף דינרין כאחת הרי זה יטול (ויש עוד ציורים בנמרץ ע"ש): אשה פרושה וכו' הרי אלו מבלי עולם. מסיק בגמרא * כגון יוחני בת רמיבי ועוד חושב בגמרא מי שמבילה עולם התלמיד שלא הגיע להוראה ומורה דאמר ר' אבהו אמר רב רונא אמר רב מאי דכתיב (משלי ו) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה: מתני' ר"ש אומר אין זכות תולה במים המאדירים ואם אתה אומר הזכות תולה במים המאדירין מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותת ומוציא אתה שם רע על המהורות ששתי שאומרים טמאות הן אלא שתלתה להן זכות רבי אומר בזכות תולה במים המאדירים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת לסוף היא

מתעשה קבין ופרישות לפרוש מן חורה ור"ל שהחורה לא יבא חביב לה שהחורה מלמדת לאדם למעט התפלות היפך טבעה: שמטעים דבריו לדיון. דמשנקעו כלל הדיון שערי זכותו לדבריו של ורשע הוא שטובר על לא תשא שטע שוא (שמות כג): להשלים האתיים וזו. ומעתה לא יטול לקט ויש לו קרובים שיטלו: כי קאמר. מבלי טולס: כגון יוחני בת רמיבי. אלמנה מכשפה הימה וכשמגיע עת לידת אשה הימה עולת רחמה במכשפות ולאחר שמצטרפת הרבה הימה אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפילתי והולכת וסותרת כשפיה והולד יולא פעם אחת היה לה שכיר יוס כתיבה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושטע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מתקשקש כמטי האם ונא ופתח את מנופת הכלי והכשפים ילאו והולד נולד וידעו כי בעלת כשפים היא: זה תלמיד שלא הגיע וכו'. הפילה לשון נפל שלא כלו לו חדשיו: וטמאים. לשון טולס עינו (ישעיה לג) שסוגרים פיהם ואינם מורים לנזרכי הוראה: מתני' הרי היא ככל המנחות. שקמאה עד שלא

מתה באותה מיתה. נטמאת מנחתה כ עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפדה ואם משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף * ואילו שמנחותיהן נשרפות ** האומרת טמאה אני לך ושכחו לה עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בא עליה בדרך גובר הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה * נשרפת וכהנת שנשאת לישראל מנחתה * נאכלת מה בין כהן לכהנת מנחת כהנת נאכלת ומנחת כהן אינה נאכלת * כהנת מתחללת וכהן אינו מתחלל כהנת מטמאה ר למתים וכהן אינו מטמא למתים כהן אינו אוכל בקדשי קדשים ואין כהנת * אוכלת בק"ק. מה בין איש לאשה ב האיש פורע ופורס גואין האשה פורעת ופורסת האיש ד מדיר את בנו בניור ואין האשה מדרת * בנה בניור האיש מנלח על נזירות אביו ואין האשה מנלחת * על נזירות אביה האיש * מקדש את בתו * ואין האשה מקדשת את בתה האיש מוכר * את בתו ואין האשה מוכרת את בתה האיש כ נסקל ערום ואין

אשה * (דף כג) ** (דף עג) *
וכפרס אותן שמרנילן עתמן ללמוד כחכ ולשון העמים כודאי מלכה רבה ללמדס הומש ונס נכויס וכחוכיס ומוסרי חזיל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיחלמת אללס ענין אמונתינו הקדושה דלל"ה עלול שיסורו לגמרי מדוד * ויעברו על כל יכודי הדת ח"ו:

עין משפטו פכ"א מהלכות פסוקי טעמים הלכה יג * פ"ה מהלכות ת"ת הלכה יד * פ"ז מהלכות סוטה הלכה פ * כ"ג * שם פ"ד הלכה יד * פ"ז מהלכות מעשה קרבנות הלכה יב * ג"ל דלכתי שנה עוד כספס מהוס דמעיקרא איירי פטיקרי מנחת סוטה וכו' אמירא החם גילתה כחורה שטיין לכבעל כדכתיב וכביא את קרנבה עליה לכן נשרפת חבל זכ איירי ככמה מנחה כעביאה האשכ וקמ"ל דגם כוכ יכ לכבעל חלק דמה שקתה אשה קתה בעלה ולפיכך נשרפת כמו שכתבו התוספות * שם הלכה י"ד * שם הלכה ט * פ"ט מהלכות איסורי ביאה הלכה א' * פ"ב מהלכות חבל הלכה ו"ז * ח"א * פ"י מהלכות מעשה קרבנות הלכה ג * פ"י מהלכות טומאת נדת הלכה ו"ז * כ"ב הלכה ד * ח"ה * פ"ב מהלכות נזירות הלכה יג * ו' * שם פ"ח הלכה טו * ח"ה * פ"ג מהלכות אישות הלכה יא * פ"ה מהלכות גירושין הלכה ז * פ"ד מהלכות עבדים הלכה א * כ' * פ"ט מהלכות פסוקי טעמים הלכה א

מלאכה שאין עמה תורה

אוצר החכמה

כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון
(אבות ב', ב').

אם תורה שאין עמה מלאכה כך, על אחת כמה וכמה מלאכה שאין עמה תורה. מה כבוד פשעו של אב שאינו מלמד את בנו אלא מלאכה ולא תורה. מה גדולה היא הסכנה הרוחנית בשביל הבן, לכמה עוונות עלול הוא להגרר ומה גדולה פרצת הדור בכלל שבעטיו של חינוך שכזה.

חינוך הבנות

ב"ה, יום כ"ג לחודש שבט תרצ"ג.
אל כבוד האלופים הנכבדים חובבי ומוקירי תורה החרדים לדבר ד' אשר בעיר פריסטיק יצ"ו.

כאשר שמעתי שהתנדבו אנשים יראים וחרדים לדבר ד' ליסד בעירם בי"ס "בית יעקב" ללמוד בו תורה ויר"ש, מדות ודרך ארץ זו תורה, לילדות אחב"י, אמרתי לפעלם הטוב יישר ד' חילם ומעשה ידיהם יכונן, כי ענין גדול ונחוץ הוא בימינו אלה, אשר זרם הכפירה ר"ל שורר בכל תקפו והחפשים מכל המינים אורבים וצודים לנפשות אחב"י. וכל מי שנגעה יראת ד' בלבבו המצוה ליתן את בתו ללמוד בבי"ס זה וכל החששות והפקפוקים מאיסור ללמד את בתו תורה אין שום בית מיחוש לזה בימינו אלה, ואין כאן המקום לבאר באריכות, כי לא כדורות הראשונים דורותינו, אשר בדורות הקודמים היה לכל בית ישראל מסורת אבות ואמהות לילך בדרך התורה והדת ולקרוא בס' "צאינה וראינה" בכל ש"ק, משא"כ בעוה"ר בדורותינו אלה. וע"כ בכל עון רוחנו ונפשנו עלינו להשתדל להרבות בתי ספר כאלו ולהציל כל מה שבידינו ואפשרותינו להציל.

הכותב למען כבוד התורה והדת,
ישראל מאיר הכהן.

הפקעה מן המצוות

בנאמו פעם בפני אסיפה גדולה, בלהטו ה"חפץ-חיימי" המיוחד, נגד אותם הזורים שמוסרים את ילדיהם לבתי ספר חפשים, העיר: "וי! הורים כאלה הלא מתיחסים אל ילדיהם ביחס גרוע מאשר לעבדים ולשפחות!".

תתשיג

שו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן קנ

בענין גדר למוד תורה לנשים, אף על פי שהדברים מבוארים ברמב"ם סוף"א מהלכות ת"ת ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ו מכ"מ לא אמנע עצמי מלהביע דעתי העני' למעשה.

הנה לשון הרמב"ם והשו"ע שם ס"ו אשה שלמדה תורה יש לה שכר, ואף על פי שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמוד אדם את בתו תורה מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, בד"א בתורה שבע"פ וכו'.

הגדר המבואר מזה דאע"ג דמצוות שלא ללמוד מ"מ אם למדו כבר מקבלות קצת שכר, ואין מקום לומר כאשר ר"ל אחד מגדולי הדורות דאיכא איסור עשה ממש מפסוק ולמדתם אותם את בניכם - ולא בנותיכם, דז"א דהא מקבלים שכר כאינה מצווה ועושה, והוא מש"ס סוטה כ"א ע"א והוא ענין ברורי' אשת ר"מ המפורסם בחז"ל שהיתה גדולה בתורה, ועיין פסחים ס"ג ע"ב שלמדה ממאות רבנים כ"א פחות מכשיעור, מכ"מ בא וראה דאעפ"כ לא עלתה בידה עיין ע"ז י"ח ע"ב ואיכא דאמרי ממעשה דברורי' וכו' וע"ש ברש"י דר"מ השתדל להכשיל את ברורי' שלא יעלה על דעתה שהיא לא בכלל נשים דעתן קלות, הן אמת דהיו נשים יחידות מחוכמות גם בתורה וכמבואר בהקדמת תשובת חוות יאיר שכ' שזקנתו שעל שמה נקרא ספרו היתה יחידה במינה בתורה והיו גדולי הדור שואלים ממנה בד"ת, הנה זה הגדר הראשון שכ' הרמב"ם שאם לומדים עכ"פ מקבלים שכר כאינה מצווה ועושה, אבל הוא מיעוט לא ניתן להוראת הרבים.

והיות שזה רק מיעוט עצום שאשה תשיג השגת אמת בתורה, ותכונת האשה בדרך כלל שאינה יכולה להשיג ולא להבין הנקודה האמיתית שבתורה ועי"ז שאינן מתלמדות המכוון בתורה"ק מוציאות ד"ת להבליהם ע"כ אסרו חכמים ללמוד בתו תורה הן בחינוך האב בבית, והן בחינוך הבת בבית ספר, ואמרו כאלו מלמדה תפלות פי' דאין כאן רק שב וא"ת וצווי שלא ללמוד אלא יש גם עבירה בקום ועשה שמלמדה תפלות.

וז"ל רבינו המאירי סוטה כ"א - כאלו מלמדה תפלות ר"ל דברים תפלים שמתוך הבנתה ביתר מגדרה היא קונה ערמימות מעט, ואין שכלה מספיק להבנה הראוי', והיא סבורה שהשיגה ומקשקשת כפעמון להראות את חכמתה לכל ע"כ, הנה הגדיר המאירי איסור הלימוד בהסבר נפלא שע"י שמלעיטים לה בדברים שהם בדרך הטבע למעלה מהשגתה, אבל אין שכלה מספיק להשיג הדברים על בורים אבל האשה סוברת שכן השיגה ומתפארת בחכמתה הקטועה הזאת, ויוצא מזה משפט מעוקל, ומסיים עוד המאירי וזה לשונו ובתלמוד המערב (פ"ג דסוטה) אמרו ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים ע"כ, פי' שיש בזה עלבון בתורה שיהיו דברי תורה נתונים לשקול דעת נשים.

ודע דדבר פשוט הוא דלאו דוקא האב לבתו או בבית הספר אסור ללמוד לנשים תורה שבע"פ אלא גם האשה לעצמה באופן פרטי אסורה שתבטח בעצמה שהיא מהמיעוט שאינם בגדר מלמדים תפלות, אלא שאם למדה דיעבד ועלתה לה שהיא בעלת שכל טוב ואינה מרוב הנשים שמוציאות ד"ת להבליהם, ואז היא מקבלת שכר כאינה מצווה ועושה.

ודעת הרמב"ם דגם תורה שבכתב אסור לכתחילה כמבואר בדבריו ובשו"ע, איברא ידוע דדעת כמה ראשונים דאפילו לכתחילה מותר בתורה שבכתב ותולה בגי' המשנה בנדירים ל"ה ע"ב אם גורסים אבל מלמד הוא לבניו ולבנותיו מקרא, מכ"מ גם לדעת הרמב"ם עדיין יש הבדל בין איסור תורה שבכתב לאיסור תורה שבע"פ גם בגדר לכתחילה, דבתורה שבע"פ גם השמיעה דרך פשוטי העינים אסורה בנשים ולא דוקא כשלומדים מספר, מלבד אם הוא נוגע לידיעת ההלכות הנחוצות גם לנשים וכמבואר ברמ"א ביו"ד שם דזה מותר ללמוד, ומכ"ש לשמוע, אבל תורה שבכתב השמיעה בקריאה דרך פשוטו של דברים מותרות להם וכמש"כ הט"ז יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ד' והיינו מחגיגה ג' אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע, ודרך לימוד דרך התחכמות אסור, ועיין גם בב"ח יו"ד שם.

ומזה דגם מתוך הספר תורה שבכתב דרך פשוטן של העינים שמותר גם לדעת הרמב"ם דמה הבדל בין אם שומעים קריאת המלך כלשון התורה דרך שמיעה והוא דרך פשוטו של דברים או שקוראים בעצמם דרך פשוטן של דברים ועתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה כדאשכחן בסיני שכל דאנו למידיה האיסור לדבר ד"ת לבעל קרי, ובמחשבה מותר מכ"מ בסיני שהי' שמיעה שומע כעונה והצריכה תורה טהרה, ומש"כ הרמב"ם לאסור תורה שבכתב לכתחילה היינו דרך הבנה ע"ש בט"ז ועיין גם בסה"ק ויואל משה סוף מאמר לה"ק מה שהאריך באריכות נאה ביסוד הלכה זו דאיסור לימוד תורה לנשים. וע"ע בתשובת דבר שמואל (אבוהב) ס' ע"ה ד"ה ומה עמקו.

ומזה דעדיין אין לנו היתר ללמוד עם הבנות תנ"ך עם המפרשים העמוקים כמו הרמב"ן וא"ע וכדומה וגם פרש"י עה"ת הלא מלא וגדוש דרשות חז"ל תורה שבע"פ שחז"ל רחקו אותם מזה אלא פשוטן של העינים עם מוסרי חז"ל ודרשתם ומדרשים שהם נוגעים ליראת שמים מוסר צניעות או הלכות פסוקות להם, וידעתי שרוב בתי ספר לבנות בדורינו אין עומדים בזה ומפריזים על המידה ונגד ההלכה, וכבר אמרתי פעם למחנך הדגול הרבני צדיק במעשיו ר' אברהם יוסף ואלף זצלה"ה, כי התורה היא נצחית ואם אמרו כמלמדם תפלות כ"ה בכל הדורות, וגם אם מתירים זה משום עת לעשות ה' הפרו תורתך כי לולא זה היו הבנות עוסקות בגרוע ממנו, מכ"מ מאן מפיס, וגם מי עמד במנין על זה ודבר פשוט שהריעותא של כאלו מלמדם תפלות תצמח בין מוקדם בין מאוחר, וד"ת וגזירתם לא ישתנה לעולם. וקשה להעמיד דת על תלו בענין זה.

וגם מה שכתבתי למעלה דפשוטן של דברים מותר ללמדן גם מבפנים הספר אינו ברור כ"כ די"ל דנשים באות לשמוע שכל הט"ז הנ"ל הוא דוקא ורצונו לומר לא רק להורות שלא ילמדו רק פשוטי הדברים אלא גם לענין זה דדוקא דרך שמיעה לא דרך קריאה מבפנים הספר, ובס' עה"ש ביו"ד סי' רמ"ו על מה דמבואר ברמ"א שם דמ"מ חייבות ללמוד דינים השיכים לאשה כ' בעה"ש ומעולם לא נהגו ללמדן מתוך הספר ולא שמענו המנהג אלא הדינים הידועים מלמדת אשה לבתה ולכלתה, וזה מקרוב שנדפסו דיני נשים בלשון לע"ז וביכלתן לקרות מהם, ונשים שלנו זריזות דבכל דבר ספק שואלות ואינן מעמידות על דעתן אפי' בדבר קטן שבקטנות ע"כ.

הנה כמנהג שהעיד בעל עה"ש כ"ה המנהג מקדמת דנא בכל מקומות ישראל לפזוריהם כל זמן שלא נהגו בתי ספר ללמוד בנות גדולות וקטנות, אבל כיון שנהגו גאוני צדיקי הדורות בבתי ספר לבנות לפי מצב

הדורות וראו תיקון גדול בזה, שוב קשה לעמוד ע"ז שלא ללמוד, גם מבפנים הספר דברים שמותר ללמוד, דהיינו א) פשוטי המקרא עם ביאור של פשט בתוספת מאמרי חז"ל הנוגעים לפשט מוסר צניעות והלכות נחוצות, אבל לא עמקות המקרא עם כל פרש"י ורמב"ן וכיו"ב חלק הדרוש הנוגע למסורת תורה שבע"פ, ב) תורה שבע"פ כמשניות וגמרא וכל הדומה לזה איסור גמור וכמלמדן תפלות.

ג) דינים השיכים לנשים - מליחה - וה' שבת - קצת ה' יום טוב - ברכות - ותפילות - ק"ש קצת ברכת הפירות, עניני צניעות, - ה' לשון הרע - קצת צדקה וחסד, ובאה"ק גם קצת ממצות הפרשת תרו"מ - וקצת ערלה - וחלה (השייך גם בחו"ל) - כל זה בפשטות ההלכה, בלי מו"מ ופולפול והעמקה, ובאופן כזה שישאלו אפילו ספק קטנה שבקטנות כנ"ל, כ"ז נראה ברור לענ"ד ויה"ר שלא נכשל בהלכה.

וע"ע מש"כ הגה"ק מהריט"ב זי"ע בספרו ויואל משה הנ"ל, ומש"כ הגה"צ מקלזנבורג שליט"א בתשובתו הנדפסת (איננה לפני כעת). +ע"ע ח"ח סי' רי"א+

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קלט

א. באיסור לימוד תורה לנשים

ב"ה, קרית צאנז, ה' לסדר ואתה תצוה את בני ישראל תשכ"ז

א) אחדשת"ה כראוי אבוא בזה במה שראיתי בדבריו בענין ללמד תורה לנשים, והנה תמה אני ולא אדע דמי הוא זה, יהיה מי שיהיה אף אם גובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה, שיכול לסטות בככלשהו מפסק ברור בש"ס סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', ומוסכם מכל הפוסקים, שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד וכו', וכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות, ואיך אפשר לעשות ח"ו מתיפלות גדר לאמונה קדושה ופרישות וכו'.

ז) הדרינן להאמור שאין לזוז מפסק הברור בשו"ע שלא ללמד, ורק כדי שידעו את המעשה אשר יעשון ההכרח ללמדם דינים במצוות דידהו, וכמ"ש הרמ"א ביור"ד שם בסי' רמ"ו סעיף ו'. ועיין בהגהות מהריעב"ץ בקידושין ל"ד [בתוד"ה גברי], ובמ"ש דבמשנה בסוטה משמע קצת דרבנן ס"ל גם במצוות דידהו כמלמדה תפלות עיין שם. אך י"ל דזכות תולה לא הוי במצוות דידהו, ועיין שם בדף כ"א ע"ב בתוד"ה בן עזאי דמצוה לשמוע כדי שידעו לקיים המצוה, ולא משום שידעו שזכות תולה, שזה רק ידיעה שלא יהיה תמיהה וקושיא, ואינו המעשה אשר יעשון ודו"ק. ועיין סנהדרין נ"ט ע"א בב"נ ובתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין.

ידוע שכמה גדולי ישראל מדורות שלפנינו חיברו ספרים מיוחדים לנשים, כמו מהר"י אבוהב שחיבר את הצאינה וראינה, וכן ספר מנורת המאור העתיקו לעברי טייטש, ואא"ז בעל ישמח משה חיבר הל" נדה בעברי טייטש לנשים ונדפס בכמה סידורים, והרב האמצעי מליובאוויטש חיבר פוקח עורים, ולא עלה על דעתם לעשות בתי"ס לבנות לתורה שבכתב ותורה שבע"פ וללמדם ספרי חז"ל כנתינתם, כי אם ספרים מיוחדים

כנ"ל, להכניס בהם אמונה פשוטה בהשי"ת ותורתו, ושידעו הדרך ילכו בהם והמעשה אשר יעשון. וזו היתה דרך אבותינו ורבתינו הקדושים.

ומה מאד רע עלי המעשה שנפרץ הדבר כעת עד כדי כך שמלמדים ספרי חקירה לנשים שדעתן קלות, שכידוע היו גדולי ישראל מתנגדים בכל תוקף ללימוד זה גם לת"ח ולומדים. ועיין בספר אור החיים למהר"י יעב"ץ מגולי ספרד מה שהרעיש בזה, והעיד [בפ"ב וסופ"ה] שבגלות ספרד אלו שלמדו מחקר לא יכלו לעמוד בניסיון ונשתמדו רח"ל, ופשוטי העם באמונתם הטהורה והנשים באמונתם הפשוטה עמדו ומסרו נפשם על קדושת השי"ת עיין שם. וגם בזמן הרמב"ם היתה התנגדות גדולה ללימוד החקירה כידוע, ועיין בתשובות הרשב"א ח"א מסי' תי"ג ואילך כמה תשובות ארוכות בזה. ומכ"ש לנשים שבזמנים עברו לא היה עולה על הדעת בכזאת. ומעיד אני עלי שמים וארץ שבאו לפני כמה בתולות הלומדות בבתי"ס חרדים למאד, ובכו לפני במר נפשם ליתן להם עצות יען נתעוררו להם רח"ל ספקות ודעות זרות באמונת השי"ת ותורתו רח"ל, ע"י שלמדו עמהם מדעות אריסטו וכדו' לזה, ואינן יכולות להתגבר על דברי הכפירה שניטעו בלבותם. ובאמת היו צריכים לצווח ככרוכיא ע"ז עד שיתבטל הדבר.

ועוד זאת שמעתי ממקומות שמלמדים להם גם ספרי קבלה, ואיך ירהיבו זאת בנפשם, שבכלל בענין לימוד ספרי קבלה לרבים כמה כרוכים כרכרו בזה [ועיין לעיל סימן קל"ז], ועיין בספר סור מרע ועשה טוב לאא"ז מזידיטשוב ובהגהות אא"ז מהרצ"א זי"ע אחר כל הקולות שהקילו בזה איזה קדושה ופרישות הצריכו לזה, ואיך יעזו וירחיבו ללמד לנשים, ובפרט בימי טומאתן כנ"ל, ולעדות המאור ושמשי הנ"ל התוצאות מי ישורנו, ה' ירחם במהרה. וכל זאת בא מהתחכמות על דברי הש"ס והשו"ע, שכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אות אחת מהם, ואם נאמר ח"ו שנוכל בסברא לומר שנשתנו הדורות והזמנים לעקור ח"ו דבר מחז"ל מי יודע עד היכן הדברים יגיעו. וחכמים הזהירו בדבריהם.

ובאמת היו צריכים ת"ח מובהקים ויראי השם מרבים לחבר ספרים מיוחדים לבנות, וזה ענין ששייך לחכמי התורה, והרבי ר' יהונתן זי"ע אמר שאם היה לו זמן היה מחבר ספר הלכות שבת לנשים. ודבר זה נמסר לגדולי התורה לחבר ספרים ולתכנן דרך החינוך לבנות ישראל הכשרות כדי להכניס בהם אמונה פשוטה אמונה המקובלת, ושידעו במצוות שלהם מה לעשות, ודבר זה אי אפשר למסור לכל אחד שיעשה ויכריע בדברים העומדים ברובו של עולם, ויתכנן כפי העולה בשכלו בדרך פרוצה לרבים ששועלים הלכו בו.

היה קשה עלי מאד לצאת מגדרי, אך לא אוכל לעצור במילין. ולדעתי זה יסוד ושורש להצלת הדור כשהחושך יכסה ארץ וטומאה בוקעת ועולה. ואין להביא ראייה מנשים קדושות שלמדו לעצמם שידעו ואמדו בעצמם, משא"כ לעשות כלל לרבים בדור שפל זה, וח"ו לפרוץ ולסטות מפסק הברור בש"ס ובשו"ע שאסור ללמדם תורה.

בעת חתימתי עלה בדעתי שזה שאחז"ל [מו"ק י"ז ע"א] אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו וכו', ותמהו דמי עלה לשמים וראה מלאך לידע הסימן. ולפענ"ד שאם הרב דומה למלאך שאין בקי בהויות עולם הזה ובדורות שלמטה, ופוסק תמיד כתורה מן השמים שנמסרה לנו מסיני וע"י חכז"ל דור אחר

דור בלי שינוי כ"ש, אז יבקשו תורה מפיהו דייקא, שנדע רק מה שקבל מרבו עד משה מפי הגבורה ודו"ק. ידידו הדורש שלום תורתו הרמה ויקרת ערכו הרמה ברוב ידי"נ.

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קמ

עוד בהנ"ל

ב"ה, קרית צאנז, ג' ויקהל תשכ"ז

אחדשת"ה כיאות מה מאד תמהתי עליו שכנראה לא עיין כראוי בדברי הנאמרים בקצרה לבני תורה וחכמים.

א) והנה לסניף בעלמא צירפתי מדברי הרמ"א באו"ח סי' פ"ח, שהוא הוא בעל המפה על השו"ע וח"ו לומר ע"ז ששמו אותו אחורי הדלת כמ"ש כ"ת, (וזה לא הביטוי שלי כמ"ש כ"ת אלא של התומים [סו"ס כ"ה קיצור תקפו כהן סי' קכ"ג - קכ"ד] שכותב כן על דעה שלא הזכרה בב"י ורמ"א, ולדוגמא במה שכתבתי לו [נדפס בחלק אהע"ז] בענין איסור הליכה אחורי אשה). והבאתי כמה מקורות מהגאונים והראשונים לדברי הרמ"א, ובפרט שלענין תורה דפטירי י"ל דכו"ע מודי.

אבל עיקר דברי היה שאי אפשר להזיז פסק מפורש, בגמ' סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובכל הראשונים ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', שאסור ללמדם תורה שבע"פ וכאילו מלמדם תיפלות, ולהרמב"ם [פ"א מת"ת הי"ג] ושו"ע לכתחלה אף בכתב אסור. ובאתי לברר למה כמעט כל גדולי וצדיקי דור ודור לא רצו בשום אופן לשנות ולחדש ח"ו, ושלא לעשות גדר לאמונה וקדושה ממה שחז"ל קראו תיפלות.

ב) ומ"ש מהגאון הצדיק הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים זי"ע. אנכי הכרתיו קודם שידע ממנו מכל"ת, וידעתי גודל ערכו ומעלתו, ואין החפץ חיים זקוק לאפטרופוס על גדלותו וקדושתו, ומי לא יחרד לגאונותו ופסקיו, אך תורה הוא ואמת כתיב בה והאמת ניתן לכל לומר דעתו באמת ודעת רבותינו ואבותינו הק' שלא רצו לזוז סטיה קלה ממה שמוסכם להלכה בשו"ע בהנ"ל לאיסור. ומה מחרידים דברי הירושלמי המובאים בתוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים, והוא שם בפ"ג ה"ד [דף ט"ז ע"א] ועיי"ש ביפה מראה ב' פירושים. ועיין מד"ר פרשת נשא [ט' מ"ח], ובברכ"י שם בסי' רמ"ו אות ח', ובמ"ש בפתח עינים בחגיגה דף ג' ע"א ד"ה מרגלית.

ואם נאמר נשתנו הדורות יבואו ח"ו תלמידים שלא שמשו כל צרכן בעוה"ר ויאמרו גם על דין אחר בשו"ע שנשתנו הזמנים, ולזה אמרו [אבות פ"א מי"א] חכמים הזהרו בדבריכם, חכמים דייקא דלחכמי המשנה דיבר התנא, שמא וכו' הבאים אחריכם. וכבר כתבתי אליו פעם בענין כזה. ולא דברתי ממגרעות בתי לימוד אלו או אלו, ורק באתי לברר הלכה של תורה, ובהלכה הש"ס והראשונים והשו"ע יהיו לנגד עינינו.

וגם החפץ חיים שהביא כ"ת, והוא בלקוטי הלכות על סוטה שם, כפי מה שעיינתי בדבריו נראה שהערה שלו קאי על תורה שבכתב דייקא שאין ללמדה לכתחלה, וכפי שמציין שם, והזכיר מדברי מנורת המאור שגם אני הזכרתי בתשובתי. ובמוסרי חז"ל ממס' אבות שהזכיר שם, ג"כ לא ביאר באיזה אופן, דאפשר

שבדרך העתקה וליקוט עינים במיוחד בשבילם, וכאשר רמזתי במכתבי בדרך הלימוד בשבילם בדינים במצוות דידהו ועיני אמונה מה שההכרח ללמדם, אבל סתם על תורה שבע"פ לא דיבר החפץ חיים כלל. ולחנם כתב כ"ת בלשונו שלפלא על שני גדולים שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם, כי המה ג"כ הבינו בליקוטי הלכות כמ"ש, וז"ב.

ג) ומ"ש כ"ת במכתבו שזה כתב לרווחא דמילתא, ולמעשה שפיר יש להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות כפי שבייר באר היטב בדבריו הקודמים. הנה עיינתי עוה"פ בדבריו ולא ראיתי כלל מה שבייר להתיר מעיקרא דדינא לימוד תורה שבע"פ. ובכלל איך יכתוב כן במה שעיר וקדיש הגה"צ החפץ חיים פסק שם בליקוטי הלכות בפנים שלדינא נקטינן כן להלכה לאיסור, ורק מעיר בהערה משום שינוי הזמנים, וכת"ה רוצה לחלוק על כל הפוסקים ובפרטיות על החפץ חיים וכותב שיש שפיר להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות, אתמהה. וגם ראיתי בדבריו שהוא בעצמו הביא משו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שמחפש זכות על שאינן מברכות ברכה"ת מכח דברי הרמ"א דאור"ח סי' פ"ח, ושמחתי מאד ע"ז וב"ה שכוונתי לדעתו הרמה. ולא אוכל להבין איך כת"ה כותב על גאון כביר כבעל פרי השדה שדחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה.

ד) ומ"ש כ"ת מהתרומת הדשן שהבאתי והסתמכתי על הרישא שבדבריו. הרי רק באתי להביא מדבריו שיש גאונים שאסרו מדינא, ושזה כוונת היש שכתבו ברמ"א ואשר כן הוא להדיא בדרכי משה יו"ד סי' קצ"ה אות ח' שנהגו כהשערי דורא.

ומ"ש מימי ליבון. גם בשערי דורא בשם ספר המקצועות שאוסר נקט עד שתתלבן, וכהבנת הד"מ וברמ"א וכאשר ביארתי שם, ומאי ראייה מזה.

וגם בד"מ שם השיג על הב"י ביור"ד סי' רפ"ב כאשר הזכרתי, ואיך אפשר שיותר קיל לתורה שאינם כלל בני חיובא. ובפרט שזכיתי בזה לכיין למ"ש הגאון והצדיק המפורסם בכל המדינות בשו"ת זכרון יהודה שי"ל דלתורה כו"ע מודו. וח"ו לומר שמדינות דהרמ"א והד"מ הוא רק במדינתו, ומדינותינו היינו מדינות דהחיי אדם והמשנה ברורה, ולומר שמה שכותב הרמ"א שבמדינותינו נוהגין אין זה נוהג אצלינו.

ה) ומה שמצא דבר חדש בראב"ד סוף תמיד מספר המקצועות. הנה כבר דיברנו בזה בכמה שיעורים בישיבה וכבר נדפס בשמי בזה בישראל סבא גליון י"ב, וממ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ג [וע"ע לעיל בחלק או"ח סימן קע"ז]. אבל לא ידעתי מה שייטיה לני"ד.

וגם לא ידעתי מה חידש לן בהבאת הפר"ח שהזכרתיו כבר במכתבי, ולא הראה לנו שום מקור חדש מה שלא נגענו במכתבנו, ותמה אקרא האם רציתי לומר שכל הפוסקים מסכימים להרמ"א, והלא מקור דברי הפר"ח והגר"א (וגם מה שהביא כ"ת מהמעשה רב סי' נ"ח) הוא מהרי"ף שהזכרתי, ורציתי רק להביא מקור ההלכה ויסוד היש שכתבו שברמ"א.

וכאמור כתבתי זה רק לסניף בעלמא, ועיקר דברי שאין לשנות ולחדש ממה שנפסק בשו"ע באין חולק שאסור ללמדם תורה שבע"פ וכמלמדה תיפלות, ולהרמב"ם ושו"ע אף שבכתב אסור לכתחלה. ומכ"ש שיש

לצעוק ככרוכיא על לימוד בנות ישראל חקירת פילוסופיא או ספרי קבלה, ומכ"ש בזמן נדתן וזיבתן, ומכ"ש שנערים מורים ילמדון. וזה ברור לאמיתה של תורה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו האמת ממקומה. ומהראוי לגדולי ישראל לטכס עצה ודעת תורה לחנך בנות ישראל ברוח התורה ומסורת אבות ולתת ע"ז עין פקוחה, וכמאחז"ל [חגיגה ט' ע"ב] אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה, ושלא יהיה ח"ו נמסר לכל להיות תורת כל אחד ואחד בידו, שהסכנה הכרוכה בזה מי ישורנו, ואשרי לדור שגדולים נשמעים להתעורר לחיזוק החינוך הכשר לבנות ישראל.

מחמת חומר הדבר שנוגע ליסודי הדת והאמונה, חשתי להשיבו תיכף ומיד עם קבלת מכתבו בבי דואר החוזר. והשי"ת יעזרנו לשום חלקינו תמיד בין עוסקים בתורה לשמה ולכבודו ית"ש ויתעלה, ולזכות להרמת קרן האמת והתורה בנצו"י. כ"ד הדוש"ת באה"ר כה"י.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן פז

לימוד משניות לבנות בע"ה מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר אליהו שווי שליט"א הר"מ בפילאדעלפיא שלו'.

הנה בדבר שנמצאו בתי ספר לילדות ולנערות שנקראו בשם בית יעקב וכדומה שרוצים ההנהלה והמורים ללמוד עמהן משניות, הנה הרמב"ם פ"א מהלכות ת"ת הי"ג פסק כר"א בסוטה דף כ' ע"א שאין ללמד לבנות תורה אך הוא מחלק שכאילו מלמדה תפלות הוא בתורה שבע"פ ובתורה שבכתב אינו כמלמד תפלות אך שלכתחלה גם זה אין ללמד, עכ"פ משניות שהוא תורה שבע"פ צו חכמים שלא ילמדום והוא כאילו למדום תפלות, ולכן צריך למונעם מזה ורק פרקי אבות משום שהוא עניני מוסר והנהגות טובות יש ללמדם בהסבר לעוררן לאהבת תורה ולמדות טובות, אבל לא שאר המסכתות ומתוך הפשיטות אקצר וגומר בברכה לכתר"ה שירביץ תורה ויראת שמים לעולם. ידידו, משה פיינשטיין.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן ג

בדין לימוד תורה שבע"פ ושבכתב לנשים לח"א .

(א) מה ששואל על פסקן של הרמב"ם בפ"א מה' תלמוד תורה הי"ג וטור ויו"ד סי' רמ"ו סעי' ו' דאסור ללמד תורה שבע"פ לנשים וגם תורה שבכתב אסור ללמדן לכתחילה, [בטור הגירסא להיפך אבל כבר נמנו וגמרו כמעט כל הפוסקים שהוא ט"ס] מהא דתנינא בתוספתא בפ"ב דברכות הי"ב והובאה בירושלמי ברכות פ"ג ה"ד וז"ל: הזבין והזבות והנדות והיולדות מותרין לקרות בתורה ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות. הרי דנקיטא לה להתוספתא כדבר הפשוט דאשה מותרת בלימוד כל אלה, דהיינו הן תורה שבכתב והן תורה שבע"פ, ומשמיעה לנו רק זאת דגם כשהיא זבה ונדה מותרת נמי בלימוד כל הנ"ז .

ואתרץ בתרתי, ראשית י"ל דהתוספתא הזאת סבירא לה כדעת בן עזאי הסובר בסוטה ד' כ' ע"א וד' כ"א ע"ב דחייב אדם למד את בתו תורה, [ובדומה לזה מבאר בשו"ת מהרי"ל סי' קצ"ט ענין ברוריה שמצינו שלימדוה תורה עיין שם] ואנן דפסקינן כר"א שם דס"ל לאיסורא מצינו באמת בגמ' בברכות ד' כ"ב ע"א דמביאה את התוספתא בלשון: הזבין והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה והנביאים וכו' .

והשמיטה זבות ונדות, והיינו משום דגמ' דידן ס"ל לעיקר כר"א דאסור בכלל לנשים ללמוד תורה ודלא כדבן עזאי ומשום כך השמיטה את הנשים מהדין האמור וכללה בו רק אנשים .

ואולי מזה גופא הוא שגם לקח לו הרמב"ם לפסוק כר"א בסוטה שם /דף כ' /ודלא כבן עזאי, שכמה מן האחרונים התקשו בזה, יעוין בברכ"י יו"ד שם אות ז' ובספר לחם יהודה על הרמב"ם למהר"י עייאש מ"ש בזה ע"ש, והיינו מפני שהיה לו הוכחה מגמ' דידן דברכות הנ"ז /דף כ"ב/ דהשמיטה מההלכה האמורה זבות ונדות דס"ל דהלכה כר"א דאסור ללמד לנשים תורה .

ושנית יש לתרץ, דהרי בתוספתא לא כתוב שמלמדין אותן לקרות בתורה וכו', אלא כתוב בלשון ומותרין לקרות, והיינו מעצמן, ושיקראו מעצמן לא כתוב איסור על כך, ואדרבא ברמב"ם וטור וש"ע שם כתוב דאם לומדת מעצמה יש לה עוד שכר על כך כמי שאינו מצווה ועושה, וטעם החילוק בזה הוא כדמבאר הפרישה בטור שם, דהאב אינו רשאי ללמדה דדילמא תוציא דבריה לדברי הבאי כי הוא אינו יודע מה שבלבה אבל אם למדה לעצמה אנו רואים שיצאו מהרוב ולכן אם למדה התורה על מכונה שאינה מוציאה לדברי הבאי יש לה שכר ע"ש .

(ב) ובגדולה מזו מצינו להחיד"א ז"ל בספרו טוב עין סי' ד' שרו"ל דבמכירים באשה שכוונתה ללמוד בכל לבה וגדל שכלה דאזי מותר גם לאביה ולאחרים ללמדה ומתריך בכך זה שמצינו בתלמודא בפסחים ד' ס"ב ועוד דלימדו לברוריה תורה שבע"פ ע"ש .

אך בספר משרת משה על הרמב"ם כותב להשיג על דברי החיד"א הנ"ל דחכמים לא נתנו דבריהם לשיעורין וגם בענין כוונתה אגן לא בקיאינן והדבר מסור ללב והאדם יראה לעינים, וגם סופה של ברוריה הוכיח על תחילתה, [והרגיש מזה החיד"א בעצמו בספרו שם] ולכן העלה שם לעיקר כדר"ל החיד"א שם בתחילה, דמראש היו מלמדין אבל ממה שאירע לברוריה הסכימו דהלכה כר"א עיין שם, [ויעוין מ"ש בזה גם בספר יפה ללב ח"ג בקונ"א ליו"ד סי' רמ"ו אות ג' עיין שם] אבל גם עפ"ז אפשר לומר דהיא דתוספתא דברכות נשנית לפני המקרה שאירע לבסוף עם ברוריה, [ויעוין בשו"ת מהרי"א אסאד חיו"ד סי' מ"ח במ"ש שם דל"מ איסור ללמד תורה לנשים, וכוונתו ברורה שם בנוגע לאיסור תורה דהמיעוט דולמדתם אותם את בניכם שמעינן רק פטור אבל לא איסור כיעו"ש, ודלא כדראיתי באיזה ספר שמביא הוכחה מדבריו דס"ל דליכא איסורא בכלל ופשוט .]

(ג) אלא דמדברי הט"ז והגר"א באו"ח סי' מ"ז משמע לכאורה דקסברי דתורה שבע"פ אסורות לנשים ללמוד גם לעצמן, דעל הנפסק בשו"ע שם /סי' מ"ז/ בסעי' י"ד דנשים מברכות ברכת התורה כותב הט"ז בסק"י דאע"פ שאינן חייבים בלימוד ולא עוד אלא כל המלמד בתו תורה כאלו למדה תיפלות היינו תורה שבע"פ אבל לא שבכתב וכו' ע"ש, וכן מבאר הגר"א בס"ק י"ח דאף דקיי"ל כאלו מלמדה תיפלות דווקא בתורה שבע"פ כמ"ש בי"ד סי' רמ"ו סעי' ו' עיין שם, ואי נימא דלעצמן מותר להן ללמוד תורה שבע"פ, ועוד יש להן שכר ע"ז כמי שאינו מצווה ועושה מדוע לא יוכלו לברך ברכת התורה גם משום תורה שבע"פ שלומדות לעצמן, ותיקשי איפוא עליהם ממשמעות דברי הרמב"ם הטור ויו"ד הנ"ל דמשמע דאם לומדות לעצמן יש להם אפילו שכר על כך .

אולם לאחר העיון נראה דאין ראייה מדבריהם של הט"ז והגר"א לאיסורא, משום דהנה עדיין תקשי לתירוצם דהא גם תורה שבכתב אסור מיהת ללמדם לכתחילה כמפורש ברמב"ם ושו"ע שם ואיך יברכו ברה"ת =ברכת התורה= על דבר שיש בו איסור לכתחילה [אם לא שנבוא לחלק ולומר דבתורה שבע"פ שהוא כאילו מלמדה תיפלות אסור על כן גם לעצמה, ומשא"כ בתורה שבכתב שהוא אסור רק לכתחילה אבל אינו כמלמדה תיפלות, והאיסור לכתחילה הוא רק משום גזירה אטו תורה שבע"פ וכדמבאר בספר מעשה רוקח על הרמב"ם לכן על האב ועל אחרים גזרו בזה ולא על עצמה, אבל הוא דחוק, וגם הרי המשמעות הפשוטה של הרמב"ם והטור והשו"ע ביו"ד שם היא שיש לה שכר גם כשלומדת לעצמה תורה שבע"פ וכנ"ל].

ומצאתי בספר חתן סופר בשער ברכות השחר והתורה אות ט' שהרגיש בקושי זה על הגר"א ז"ל, וכתב לפרש דצריכין לומר דהיינו ללמוד פשטות הדברים ע"ש. ומכיון שכן אפשר להוסיף ולומר דבאמת זאת מודים גם הט"ז והגר"א דאם לומדות לעצמן תורה שבע"פ יש להן עוד שכר על כך כמי שאינו מצווה ועושה, אבל סתמא דמילתא אין הנשים יודעות ללמוד כי אם מה שמלמדים אתם מתחילה ומסגלים להן דרך לימוד ועל כן אי אפשר לומר שיברכו על דבר שבא להם ע"פ רוב באיסור דהיינו על מה שלימדו אותן מתחילה תורה שבע"פ או עומק תורה שבכתב, לכן פירשו הכוונה שמברכות על לימוד פשטות הדברים בתורה שבכתב שזה מותר ללמדם.

[ועל עצם דין השו"ע שנשים מברכות ברכת התורה ראיתי בספר חקרי לב חאו"ח סי' י' שכותב להנדז בזה ולאחר בירור דברים שכותב בזה מסכם את דבריו וכותב: ומיהו למנהגנו שנהגו הנשים לברך על הלולב משא"כ בשאר מ"ע שהז"ג =מצות עשה שהזמן גרמא= ולא מחינן בידיהו כיון שיש להן על מה שיסמוכו דעת הסוברים דיכולות לברך על מ"ע שהז"ג ועיין להרב ברכי יוסף בא"ח סי' תרנ"ד אות ב' א"כ היה נר' דה"נ לא מחינן בברכת התורה, אלא דלמ"ש דאף ר"ת שהוא מגדולי הפוסקים המתירים, בב"ה מודה דאסור, וא"כ אין להם על מה שיסמוכו לברך ב"ה =ברכת התורה= וצ"ע עכ"ל. ולעומת זה יעוין בספר שו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שבקושי מחפש איזה לימוד זכות על אותן נשים שאין מברכות ברכת התורה, וכותב שם דהא ודאי מילתא דפשיטא דלא נוכל להקל במה שמבואר להדיא בשו"ע שחייבות בברכת התורה דגם הם בכלל תורה דמה"ט אומרות גם הנשים בברהמ"ז =בברכת המזון= ועל תורתך שלמדתנו כמ"ש המג"א סי' קפ"ז סק"ג, והגם שאינם בלימוד תורה מ"מ עול תורה גם על הנשים מוטל שהרי הן חייבות במצוות וצריכים ללמוד דינים השייכים להם. וגם אחרי שמחפש הזכות לאותן נשים שאינן מברכות לומר שהוא זה משום שאינן יכולות לברך בכל זמן דבזמן שאינן טהורות אסורות להזכיר השם כמבואר ברמ"א /או"ח/ סי' פ"ח לדעה ראשונה (שהוא דחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה) מסיים וכותב: אבל מעיקר הדין ודאי אין לזוז מפסק המחבר שפסק בלא חולק דנשים חייבות בברכת התורה וכתבתי רק ללמד קצת זכות על שאינן נזהרות עיין שם.

כן יעוין בשו"ת יוסף אומץ להחיד"א ז"ל סי' ס"ז שכותב להסיר כל חיצו השגותיו של החקרי לב הנ"ל על השו"ע ולחזק מנהג הנשים לברך ברכת התורה ובכתבו ע"ז שהקבלה והמנהג הם עמודי ההוראה עיין שם, והחרה החזיק אחריו בספר חסד לאלפים סי' מ"ז סעי' ג' ע"ש, ויעוין בלבוש בסי' מ"ז סעיף י"ד שפוסק בלשון: נשים חייבות לברך ברכת התורה וכו' ע"ש.

ובחדושי הגרי"ז הלוי ז"ל על הרמב"ם בפ"א מה' ברכות הט"ז כותב בשם אביו הגאון הגר"ח ז"ל שהסביר
הך דנשים מברכות ברכת התורה בהגדרה - הלכתית, והוא, דבבה"ת אין הברכה על קיום המצוה של ת"ת,
רק דהוא דין בפ"ע דתורה בעי ברכה, וכדילפינן לה בברכות ד' כ"א מקרא דכי שם ד' אקרא וגו', א"כ אין זה
דין ששייך להמצוה כלל, רק דתורה עצמה טעונה ברכה, ונשים פטורות רק מהמצוה של ת"ת, אבל אינן
מופקעות מעצם החפצא של ת"ת, ולימודם הוי בכלל ת"ת, ושפיר יש להם לברך על לימודם, כיון דלא אתינן
ע"ז מכח ליתא דקיום המצוה כלל עיין שם.]

ויעוין בלחם יהודה שם מ"ש ג"כ על גוונא שפיה פתחה בחכמה להבין בתורה שבע"פ, וכן מ"ש בזה גם
בספר יפה ללב על יו"ד סי' רמ"ו אות י"ט ע"ש. ויעוין עוד בתו"ת עה"ת דברים י"א אות מ"ח מ"ש בזה בשם
ספר מעין גנים עיין שם .

(ד) ודבר זה שפשטות תורה שבכתב מותר ללמדן לכתחילה מקורו בדברי הט"ז ביו"ד שם בס' רמ"ו סק"ד,
דמביא שם מקור לחילוק בין תורה שבע"פ לבין תורה שבכתב ממה דמצינו בפרשת המלך הקהל את העם
האנשים והנשים והמלך היה לומד ספר משנה תורה, ותו מקשה דא"כ אפילו לכתחילה שרי כמו התם
ומתריך. וז"ל: נראה לי דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים וזה באמת מותר אף לדין לכתחילה
כמו שהוא המנהג בכל יום מה שאין כן בלימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה אסרו לכתחילה וזה
מובן בלשון התלמוד אנשים ללמוד והנשים לשמוע דהיינו שהנשים לא ישימו לב רק בפשוטי הדברים לשמוע
אותן אבל לא בחלק הלימוד עכ"ל הרי דברים מפורשים יוצאים מפי רבנו הט"ז דלימוד עם נשים פשוטי
הדברים של תורה שבכתב מותר גם לכתחילה, וגם העד העיד לנו שכך הוא באמת המנהג בכל יום ללמדן
פשוטי הדברים של תורה שבכתב והסמיך את המנהג על דבר - חילוקו בזה. ויעוין בהגהות מהר"צ חיות על
חגיגה ד' ג' מ"ש בפירוש באות לשמוע, אבל בהגהותיו לסוטה ד' כ"א מסכים ג"כ בפשיטות לעצם דברי
הט"ז דפשטות המקרא לכו"ע שרי אף לכתחילה ע"ש .

ובעקבות דברי הט"ז דרך גם בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ד ח"ג סי' מ"א, הוא מעיד שם ג"כ על מנהג פשוט
ללמד את בנותיהם תורה שבכתב, וזאת הלכה העלה ג"כ בהמשך אריכות דבריו שם דפשוטי הדברים
בתורה שבכתב מותר ללמדן אפילו לכתחילה, וכדברי הט"ז .

(ה) וראה זה דבר פלא דבשו"ע הגרש"ז ה' ת"ת פ"א סעי' ט"ז אינו מזכיר כלל מדבר איסור לכתחילה שיש
בלימוד לנשים תורה שבכתב, דפוסק וז"ל: ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו
תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן ואם
מלמדה תורה שבעל פה הרי זה כאלו מלמדה תיפלות מפני שעל ידי זה נכנס בה ערמומיות עכ"ל. הרי
שהגרש"ז ז"ל כתב בדבריו רק מאיסור שיש ללמדה תורה שבעל פה ושהמלמדה כאלו מלמדה תיפלות,
אבל לא הזכיר בדבריו כלל מאיזה איסור שיש גם ללמדה לכתחילה תורה שבכתב, ואולי ניתן לחשוב
שהגרש"ז סבר להכריע להלכה דבתורה שבכתב אין בכלל כל איסור, וכפי הגירסא שלפנינו במשנה דנדרים
ד' ל"ה ע"ב דאיתא: אבל מלמד הוא את בניו ואת בנותיו מקרא [יעו"ש בשו"מ וכן בביאור הגר"א יו"ד שם
סק"ה כ"ה ע"ש]. וכאשר באמת התלבטו הפוסקים בדבר מאין הוא שלקח הרמב"ם לומר דבתורה שבכתב

אסור ג"כ לכתחילה, עיין בספר שושנים לדוד על המשניות בסוטה שם, ובברכי יוסף יו"ד שם אות ח', ובלחם יהודה ומעשה רוקח ומשרת משה על הרמב"ם שם יעו"ש. וכמו"כ יעוין בעטרת זקנים באו"ח סי' מ"ז שם אות ג' שכותב בלשון כי אף על פי שפטורים מן התורה שבע"פ מ"מ תורה שבכתב הם חייבים ע"ש, ומדכותב בלשון הם חייבים משמע שאין כל איסור כשמלמדים אותם זה, וא"כ אולי הוי סבר להכריע כן להלכה גם הגרש"ז, אם לא שנדחק לומר דבראשית דברי הגרש"ז במ"ש צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה כלול כבר גם תורה שבכתב, אבל זה דוחק מאד לפרש בכזאת בכונת דבריו, כמובן.

(ו) ובט"ז באו"ח שם [ובמג"א ס"ק י"ד] כתוב טעם נוסח שמברכות ברכת התורה, מפני שנשים חייבות ללמוד דינים השייכים להם, וכתוב כן בב"י בטור שם בשם ספר האגור בשם הסמ"ג וכן ברמ"א ביו"ד שם, [בחתן סופר שם, וכן בשירי ברכה או"ח סי' מ"ז ובספר שלחן גבוה על יו"ד מקשים דבסמ"ג לא משמע כן, ויעוין בספר לב יהודה (צירלסון תשכ"א) עמוד קס"א שמגיה דנראה שצ"ל בשם סמ"ק ע"ש] ופירט זה ביותר בשו"ע הגרש"ז בה' ת"ת שם בכתבו: ומכל מקום גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידיע אותן כמו דיני נדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד וכיוצא בהם כל מ"ע =מצות עשה= שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים שהן מוזהרות בהן כאנשים ע"כ. ויעו"ש בשו"מ שמסביר עפ"י"ז מה שאמרו בסנהדרין ד' צ"ד ע"ב דבימי חזקיה בדקו מגבת ועד אנטיפרס ולא מצא תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה. והיינו משום דאז היה נהוג דיני טומאה וטהרה וא"כ היו צריכות ללמוד להיות בקי בהלכות עיין שם. [ועל כגון לימוד זה הוא דמכוון כנראה מה שכתוב בספר לקט יושר יו"ד דף ל"ז וזכורני שכלתו רעדיל ז"ל לומדה לפני זקן אחד ששמו ר' יודיל סופר ז"ל בבית הגאון צ"ל וכו' כיעו"ש].

אולם בשו"ת מהרי"ל שם בסי' קצ"ט מבאר שאת הכל למדו מפי הקבלה עיין שם, וכן עיין מ"ש בזה הערוה"ש בסי' קמ"ו סעי' י"ט ע"ש.

אך כדברים האמורים באו מפורשים ומבוררים וביתר הרחבה בספר חסידים סי' שי"ג וז"ל: חייב אדם ללמוד לבנותיו המצות כגון פסקי הלכות, ומה שאמרו שהמלמד לאשה תורה כאלו מלמדה תיפלות זהו עומק תלמוד וטעמי המצות וסודי התורה אותן אין מלמדין לאשה ולקטן, אבל הלכות מצות ילמד לה שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור שבת, וכן כל מצות כדי לעשות להזהר במצות, שהרי בימי חזקיה מלך יהודה אנשים ונשים גדולים וקטנים ידעו אפי' טהרות וקדשים, וזהו הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל"א - י"ב) וזהו אתם נצבים היום כולכם וגו' נשיכם וגו' עכ"ל, והיינו כנ"ל. ויעוין מ"ש גם בספר יעלזו חסידים על הספר חסידים שם. וכן יעוין בספר תורת חיים על או"ח סי' מ"ז אות י"ד מ"ש לבאר דכוונת הספר חסידים לא שמחויבות ללמוד בתורת לימוד אלא בתורת ידיעה בכדי לדעת הדינים, עיין שם, והיינו בכדי לדעת הדינים כדי לקיימם, יעוין מ"ש בזה גם בספר לחם יהודה על הרמב"ם שם ובספר בית הלוי ח"א סי' ו' עיין שם. ולפי דעת הגאון הגר"ח הלוי ז"ל שהבאתי לעיל באות ג' יוצא דלימודם הוי גם בכלל תלמוד תורה.

והביא דברי הספר חסידים השירי ברכה על או"ח סי' מ"ז והאריך בביאור הדברים ותמה על כמה מגדולי הפוסקים שדבריו היו בהעלם מהם ע"ש. וכתב ביותר מזה בספרו שו"ת יוסף אומץ סי' ס"ז, ובכלל הדינין

שמתיר שתלמוד מתיר שתלמוד ברמב"ם ע"ש והדברים ארוכים [ובהאמור נסתר כל מה שראיתי שכותב בזה בספר הלל אומר חיו"ד סי' ק"כ עיין שם].

(ז) והכהן הגדול מאחיו הגה"צ הבעל חפץ חיים ז"ל בספרו לקוטי הלכות על סוטה שדא נרגא כמעט בכל עיקרה של נהיגת הלכה זאת לאיסור לימוד תורה לנשים בזמן הזה, וכותב וז"ל: ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חזק מאד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו וכמאמר הכתוב שאל אביך ויגדך בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים, אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות נתרופף מאד מאד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים בודאי מצוה רבה ללמדם חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה דאל"ה עלול שיסורו לגמרי מדרך ד' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו עכ"ל.

גם לרבות בספר אשל אברהם (להגרא"י ניימרק ז"ל) בפירות הנושרין למס' סוטה ד' כ' העיר בנקודה זאת דמאז החל הקטב מרירי של כפירה וחמרנית לשרור ע"פ חוץ והוא צודד נפשות אי אפשר עוד להניח את בנות יעקב מבלי לגדלם על מעיינות התורה והיראה. וכן בספר מאזנים למשפט (להגר"ז סורוצקין שליט"א) סי' מ"ב האריך ג"כ ברעיון זה דעל תורה שבכתב אין שום פקפוק דמותר ללמדן בדור תהפוכות זה שהאמונה אבדה מרוב בני אדם, ואפי' בתורה שבע"פ מותרת ללמוד המסקנא האחרונה בלא קושיות ופירוקים, וההיפך מזה בזמנינו, כל מי שאינו מלמד את בתו דעת ד' ותוכן יהודי מקורי שישמשו כתריס בפני השפעת הרחוב, הרי הוא מלמדה ממילא את אותה התיפלות הממלאה עתה את חיי הרחוב ע"ש. אבל לפלא על שני גדולים אלה שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל הנ"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם.

(ח) לעיל בסוף אות ו' ציינתי לעיין מ"ש בספר בית הלוי ח"א סי' ו' בנוגע ללימוד נשים לשם ידיעת המצוות. והנה בספר בית הלוי שם כותב להסביר בכזאת, דגם במצות שנוהגות בהן אין בהן מצות תלמוד תורה כלל כמו דהוי באנשים, דבאנשים הוי הלימוד מ"ע וכמו הנחת תפילין וכשלומד מקיים מ"ע וגם במצות שאין נוהגין בו מ"מ מחויב ללמוד משום מ"ע דת"ת, אבל בנשים אין בלימודם שום מצוה כלל מצד עצמו אלא דמ"מ מחויבות ללמוד המצות הנוהגות בהן כדי שידעו היאך לקיימם. ובזה מבאר זה שהגמ' בחגיגה מחלקת ואומרת אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע, וכן מיישב הא דאיתא בסוטה ד' כ"א דליכא בנשים זכות דתורה דהא לא מיפקדא ועוד כמה מקומות בזה עיין שם ויעוין מ"ש בדומה לזה גם בספר אגלי טל בהג"ה שבהקדמת הספר, וכן בספר חמדת ישראל ח"א בהקדמת המחבר עיין שם +למה שציינתי בפנים באות ח' מ"ש האגלי טל בהקדמה בנוגע לחיוב הלימוד של נשים כדי שידעו איך לקיים המצוות שנוהגות בהן, אוסיף לציין בזה מ"ש בזה גם בשו"ת אבני נזר חיו"ד ח"ב סי' שנ"ב, דנוסף למ"ש שמחויבות ללמוד כדי שיוכלו לקיים העשי', וכמו שמחויב לעשות סוכה כדי לישב בה, כותב עוד, דיש לומר יותר מזה, דכיון שא"א שיקיימו העשי' אם לא ילמדו תחילה, ואינו דומה לסוכה שאפשר שימצא סוכה מוכנת, ע"כ חשיב הלימוד תחילת מצות העשי' וכו' ומ"מ חיוב הלימוד משום חיוב עשי' לא מצד חיוב לימוד בעצמותו עיין שם. אציין גם מה שראיתי כעת בספר שו"ת בית דוד (לייטער) סימן צ"ט שהעלה ג"כ שאין למנוע מלימוד הבנות

תורה, אם כי שקיצר בהוכחותיו לכך וציטט בעיקר תקופות שונות שמצאנו נשים חשובות גדולות בתורה ולא נשמע עליהם שום בקורת כיעו"ש, כן ראיתי מ"ש ג"כ בדומה לזה בספר יסודי ישורון ח"א עיין שם. ובדברי בפנים הובהרו בע"ה פני הדברים +.

ולפענ"ד היה נראה להגדיר ענין לימוד דנשים כדלקמן, ולהסביר עי"ז גם דברי הרמב"ם שבפ"א מה' ת"ת הי"ג שפוסק דאשה שלמדה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, דהנה ראיתי בספר אמרי בינה ח"א בחלק השו"ת שבסוה"ס סי' י"ג שנשאל שם אם יש מקום עפ"י דתוה"ק שאדם ישתף א"ע עם חבירו להמציא לו פרנסתו כדי שיעסוק בתורה והוא יחלוק עמו השכר. ובדברי תשובתו מביא דברי הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ו סעי' א' שפוסק דיכול להתנות כן, ולעומת זה מביא דעת רבינו האי גאון שמובא בשו"ת מהר"מ אלשקר סי' ק"א שלכאורה דעתו אינו כן, וכדי ליישב הדברים מבאר באריכות שהשכר על פעולת מצוה כפול הוא, שכר סגולי, ושכר גמולי, ועל כן יש מקום לומר דודאי עצם שכר התורה והמצוה הדבק בהפעולה בלתי באפשרות להשתתף הן כי עין לא ראתה ואין מי שיראה רק הפועל והעושה וכו' אולם סוג שכר הגמולי שאינו דבק בהפעולה שפיר יכול להשתתף ועץ חיים היא למחזיקים בה ושכר מצוה מצוה עד אין קץ יעו"ש באריכות דבריו בזה כי נעמו. וא"כ לפי"ז יש מקום לחלק בכזאת גם בנוגע בלימוד תורה של נשים, ולומר, דשכר סגולי אמנם ליכא להם בזה בהיות שאינם מצוים על הלימוד וכדממעטינן ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם, דשכר סגולי שייך רק למי שמצווה ועומד על כך דאזי דבק השכר הסגולי בפועל הטוב ומושך על עצמו שפע אלקי וחיות רוחני (יעו"ש באמרי בינה), אבל שכר גמולי שפיר יש גם לנשים בלימוד תורה, דזהו תשלום שכר עבור עשיית טוב וכאילו כביכול עבור עשיית עבודת לה' בהיות שלומדת בכוונה כדי לידבק בתורתו ובכדי לדעת הדרך אשר תלך בה והמעשה אשר תעשה לטוב לה בזה ובבא. ויש לומר דזהו איפוא גם כוונת הרמב"ם במ"ש דיש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, והיינו דאין לה אמנם עבור כן שכר - סגולי אבל שכר - גמולי שפיר יש לה .

מכל האמור התבררה לנו שפיר ההלכה של לימוד תורה לנשים שבכתב ושבע"פ וברכתן על כך וכן ישוב המנהג בזה, באופן שמנהגן של ישראל תורה.

סימן סו

ביה יום א' ט"ב כסלו רחצית מינטק.

ברוך הוא וברוך שמו של כבוד ידידי הרב וכו' מהר"ר ברוך האלברשטאם שליט"א אב"ד דואקליקוב.

ע"ד שאלתו מטות של זקק שהגדנו מטורף לנורך חלמוד מורה, אם רשאים לשטות לנורך בית הפער לנערום הנקרא, בית יעקב' אי סיו זה תורס מקדושה דקיל אין מורידין:

ובתשובה ע"ז, דהנה בעיקר הדבר אם רשאים ללמוד תורה לנקבות פלוגתא הפגאים הוא במשנה דסוטה ד"ב. בן עזאי הוכיח דחייב ללמד לבתו תורה שאם חשמה מדע שהזכות תולה, ופרש"י שאם חשמה מדע ללמוד פרשה סוטה שהזכות תולה מי, ור' אלעזר אומר דכל המלמד לבתו תורה כאילו מלמדה תפלות, ולהלכה פסקו הרמב"ם וכל הפוסקים כר"א, ולפ"ז יש להחיל על עיקר המנוחה החדשה שנתחדשה בשנים האחרונות לכונן בתי ספר לבנות בכל עיר בשם 'בית יעקב' והנוטה זאת נפתחה גדולים גאונים ולדיקים וכל החדשים שברור, והלא לכאורה זהו ענין הדין והאחרת חז"ל שזו להיפך שלא ללמד תורה לבנות, ודחשיב כאילו מלמדה תפלות, וחלילה גם לחשוב שפולס נחמלה הלכה המפורשת במשנה, ואלא דל"ל שסמכו על חילוקו של הרמב"ם ז"ל, דבפ"א מהלכות פ"ח הביא לפרך דר' אלעזר דהוי כמלמדה תפלות ומחלק דר"א בתורה שבע"פ ובהא הוא דפ"ג ר' אלעזר וסובר דהוי כמלמדה תפלות אבל בתורה שכתב רש"י גם לר"א, ולפ"ז בהגוה חדרי, בית יעקב' דכל לימודם הוא רק בתנ"ך, תורה שכתב אין איסור אפי' לר"א, וע"ז סמכו גדולי הדור לכונן ולרומם בתי ספר הללו:

אמנם אכתי חילוקו של הרמב"ם נופא לריך ביאר מאיזה מקור שאב לפרש דפלוטא דבן עזאי ור"א הוא בתורה שבע"פ דוקא, והא לכאורה טח יומר היה לפרש להיפך דבתורה שכתב פליגי אבל בתורה שבע"פ סה גם לבן עזאי אסור, כדי שלא לעשות מחלוקת בין בן עזאי עם סממא דמשנה ופ"טם בקדושין דכ"ט דמתמטיק בטה מחיוב ת"ח מקרא דולמדתם את בניכם ודרשין בניכם ולא בטחיתכם, דאילו לפ"י הרמב"ם דבתורה שבע"פ טוח דפליגי וגם בזה סובר בן עזאי דחייב ללמדה, בע"כ דב"ע יפלוג על מיטות דבניכם ולא בטחיתכם ומגיל לעשות מחלוקת גדולה כ"כ, אבל אי נפרש דפלוטאם הוי רק בתורה שכתב ובתורה שבע"פ גם ב"ע סובר דאסור, או אפשר לומר דגם ב"ע דריש בניכם ולא בטחיתכם, אלא דהתם מיירי בתורה שבע"פ דכתיב בקרא ושנתם שיבא ד"ח מחודדין, דהיינו בתורה שבע"פ ומתמטיקן שפיר בנות לכוי' אפי' לב"מ, אבל הביא דטוטה דמחייב ב"ע ללמד לבתו תורה, מיירי רק בתורה שכתב וכמו שג"ח לרי"ק משמעות לשון רש"י שם בסוטה חז"ל חייב ללמד לבתו שאם חשמה מדע ללמוד דפרשה סוטה שהזכות תולה מי, ולכאורה אינו מוכן לתה דייק לכחוב שחלמוד דפרשה סוטה דוקא, הא דמשה שבע"פ מטורף יומר דזכות תולה ושחא מדע חשמה, ולמ"ש יתיישב טובא דאין לפרש שחמד ממשה שהיא תורה שבע"פ, דהא גם לבן עזאי אסור ללמדה שבע"פ, להכי דייק רש"י שחלמוד דפרשה סוטה שהיא תורה שכתב, וגם פסק הרמב"ם נופא היה מיושב פ"י לפ"י זה, שקרי דמשה כסב שם כוה"ל אמרו חכמים כל

שמחילה בפירוש לא היה אלא שאנו דנין עפ"י אומדנא בן מדשקא ולא מיחה דלא מהני זה, דמיד שחא אביו זכה בנו לזכות הרבנות ושוב לא מהני סילוק, אלא שכבר ביארתי כפי הקודם דזכות רבנות מהני גם סילוק, דדוקא כשנסחלק מדבר שיש לו זכיה גמורה אחר"י דלא מהני סילוק, אבל זכיה הרב רבנות כלום יש לו זכיה בכח' בפ"י בת"ס, אין לו אלא שפנדו עליהם שמחויבים לפרנסו ולזונו, ובדבר שאין לו אלא שפנדו, מיד כשנסחלק פקע שפנדו. וחילוק זה מוכרח חן הש"ס כמו שהארתי שם לבאר וליישב ע"ז כמה קושיות ע"ש ואכתי יותר, ולאחר כל זה אם אך יורשי רב השני מאסכס ומחלט שראוי למינו זה אינו רואה שום טענה מלד יורש הראשון לדחותו ואם רואה אני שהשטן מלא מקום לקטרנ ולסכסך העיר, בודאי שיש איזה סכסוך גדול ובע"כ שהריב נפרץ מלד פסול הנוף שמלאו על יורש השני ושאינו ראוי לרבנות, הללו אומרים ש-ראוי והגון הוא וכללו אומרים שאינו ראוי מלד תורה או ירחו להיות ממלא מקום אבותיו וכדומה, וא"כ בכה"ג אכ"כ העיר אינם בפ"י דינים אלא דינים לדון אם ראוי לזה וכמ"ש בתשובת דברי מלכ"ל ח"ד סי' פ"ב דבכה"ג שהחלוקי דמות הוא על גוף הרב אי ראוי להיות ממלא מקום אביו נחשבים בני העיר לריינים, ומן הדין לא היו לריבין לריינים מעירות אחרות שישקו בזה אלא אנשי העיר פלמס יחליטו בזה ברוב דעות לאחר שגידו דעתם לשם שמים כמבואר בתנ"י מיימוני החובא בחור"מ סי' קס"ג ורק משום שפ"ז יוכלו בכלי מחלוקת להרם דין ירושה דרבנות כי יאמרו שאינו ראוי להורות כהלכה וכדומה, משה נהינו בנן כשיודמן ענין כזה להביא רבנים מכתן שאינם נוגעים בדבר והם ישקלו הדבר בפלס שכלם בלירוף דמות אחיה פ"ח ויראי ד' מיושבי העיר שידפון שגידו לש"ש בלי כוונה לדריית, אבל עיקר הדיינים הם אנשי העיר נופא, וכיון שכן מה מקום לטענות יורש השני שגולה לדון דוקא עם בני העיר בלי השתתפות יורש ראשון, הא אנשי העיר אינם בפ"י דינים כלל בכה"ג ומה שייך לעשותם לבטלי דינים:

ואמנם אפי' יש בנייהם טענות כאלו שאינם נוגעים לעלמותו של היורש אם ראוי לזה או לא, ובאופן שהקלה הם בפ"י דינים, אפי' הדבר פשוט שא"א לביד להוליח שום פסק דין סרס שישמעו טענת יורש ראשון, דהא שניהם על דבר אחד הם מדיינים, זה אומר חוקת הרבנות שלי וזה אומר שלי ומה שזוכה זה יפסיד השני, וא"כ איך אפשר לחלק הד"ח ולא להזדקק לשמוע טענת יורש הראשון, הא אם יוכה הוא יהיה מוב לירש ראשון וכלום אפשר לחוב לאדם שלא בפניו וגם טענותיו לא שמעו, ופוד מה יטעא אח"כ כאשר יבואו לברר ד"ח של הראשון וימלאו אוהו זכאי ולדק בדינו, כפ"ס שכבר זכר הש"י, ומכל ה"לן פשע וא"ל אריכות כי ד"ח אחת היא ומדא מיפך שייכי בהבדלה ובהכרח לשמוע טענת שני היורשין כאלה והביד ירפו להם מטובי כפ"ס שגידו לש"ש אם ראוי וכגון השני לרב ממלא מקום אבותיו:

ובאין עוד הגני המברכו בברכה אהרן וואלקין.

בחורה שבע"פ פליגי ולכן עזאי גס בזה חייבין אבל חורה שנכתב מותר גס לריא, ולפי' שפיר דרין עברי הני חסידים ואנשי מעשה שמסדלים ככל שזו ליסד בתי ספר לבחולות וללמד חורה כיון דרין לומדים שם אלא חומש ונביאים שזו חורה שנכתב וזה מותר אפי' לריא וכמ"ש:

אכן אכתי יש לפקפק בזה, דנהי דהרמב"ם המיר חורה שנכתב, אבל הוא עצמו בלאוהי הלכה הא סיים דרך כמלמדה חפלות לא הוי בחורה שנכתב אבל לכתלה לא תלמוד, ומקורו כבר כתב הב"ח ביו"ד ס"י רמ"ז דכיון דעיקר מה דיעיקר דנשים מותרות בחורה שנכתב הוא מקרא דהקלה האנשים והנשים, דמהתם ילפינן דגם נשים מותרות בתים, אבל התם גופא הא יש חילוק בין אנשים לנשים, ורק אנשים באים ללמוד ונשים רק לשמוע מכלל דללמד מתוך הכח והספר ובקביעות אינם רשאים ורק לשמוע בע"פ מפי האנשים הוא דרשאות, ובזה אולי יש ליישב גרסת הטור ברמב"ם דמה דאמר ר"א דהוי כמלמדה חפלות בר"א בחורה שנכתב אבל בע"פ אינה כמלמדה חפלות וכמו שזכרתי לעיל דכולם כהבו דמי' הוא בטור, ולמי' אולי אפשר לפרש כוונתו כן, דכיון דנשים אינן רשאיות ללמוד מתוך הספר כדמוכח מההיא דתגינה דנשים באת רק לשמוע, ולכן אינם רשאים ללמד חורה שנכתב, דזה אי"א כ"א מתוך הספר דוקא, דדברים שנכתב אינם רשאים לאומרם בע"פ וחורה שבע"פ מותרים, שם אפשר ללמוד גס בע"פ מפי השמועה, וא"כ נפיל בבירא היתירא ליסר בתי ספר וללמדם בקביעות מתוך הספר דלכתלה ודאי אינו רשאי אפי' לגרסא דידן ברמב"ם ולגרסת הטור הוי זס נמי כמלמדה חפלות, ואפי' אי נימא דחורה שנכתב היה רשאי ללמדה אפי' לכתלה, אכתי לרי' לידע כמה הוא השיעור של תורה, ומהו נקרא תורה, אם חומש לבד או גס כ"ך מיקרי תורה, וכבר מנינו בזה פלוגתא דרבנתי בסוגיא דקדושין ד"ל מלמדו מקרא ומשנה ואמר רבא מקרא זו תורה, ורש"י פ"י שם דהיינו תורה ולא נביאים וכתובים, אכן בב"ח יו"ד ס"י רמ"ה דייק מלשון הרמב"ם והפוסקים שהוסיף לכתוב חורה שנכתב כולה דהיינו נמי נביאים וכתובים דאליה מה לשון כולה שכתבו, ורש"י הוא רק יחיד נגד כל הפוסקים ע"ש, ולענין יש להביא ראיה ברורה לשיטת רש"י שכתוב דמיה דדרש על הקרא דואתנה לך את החורה אשר כתבתי, החורה זו מקרא, אשר כתבתי זו נביאים וכתובים, הרי לסדאי דנביאים וכתובים אינו בכלל מקרא שזכר בתלמוד, ובכלל חורה המוכר בקרא, ורק חומש לבד הוא מקרא על שם שמוע לקרות בו וכמ"ש רש"י שם, ומלשון כולה שמסיים הרמב"ם והפוסקים נמי אין שום ראיה להיפך, דלשון זה לא בא לרבות נביאים וכתובים כהבנת סניח, אלא יתפרש עפ"מ בב"ב ד"ד ר' אחי כתב ד' מאות ספרי חורה וקאמר דהיינו חורה וזה לנו משה, הרי שפסוק זה נקרא ס"ח שלימה משום דזהו עיקר החורה שלהם וכמ"ש בסו"ט דמ"ב ט"ו ה"ד היודע לרבר אביו מלמדו חורה, מאי חורה, חורה לוב לנו משה, ולכן הו"א נמי שאין שום חיוב על האב ללמדו יותר מפסוק זה, לזה מסיים הרמב"ם שרקא משתתיל לרבר הוא דאי חייב ללמדו יותר מפסוק זס אבל משגריל מחויב להוסיף וללמדו כל החורה שנכתב כולה, אבל אכתי היינו רק החומש לבדו, ומגיל להוסיף עוד נביאים וכתובים וזה ברור, ולפי' דבריה ק"י השתא התם דמיידי בחובה האב לבנו דמחויב ללמדו חורה לכ"ס ואפי' מפרשין דחורה האמורה בקרא אינו אלא חומש ולא נביאים וכתובים, כ"ש דנפרש גס באן

כל המלמד את בנו חורה כאילו מלמדה חפלות בר"א בחורה שבע"פ אבל חורה שנכתב לא ילמדו אותה לכתלה ואם למדה אינה כמלמדה חפלות עכ"ל, ודבריו אינם מוכיחים דכיון שמתפרש דבחורה שנכתב כ"ע מודים דרשאי אי"כ למה לא ילמד אותה גס לכתלה, אבל אי נפרש דפלוגתא הוי בחורה שנכתב, וגם בחורה שנכתב שזכר ר"א דהוי כמלמדה חפלות ניחא מה שלכתלה לא תלמוד, כדי לחוש לדברי ר"א, ובזה ניחא לי ליישב דברי רבינו הטור, דביו"ד ס"י רמ"ז כשהביא חילוקו של הרמב"ם הביא באמת להיפך בר"א בחורה שנכתב אבל בחורה שבע"פ לא, וכל הפוסקים כתבו דעוה סופר נפל בדבריו וז"ל כמו בגרסא דידן בר"א בחורה שבע"פ אבל בכתב לא, ולמי' אדרבה גרסת הטור נוח טפי, דכן מוכח מן הש"ס ורמב"ם גופא וכמ"ש, דלגרסא דידן יקשה לכאורה מי הכריח לרמב"ם לפרש דבחורה שבע"פ פליגי ולא פ"י דבחורה שנכתב פליגי ושגס בזה שזכר ר"א דהוי כמלמדה חפלות, ולכאורה היה אפשר ליישב דמשנה דדברים לחקתו לזה דמי התם הנור מחבריו מלמד הוא את בנו ואת בנותיו מקרא, הרי ראינו דמותר ללמד גס לבנותיו מקרא דהיינו חורה שנכתב, וצ"ן בהגות מוכר'ל חוה בסופה שם שהביא ממשנה זאת ר"א לחלוקו של הרמב"ם ע"ש, אבל באמת יש לדחותה אדרבה משם אפשר להוכיח להיפך דאסור ללמדה, דכל שלבני אב אסור, יותר מותר לגבי המדר דכיון שהאב אסור ללמדה לא אהני לו כלל:

ר"י לקיים גרסא דידן ברמב"ם דבחורה שבע"פ פליגי, דלרמב"ם היה הכרח לפרש כן בשמיים גס בן עזאי וגם בר' אלעזר, דאין לפרש דבחורה שנכתב פליגי ובהא דחייב בן עזאי ללמדה אבל שבע"פ גס לדידי אסור, אי"כ מה הועיל במה שילמדה, דהא עיקר החופלת שיהיה במה שמלמדה מותרש בדבריו בכדי שאם תשעה מדע שהזכות חולה, ואילו בחורה שנכתב אין זכר לזה, שם כתוב: ואם לא נעמאה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע, ואיפה הוא גס זכר שזכות חולה, רק חז"ל דרשו בסו"ט, דכיון דמתיב וטהורה היא מה לורך מו לכחוד ונקתה ונזרעה זרע, מזה דרשו דהאי ונקתה הוא ע"י זכות, והזמן עד היכן חולה שזכות עד כדי ונזרעה זרע שהיא כדי שיעור: יריעת הולד ט' חדשים, וא"כ רק בחורה שבע"פ ידפינן שזכות חולה, ואי נימא דבע"פ גס לכן עזאי אסור, מה יועיל בזה שחייבה ללמוד חורה שנכתב, הא כל זמן שלא תמצלר בחורה שבע"פ לא חזע שזכות חולה, אפי"כ דכן עזאי שזכר שגס חורה שבע"פ חייב ללמדה, וגס לשון רש"י בסו"ט שם אם כי מתחלת דבריו שכתב שתלמוד בפרשת סו"ט משמע דאחורה שנכתב קאי, אכן מי שמעיין בכל הדבור של רש"י מתחלה עד סוף, המונה אחרת יאל לפניו דכתיב וז"ל תראה ותלמד פרשת סו"ט שהזכות חולה דלפינן מונקחה ונזרעה זרע ונקתה ע"י זכיות כדי זריעת זרע ט' חדשים עכ"ל, ולמה הולך להאריך ולבאר המקום שמתנה תלמוד דזכות חולה, בע"כ לאשמעינן שלא משטחיות הפרשה הכתובה בחומש מדע זה אלא מילפוטא דחז"ל מקרא דונקחה, וכן אי אפשר לומר דר' אלעזר אסור גס שנכתב, דהא בירושלמי דסו"ט המובא בחומ' דקאמר בן עזאי ללא כראבי דאמר הקהל האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באת לשמוע כ"י בתגינה ד"ג, הרי דנשים אסורות ללמוד ואינם באים ל"א לשמוע ודלא כבן עזאי, אבל ר' אלעזר שזכר כוונתו ואפי' לשמוע רשאים גס הנשים, ושפיר מוכח דלשמוע פשויות הכתובים רשאים גס הנשים, ומכא זה מוכרח היה הרמב"ם לחלק דרוקא

כן דמורה שרשאי ללמד היינו רק חומש בלבד ולא ט"כ, דכיון שנמלא מי שאוסר לגמרי, די לן אס נתיב רק חומש, אבל מכיל למיטרי בית יעקב להחיד שם גם לימוד נביאים וכתובים וכ"ש משניות, וכשאי לעלמי מנקודת ההלכה לא מלאמי לכאורה היתר, ושוב מלאמי להפוסק המפורסם המהר"ל ז"ל שבשנים שלו סי' קצ"ב כתב שאשאל במלמד כמו טורה למה היו כמלמדה ספלות והלא כל מיט שאין הזמן גרמא נשים חייבות וכל מלוא ליט כמעט והפשוט אשה לאיש לכל פוגעים שבחורה, ואיך ידעו אס לא ילמדו ומשכחנא כמה נשים גדולות בחורה כמו ברוריא ואלה רבות ואמרו רבומוי בימי חזקיה כו' לא, מלאו מינוק ומינוקא וכו', והשיב שם בסי' קצ"ט וללמוד לנשים וכו' מימ אין ללמדה דהוי כמלמדה ספלות וכו' ואפי' כי היא מלוא קריין בו עת לעשות כו' דילא שברו בהפסדו דדי עפי' הקבלה השרשים והכללות וכשיחפפו יאאלו למורה אלא עפי' קבלת אביהם שהיו בקיאות וגדולות בחורה וכו' ושפתחו של רבי וברוריא וכיוצא בזה אינן עפמי אביהם עשו, וז"ל דאביהם סברי כבן עזאי דאית לי חייב ארס ללמד כמו טורה פ"ט, וגם מי זמיר מיט בירושלמי שהביאו סמוס' בסופה שם נבי הך מטרונתא דשאלה להשיבה טעם פוגעי חמא העגל והשיב ר' אלעזר אבי הורקנוס מוטב שישרפו דברי טורה ואל ימאנה לנשים, ולפי האמור נפל בבירא כל היתר של הפרוגרמא אשר בחדרי בית יעקב ללמד מחוץ הספר, לא רק חומש כי"א גם ט"כ ומשניות ועוד:

אכן שוב הבוננתי דלא יחא למאריהו לומר כן על רבותינו ומאורינו גדולי הדור שכולם נהגו בזה קדושה ומסירת נפש מחש ואנחנו נהגו בזה איסור, בירא דשמנו ממנה מימי יושפה, שאלפי נפשות בנות ישראל נוטעו פ"י בתי ספר הללו, ואנחנו נישרי בה קלא, חלי"ה להעלות זה על הדעה, וחוכה עלינו להצדיק את הדיקים שכמורה עשו, וחוכה זו אבוא לעשותה, דהנה בבתי ספר הללו תרמי למפליותא איתנהו, (א) עלם לימוד שחורה, (ב) והוא השיקר, רוח היהודים המנעז בחוכה, כל סדרי החינוך ופרוגרמות הלמודים נעשו על סה"ת הקדש לחקך הבנות ברוח החורה והמחורה ולהרנילן במלות מפשיות בעופל ולשמרן מעבירות, והנה אס באמו לדון על עלם הלימוד, הלא זה ודאי דרוב הלמודים המה מהדינים הללו אשר נלרכים להם לידע מה שמחויבות לקיימם, וזה ודאי דלא רק רשות ומלוא אלא חוכה על הבנות שילמדו וכמיט הרמיא ביריד בשם האגור דנשים חייבות ללמוד הדינים הנלרכים להן, ובפיני יפלא למה הולרך הרמיא להביא זה מן האגור, והלא ש"ס ערוך הוא בשבחה נבי עובדא דהלל שלמד פס הגר שבא לפניו לגיירו, והא ללמוד חורה לעכו"ם ודאי איסור חמור הוא מדאורייתא כדאיר יומן בסנהדרין דמיט גוי שטוסק בחורה חייב מיתה והמלמד עובר בלפני עור לא חפן מכשול, ובתנינא דייג איר אחי אין מוסרין דיה לנכרי שחא מגיד דבריו ליעקב וגוי ומשפטים כל ידעום, ואפי"ה בשפה שבא לגיירו ונלרך לו לידע הדינים כדי לקיימם, למד עמו הלל בעלמא, כי"ש איסור זה דלימוד חורה לנשים דאין זה איסור דאורייתא רק חז"ל לוו פ"ז בדרך עלה כלשון הרמב"ם בפ"א מה"י ה"ח דכשבאים ללמוד הדינים שרונים לקיימם דחובה עליהם ללמדה, וגם בסנהדרין מפורש שם דכו' מלוא דידהו רשאי ללמוד גם הפכו"ם, ואי"כ ודאי דגם נשים חייבות ללמוד דינים הנלרכים להם, ונהי דמטובא זאת דהלל שלמד פס הגר אין ראי"ה כי"כ לגיד דיש לרמות מחרי טעמי, (א) דהא

בסנהדרין שם אמרו בעטס דרי יומן דגוי שפוסק בחורה חייב משום דכתיב חורה טוב לנו משח מורשה, לנו מורשה ולא לעכו"ם ועכו"ם שלומד חורה מיגול גזלי' כו' ע"ש, וכיון דעיקר האיסור הוי משום לחא דגול לא שייך אלא כשעכו"ם נוטלה מעלמו ועוסק בה, אבל כשישראל מוסרה לו מה גול שייך בדבר שהבעלים נוטלים מרונסו, ולכן בעובדא דהלל שלא למד מעלמו רק הלל למד עמו אין בזה שום איסור דגזילה ובתשובה אחרת הארכתי בזה ליישב בכמה מקומות ואכ"מ. (ב) י"ל דהתם שאני עפמי"ה המהרש"א בשבחה שם ליישב קושיא התוס' איך למד עם הגר הא אחתי גוי הוא ומי' לכיון שבא להגנייר אף שעדיין לא נתגייר משיב מו ישראל ומותר בלימוד החורה, וסברא זו של מהרש"א יש לה יסוד בדברי התוס', דכשי"ג כתבו התוס' בכתובות דייא גבי גר קטן ממבילין אותו ע"ד ב"ד, והקשו הא זכיי"ה הוי מטעם שליחות ואין שליחות לנכרי ומי' לכיון דבב"ד זכיי"ה נעשה ישראל מהני תו לו הזכיי"ה דהוי כישראל קודם הפבילה ע"ש, הרי לפדיא כשברת מהרש"א, וכל זה אינו שייך לגיד באיסור תלמוד חורה לנשים, דיי"ל שאפי' מלוא שלחם אינם ראשום, אכן נהי דמגר אין ראי"ה דבמלות שלחם אין איסור, אבל אחתי מגיורת שהיא נקיבה ודאי שיהיה ראי"ה לכ"ד, דהא גם בגיורת שבאה להגנייר מודיעין לה הדיינין המלות שלכן וכמבואר ביריד סי' רס"ח, והא בגיורת אית בה תרמי לאיסורא, איסור דלימוד חורה לנכרי, ואיסור דנשים, ונהי דאיסור דעכו"ם לא שייך כשבא להגנייר וגם אחר מלמדו וכמי"ש, אבל אחתי איסור ת"ס לנשים אית כאן ותהא אסורה מחמת זה, אפי"כ דבמלות שלחם שנלרכות לקיימן אין איסור, ואס בנכרים התירו ללמד המלות שלרכין כדי להביא לדי חוב, כי"ש נשי הישראלים שכבר מחויבות ועומדות בקיום המלות דמחויבות בלימודן כדי שידעו מה לקיים ומה לרחק:

א"ל דאחתי מוכל הקפידה למלוא מקום לנוח בהיות שידע שמנהלי בתי הספר של בית יעקב"י חממו והשכילו לשכלל ולפנות בתי ספר הללו בפרוגרמא רחבה היוצאת מגבול הלימוד לטורך ידיעת הדינים, ולומדים שם הרבה דברים שאינם נוגעים כי"כ נגישה ישרה לדיעת הדינים רק ללורך שכלול והתפתחות, או שיהא להן כח המושך למשוך את לבות של האבות והבנות הרונים גם בלמודים כאלו שאינם באים אלא לפתח ולהעלות למדרגה ידועה גם בהשכלה, וגם יפשותו של יפה ישכנו באחלי שם והכל לפשוטן כח המושך, דאי לא הא לא מחקימי הא גם הלמודים הנחויים וגם הרוח היהודית והמוסריי השורר שם בהיות שכל אב רוצה לתת לבנותיו גם השכלה והתפתחות במדה ידועה, ואס יחסר בבתי הספר הללו הפרוגרמא הנחוצה לא ירלו לייך שם וילכו לרעות בשדות אחרות אשר קטב המרירי ושאריו משחיפים יקטנו שם, ואי"כ האס יוכל להעלות על הדעה חשש פקטוק כל דהו גם באופן הלמודים שאינן נחוצות כי"כ ללורך ידיעת הדינים, ולומר עליהן דהוי כמלמדן ספלות, ולחוש לתקלה שחא יקלקלו את הבנות, ולו נניח כי חולין נמור"ס הם, אבל כלום חשש תקלה אפשר ללאת מזה וסלא קי"ל חולין שנעשו על פהרת הקידש אין מתמאות את הקודש, ושומר מלוא לא ידע דבר רע, וכל עיקר החשש דרי אלעזר דאמר דהוי כמלמדה ספלות הוא משום דנשים דפתן קלות וחלושות ומי"ש שחא כשיסופו דעה יוסיפו מכאוב וילא מזה תקלה לבלע שחא הקודש, אבל בעמות כאלה שהרמז מלאה הוללות והכלות בורות וקלות וגם רוח הפעירה וסמינות גורקה בנפירי"ם, ואן סדרי כי רק אסון

אופן כהנלות הווכות להסתופף בבתי פי ובחלרות חלקיו יפריחו ואין להקציב בעולמו כעת אלא די אמות של בית יעקב אשר שם רוח הקדושה שורה, ורק כל צאיה לא ישובין עוד לתרבות רפה חלילה, איך לו ניהא שגמלא שם קלח למידין שאין קדש כי, ועיקרן הם לזורך חולין, יפוי ושכליל, אבל כלום יוכל ללא תקלה מחולין כאלו שנעשו רק על סהרה הקדש, והלא כלל הוא בידנו בכל מקום וחשש סכנה דשומר מנוס לא ידע דבר רע ואין תקלה יולאת מזה, וראה דבר נפלא שכתב בשלטי הגבורים פ"ק דע"ז דמותר ללמד לעכוס נביאים וכחובים כדי שיראו כהן הנחמות והתשיפות וע"י כן אפשר שידבק בחורה ישראל ע"ש, והדברים ק"ו, השמח האם דלימוד חורה לעכוס אסור מדאורייתא וכתיב לפיל, וגם הספק שמח ע"ז ידבק בד', ג"כ אין זה הלכה גדולה לפס הישראלי, דקשים גרים לישראל ואפי"ה היתרו ללמד שחא יוגרם ע"ז שידבק בד', כ"ש צנות ישראל שכבר עומדים בחיובם בשמירת החורה, ולכן אפי" לימוד כזה שמלך עלמו אין זו חופלה גדול כי, אבל עכ"פ כיון שהוא גורם שעי"ז ימוספו ספסלי ויחברו המבקרות בבתי הספר ויכללו חורם הכפירה המנשב ברחוב, ודאי דחיוב גדול יש ללמדן, ועי"ן במחלה שבטעם סי' פ"ג שבבביל להגיל נפש אחת מחשש שמד חלילה, לא רק רשאים אלא כופין לחלל שבת גם באיסורי דאורייתא ובהביא דמי שחלו עבד וחלו בית דכופין אם רבו לשחררו, ואפי" משום ספק חשש שמד מחויב לעבור כל האיסורים בשביל להגיל, וכמו בחולה במחלה הגוף דאמרי מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתו הרבה, ואפי" רבים יכולים להלל שבת בשביל חולה אחד, ואם בחיי הגוף כי, כ"ש בשביל חיי הנפש דאם ימות מיחס רוחניו הו' מיחה נלחית לא כ"ש, ובהיות שלעיניו פי' בתי ספר של צנות יעקב כבר נילולו כמה פשירות אלפי נפשות ממיתה נלחית, כמה מהחיוב לפני כל ישראל לשרות ולסייע בהקמת בתי ספר הללו, ולו אפי" היה כזה נדנד איסור כלום אפשר להסתעב בטעם כזאת שפלינו להגיל בנחמו משמד ומיחה רוחניית חלילה שכל החורה נדחית בשביל כלל כזאת, ובגשם שאין כאן איסור מעיקרו דמחויבות ללמוד דינים הלכיים להם וכמו שבארתי:

ויאמר שלימוד סכנות אין קדושתן ממורה כמו לימוד הבנים שהם יהיו האמות של דור הבא, ואוחזן בבנות הכולכות לרעות בשדה אחר, הלאן משכנה עד אשר המה יגדלו בנייהן לחורה, בודאי לא, על מייבן אין חסות, כ"ש שלא יחוסו על בנייהן, ורק אותן האמות אשר נחמכו בבית יעקב, עליהן נשימה הקיחט שהם ורק הם יהיו אמות כשירות לגדל בנייהן לחי"ת, ואיך אפי" אם למורן עלמן אין לו ערך ומדרגה שוב למעלה ומדרגת הלימוד של הנערים בחי"ת, אבל זה ודאי שהן הגורמות לפורה של בנייהן אחריהן, וגורם לחי"ת דינו ונועלחו שוב לחי"ת עלמה, וכתיב בפ"ח י"ד סי' ר"ט בשם הר הכרמל בנידון דשאל שם אם רשאי הגבאי ליקח ממשות ח"ת לעשות מלבוש לפני אחר שאין לו צמח להכסותו כדי לילך לבית רבו ללמוד וכתיב דש"י דהלכשה זו עלמה מיקרי ח"ת כיון דגורם לה ואם לא כלבישה לא יתקיים ח"ת כנער זה ע"ש, בהא נחיהמא ובהא סליקא, כי לא רק מותר אלא מלוג יש כזה ואין שום הורד מקדושה למי שיחן לזורך בית יעקב, ובגשם בטעם שהח"ת מוכל להקיים בלא המעות הללו, מחזקת ירי העורים להרביץ בתי ספר בית יעקב ובזכות גשים דקניות נאלטו בגאולה ראשונה וגם עתה נקוה כי בזכותן יבוא משיח דקדוה, ונזכה לבנין עירוה, דביר בית ספארהנו, במהרה בימינו:

כנפש ירדו עוז המברכו בברכת אהרן וואלקין.

סימן סו

ב"ה יום ד' ג' חשוון תרצ"ז פנינסק.

כבוד ידידי הרב וכו' מהר"ר שמואל מאיר הכהן האללענדער שליט"א רב בק"ק טשערנאווין רוטיני.

ע"ך שאלנו בעיר קאמפיפ פירוע שוב פשרים שנה שקבע שם ישיבתו הרכי"ג ר' יקומיאל יבוסה בעהמ"ח שוים טורם יקומיאל ומשמש שם ברבנות לכורות ולרונ וגם סופס ישיבה, ורק רב הגלילי יבוא שמה שני פשמים בשנה לרוש דרשות ועי"ז נקרא רב הגלילי בשם רב אב"ד דעיר קאמפיפ ג"כ, ואמנם רק בשם ומואר אב"ד הוא דוכי בעיר הזאת אבל כהנה וכות ממון לא היה לו כלל כאשר מטולס לא קיבל שום פרס מקהלה זאת בהיות שיש לה לעיר קאמפיפ קהלס ושטאטוטין מיוחדים ולא נשתענדו בשום דבר לקהלה דעיר הגדולה הסמוכה לה, וכעת כאשר פיר קאמפיפ נהגדלה ונתרבתה באוכלוסין מלה נדפחש ליקח להם רב מיוחד ולעפרו במואר אב"ד ולהדוף את רב הגלילי מנשיאותו שהחזיק אללס זה רבות בשנים לבוא ולדרוש שם שני שנסות בשנה ולהקרא בתור אב"ד גם בעירם וכחבו ומחמו כתב רבנות בעד רב ר' יקומיאל הג"ל הושב אללס זה שנים הרבה ומסרו לו כל הכיבודים והכנסות השייך לרב רק לו לבדו ורק הוא יבא נקרא משה האב"ד שללס ולא רב הגלילי כאשר היה עד עתה ועל הכתב חתמו רוב פורעי חס הקהלה ואנשי הכפרים השייכים לקהלה זאת, וכשמוע זה רב הגלילי הרים קול לוחה על העול שנעשה לו ועל כבודו כי שודר מחאו ולסדוף אותו מנשיאותו אשר החזיק עד עתה גם בהסמכת אנשי עיר קאמפיפ, ומחאו הועילה אמנם עד שמתו להשואם ולהתפטר עמו בלחון כזה שכל ימי

יכול לעמוד מפני ריחב, כי גם דבש נכנס לחוכה כמתקן בקטרת מן האמור „ממלח“, אלא שבחורב אמר כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי.

והנה אחרי „ממלח“ נאמר בתורה: „טבור קדש“, ופירשׁי ממלח יביח וטבור יביח וקדש יביח. ולפי פירושו נראים הדברים חיו כמיוחדים, שכרי כל הקרב צמצח הוא טבור וקדש, ומה צא כאן ללמדנו בקטרת? ולפי דברינו ניחא, שאחר שאמר ממלח — מתוקן, שנריך לחקן את הקטרת בכל דבר כותן לה יופי ועוז, ריח טוב וטעם מתמר וכולך, צא הכחוש להחנות — ובלבד שיכׁה הדבר המתקן טבור וקדש טבור להוילא מי רגלים, שאינם „טבורים“ ונקיים להביאם למקדש, (יש הרב משמעות ל„טבור“, כמו: „וצא השמש וטבורי“ — טבור יומא — זכות צׁי חי — וכן: „כעלם השמים לטבורי“, וכן: „ובזה ממנו על טבורי של מצח“ — מטבורי מאפר וגחלים — יומא יׁט עׁי, וכן: „זכב טבורי“ — מפסולת וכן הרב) וקדש להוילא את הדבש, שאין ראוי להקדש בקדושת הגוף ולהקרב על גצי המצח, שנאמר: „וכל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי“. ואעׁפׁ שׁי הדברים האלה יפין לצממים אבל אין „למלח“ — לתקן בהם מפני האמור: „טבור קדש“.

סימן מ"ב

שכך וכך לוח כי לעמו לעשות ולקיים, כי איך תהי יהודית ואיך תקיים את התורה — והיא איננה יודעת, תורה זו מה כתיב בה?

וחנך כצנות צרות התורה עׁי לעמד בתורה מעורר דאגה ופחד בלב תמימים רק מפני חידוש, מפני שלא ראו את הצוהים ונבגים כן. אבל לא כימים הראשונים כימים האחרונים; כימים הראשונים התגבאו צחי ישראל עׁפׁ השלחן ערוך, ואפשר כי ללמוד צבא את כל התורה מהנסיון, וממילא לא היׁ אורך ללמד את צנות ישראל תורה מן הספר, אבל פתח צבוריׁי חׁי אכר ללמוד את התורה צחי ישראל, כי יש צחים אשר אין זכר צבא להרצב מלוא ולחוקי התורה, וצח ישראל שנאח מהצחים האלה ללמוד צבית ספר דחי, הרי היא כמעט כנכרית, שנאח להתגייר, שמן ההכרח ללמוד תורה, כדי שדוע את הדרך אשר תלך צב ואת המעשה אשר תעשה, כדי שחיה יהודית.

ומצינו, שגם צדורו של חזקי למדו את הנשים תורה: נעץ חרב על פתח צית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, צדקו מן ועד צאר שצב ולא מלאו עם הארץ, מגצח ועד אנטיפרס ולא מלאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היׁ ציקין צבלות עומאח ועכרה (סנהדרין לׁד), והמרשׁיׁא כתב צבא

הפליאה השמיט רצונו חננאל את הדברים „שמולחין את הולד צצח“, אבל הלא נאמר צפרשא תוכחה מפורש — „ובמלח לא המלחתי“ וכל האמור צפרשא זו עושין ליוולדת צצח, ואיך אפשר להשמיט זה מן הגמרא? אבל גדול הרופאים הרמזים זׁל צפירוש המשנה (שבת פׁיׁח) כתב: „ונתנים עליו חצק בהדם ודומה לו“ וכמשנה צרורה סימן שׁל סעיף זׁ הביא פירושו להלכה וכתב שכן פירש גם הערוך ערך נף. הרי לך שצדך השאלה משמשים צפועל מלח על פיזור חצק בהם וכדומה. וכן אפשר להשתמש צו על כל דבר המקיים, מחזיק ומיפה צמראה, צטעס וצריח, וכן אמרו חזׁל, אס היכ צנו זריח וממולח, צנו קודם (קידושין כׁט), וככונה צמלח „ממולח“ — שבוא חריף, כמו דבר הנמלח ונחאחדו צו כל הכחות (כמו שקידה, הצנה וכדומה) המועילים להללח צלימודים. וממילא אפשר לומר, ש„ממלח“, האמור צקטרת, פירושו „מתוקן“, שיחקנו את הסממנים צכל הדברים, המסוגלים ליפות את המראה ואת הריח ואת החריפות ואפילו את הטעם הטובה צשעת בהקטרה. וממילא יש לנו מקור לכל החיקויים שעושים צסממני הקטרת. ומכיון שמי רגלים יפין לה, ראו גם להוסיף חיקון עׁי מי רגלים, אלא שאין מכניסים מי רגלים צמקדש מפני הכבוד. וכן כאשר אמרו מפעמי הקטרת, שאס יתנו צב קורטב של דבש, אין אדם

בׁיה ארבעה עשר לחדש אייר תשׁׁא, ירושלם הריב העסקן המצוי, איש חי ורב פעלים על שדי חנוך בנות ישראל הרׁד מאיר שצרגסקי היׁו — תל-אביב

יקרתו מעשרה צחייר דנח קבלתי וכנוי ממכר להודיעו, שעצמתי על המגלה, ששלח לי צדור חנוך הצנות צרות התורה עׁי למוד התורה שצׁפׁי ליחידות מליונות ותורה שצכתב לכולן, — וראיתי, שכמעט כל דבריו נאמרו צדעב והשכל. ולמעשה צלימוד תורה שצׁפׁי צעיון לריך להשיצב, אבל אין הדבר נוגע למעשה, כי צצחי הספר „צית יעקב“ אין לומדים צעיון תורה שצׁפׁי, ועל תורה שצכתב אין שום פקפוק וצפרט צדור תבפוכות זה, ורק צתורה שצׁפׁי צעיון ופלפול אמרו חזׁל, כל המלמד את צחו תורה כאילו מלמד חפלות (כוטב כׁיׁא עׁיׁצ), אבל תורה שצכתב הלא כצר הוכיח בעׁיׁ (יוׁי סׁי רמיׁ סקׁד) ממלות הקהל, שאפילו נשים מותרות ללמוד, וכיים „שכך הוא המנהג צכל יוס“. ומי האדם שיצא אחרי המלך את אשר כצר עשהו למנהג ישראל?

ובספרי דעב והצדור חׁיׁא סׁי גׁ וסׁי יׁי הארכתי לצאר, שאפילו תורה שצׁפׁי מותרת באשה לצמוט, רׁל ללמוד את המסקנה האחרונה, צלא קשיות ופירוקים,

רש"י ישעיה, שכיו הנשים בקיאות אף באיסור והיתר. וקשה, איך למדו את הנשים תורה? ולפי דברינו יוחא, שכיחה בטעם לריכה לכך, כי במלך אחז, אצו של חזקיהו, בטל את העבודה וחתם את התורה (סנהדרין ק"ג) ולפיכך נקרא שמו אחז, שאחז צחי כנסיות ובמד"ר (סגר אחס) ואמר, אם אין גדיים אין תישים וכו', אם אין נביאים אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם; ואין לך שעה קשה כמותה שעה, שכתוב זה ואנכי הסתר אסתיר פני ציוס הבוא ומאותה שעה קייתי לו שנאמר, כי לא תשכה מפי זרשו (צ"ר פמ"ב). ואחריו זה חזקיהו, שהיזק את ישראל לאציהם שצממים (סנהדרין ל"ד) ע"י למוד התורה. ומפני שאחז עקר את האמונה מלבוש בניו וכמעט שנשחכחה התורה מהם, — הוכרח חזקיהו ללמוד דעת ה' ותורה ומלות לכל ישראל ואפילו לנשים, וקימו למעלה מה שעשה חזקיהו למטה, שהרי בקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח (שם).

וחכינו לה' המסתיר פניו מציה יעקב גם צדור הכפוכות זה, שאחזו (עושי מעשי אחז) לנו שעלים (בנים סוררים ומורים צבתי ספר ללא אמונה) שעלים קטנים (חכמים להרע וקטני אמונה) מחצלים כרמים (כרם ה' לצרות) וכרמנו סמדר (ונוח לנטוע בלכם הרך שרש פרה ראש ולענה) וקוינו לו ולהצטחחו כי לא תשכח מפי זרשו. ובטעם שהחפשים עושים מעשי אחז, פלנו ללכת בעקבות חזקיהו — לחזק את ישראל לאציהם שצממים על ידי למוד התורה: צין לאנשים וצין לנשים, צין לחינוך וצין לחינוקת ואז יחוצל עול הקשה של הגלות מפני שמתה של תורה.

ולא עוד שמתונו לא"ח, שדאג לאמונה הנשים יותר מלאמונה האנשים, ובספרי בי"ל הארכתי לזכר, שהאבל, שנטע אצרכם מקדם לציה אל, כמו שנאמר: "מקדם לציה אל ויע אהלה, ויבן שם מצבה לה' ויקרא בשם ה'" (בראשית י"ב), לא ה' אהל פשוט לשנה צו, אף אהל ללמד צו את צני האדם דעת ה' ולהכניסם תחת כנפי השכינה, ולפיכך נטע את האהל הקדוש הזה קודם לצנין המצבה. ורמזה לנו תו"כ ע"י "הכתיב והקרי" (אהלב — אהל), ששני אהלים נטע אצרכם, ה' לנשים וה' לאנשים ואצרכם ה' מגייר את האנשים ושך מגיירת את הנשים, ודרשו חז"ל, אהלכ כתיב מלמד שנטע אהל שרה אחילה ואח"כ נטע אהל. ועל זאת יתפלל כל חסיד, חכם וצון, מדוע צאמת הקדים אצרכם אהלכ לאלו? הלא אם ישאלו אותנו, איזו עזרה להקים תחילה צציה הכנסת, את עזרת הנשים או את עזרת עזרת האנשים? — הלא יענו ככל צצירור: "את עזרת האנשים", כי האנשים מתפללים ג' פעמים ציוס וכנשים — יש שאין מתפללות כלל (אף שלדעת הרמב"ם תפלה היא מ"ע מדאורייתא ושאין הזמג"ר ונשים חייבות זה האנשים) או מתפללות רק צימים הנוראים והמבדרות

מתקרות צציה ה' צצחות, שמצרכים צכם את החדש, וצמועים, והמבדרות מן המבדרות — צכל שצחות השנה, ולכן יש הרבה צחי תפלה צישראל, שאין צכם עזרת נשים כלל, צאין דואג, שיהי גם לנשים מקום להתפלל אל ה'. וכן אם נשאל: צנין ת"ת לנערים וצנין "ציה יעקב" לנערות — איזה מהם קודם? הלא יענו ככל, שהחובב עלינו ללמד את ה' בן תורה, אצל לא את הצח (קדושין כ"ט), ולא עוד אלא שאמרו (סוטה כ') כל המלמד את צחו תורה כאלו מלמדה תפלות, וצימים מקדם לא למדו את הצח כלל וצקושי התיירו עתה לפחות צחי ספר לצנות צרוח התורה, אצל להקדים צח לצן לחנוך וללמוד התורה ודת — כזאת לא שמענו. והנה צח אצינו הראשון והפך את הסדר והקים צראשונה ציה תפלה ולמוד לנשים ורק אח"כ — לאנשים, והתורה צאה ומרמזת ע"ז צי פעמים (שם פסוק ה' וי"ג"ג) ללמדך, שלא צמקרה עשה אצרכם אצינו ככה, להקדים אשה לאיש צעניני אמונה, אף כצוכ מיוחדת לזות את צניו אחריו לשמור את דרך ה' כסדר הזה לעולם, כשצחצח תקופה דומה לתקופתו.

וכסדר הזה לוכ ה' גם את משה, צהגלותו על הר סיני ללמד לעמו תורה ומצוות, לאמר: "כה תאמר לציה יעקב ותגיד לצני ישראל" (שמות י"ט) ודרשו חז"ל (שמי"ר פכ"ח), כה תאמר לציה יעקב — אילו הנשים ותגיד לצני — אילו האנשים, הרי לך אצרכה מפורשת להקדים אשה לאיש צעניני אמונה ודת. ומה טעם יש צצבר?

ונראה לזכר, כי שני כחות עקריים להאדם: מח לחשוב מתשצות ולדעת חכמה וכשרון המעשה, (ובזה עולה, ע"פ רוב, האיש על האשה), כמו צחכמת התורה וצדעה וכן צחצצון והגדסה וכדומה, ולפיכך אין מוצרים דצרי תורה לנשים ללמוד צציון ולפלפל צחכמה "מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומציאות דצרי תורה לדצרי הבחי לפי עניות דעתן" (לשון השו"ע שם); אצל עוד כח ה' לנפש האדם והוא הרגש שצלב והצניח התלווי צו, וצדבר הזה עולה האשה על האיש, כי רגשי האשה מפותחים הרבה יותר מרגשי האיש, וחז"ל אמרו, נשים רחמניות הן (מגילה י"ד), וכן צצניה גדולה האשה מהאיש, וכמו שדרשו חז"ל (נדה מ"ב), ויבן ה' אלקים את הבלל מלמד שנתן הקב"ה צינה יתרה צאשה מצאיש. והאשה נדריה נצדקים צח י"א שבה והאיש — צן י"ב; הרי שהאשה ממוכרת להכיר את צוראה ולדעת לשם מי נדרה קודם לאיש והאשה נעשה צח עונשין ג"כ קודם לאיש.

ואמור מעתה, שהאיש מסוגל צמחו החריף ללמוד התורה צציון וצצרה יותר מהאשה, אצל האשה צלב מצן וצרגש מפותח — מסוגלה יותר מהאיש להכיר את מי שאמר והיכ העולם, ולהאמין צו צאמונה פשוטה, כי

האמונה תלוי בלב וברגשותיו, וכמו שנאמר „ומצטרי אחזה אלוהי“ (איוב י"ט), והעולם מעיד על צוראיו, כמו שנאמר „השמים מספרים כבוד אלי“ (תהילים י"ט), וכל מי שמתרגש יותר מהדר העצב וממעשי ה' — מסוגל יותר להכיר את צוראיו ולהרגיש את השגחתו על בריותיו, משאי"ב בטיש, שהוא מנעין רק בשכלו וחכמתו — דברים שאי"א לבי ע"י אל האמונה הפשוטה והטכורה.

ובשעה שהאמונה רפויה, והשרידים אשר ה' קורא אליהם מתפשים תחבולות לחמם את הלבבות ולהפית בהם רוח ה', עליהם לזכר את הלב על המח לפנות מקודם אל האשה הנצונה ובעלת הרגש ללמדה דעת ויראת ה', כדי שתהי' היא הראשונה „להשיב את המלך“, כי הלא היא מסוגלת יותר להאמין צו האמונה הבאה מעמקי הלב בלא התחכמות יתרה וצקורת מלד השכל הקר, ואשה יראת ה' היא תהלה להשפיע על בעלה ובינה ולחמם גם את לב הגברים צאור האמונה.

גמצא אנו למדים, שדור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו כדאי להקדים חנוך הצנות לחנוך הבנים. וכן עשה אבינו הראשון דדורו של נמרוד, שהמריד את כל העולם על הקצ"ב (רש"י), — נעע אהל שרה — לגייר את הנשים קודם לאהלו — לגייר את האנשים. ושחי פעמים כתוב צפרשת לך „אהלה“ וקריין „אהלו“, — שנה עליו הכחוצ לעכז וללמוד לדורות, שצדק הזה משרישים את האמונה בצלות בני האדם דדור תפוכות, צבנים לא אמן צב.

וכן נזה ה' את משה לפנות מתחילה אל הנשים: „כה תאמר לביית יעקב“ ואח"כ: „ותגיד לבני ישראל“, כי אפילו צעטת מתן תורה היתה האמונה רפויה בישראל, מאמינים ולא מאמינים: ויאמן העם — ולא שמעו אל משה, ויאמינו צהי — ה"ש ה' צקרבנו אס אין; וצמל של רפיון אמונה נזה ה' את משה לעשות כסדר הזה, שעשה אי"א, להקדים „אהלה“ ל„אהלו“, וכן עלינו לעשות דדור תפוכות זה.

ומפני זה אני מתפלה על הרבה מהחרדים לדבר ה', שאין חנוך צנותיהם צרות תופס כלל מקום צראשיבם, וצאלו אמרו אין מקדימים ואין מאחרים ללמד את הצת ראשית חכמה ייראת ה', לא לפני הצן ולא לאחריו, ולא עוד אלא שיש הצות המקפידים על צניהם, שילמדו תורה ויראת ה' ציציבות ולחסות צלל הדיקים — ויחד עם זה מפקירים הם את צנותיהם ושולחים אותם לצחי הספר הכלליים או החפשיים למוניהם, ושם מלמדים

אוחן לחלל את דת משה וישראל וכל הקדש לנו, והצנות האלו, שנתגלו ונתחנכו צרות זר לתורת ישראל ושגשבו לרשת החפשויות, — נעשות לצעלות מומים צרות וכל לצן מסורות הנה לחיים של הוללות והפקרות, וצפרע צעניי אמונה ודת. ואפילו צנות ישראל, שלא נתחנכו צצחי ספר כלל, (דבר שאינו נמלא כמעט צזמנו), אין שינות הרבה מהראשונות, כי מה שלמדו אלו צצחי הספר — לומדות אלו צשוקים ורחוצות צגנות ופרדסים וצצחי תיאטרות וקרקסאות וכו', כי כל החיים צזמן הזה חולניים הנה וחוסר תוכן וצפרע תוכן יחודי, וכל מקום אהה נפגש עם תרצות נכרית חרה לרוח היכדות, וכל מי שאינו מלמד את צחו דעת ה' ותוכן יחודי מקורי, שישמשו כחרים צפני השפעת הרצוצ, — כרי הוא מלמדה ממילא את אותה „התפלות“, בממלאה עתה את חי „הרצוצ“.

אבל מתנגדי צ"ם לצנות אפילו צרות התורה ודת עוענים, הלא צעקבות אצותינו אנו הולכים וכשם שהם לא דאגו לחנוך הצנות (ואף על פי כן גדלו ורמנו צנות נאמנות לעמם ולדתם) — אף אנו כמותם. אף אהה אמור להם: כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו כמלאכים או לכל הפחות כצני אדם, שלאמונה גצרו צארץ, הדת משלה צימים ההם צחיי עם ישראל צכלל וצפרע ולא נתנו את „המשחית“ לצח אל צתיכם ל„נגף“ את הילדים, וכל כצודה צת מלך פנימה — צנות ישראל לא היו אז ילאניות וצחי הספר לא השתדלו לעקור את האמונה מלב הנוער, רק להגדיל תורה ולהאדירה, אצל אנו — דורות האחרונים — כצני אדם יושצי חשך ולא נוגה לנו מאור ה', האמונה אצדה מלצות הרבה צני אדם ולכן אין אנו רשאים להרחיק את הצת מן „החדר“, כי כל הפורש מן החדר וכת"ס צזמן הזה, צין איש וצין אשה, כאלו פורש מן החיים הנלחיים.

אחרי כל אלה אני אומר, שלא רק מותר ללמד תורה ויראת שמים לצנות צדורו זה, אלא חיוצ גמור יש צזה וכאשר צארנו. ומנוח רצה ליסד צחי ספר לצנות להשריש אמונה טהורה צלצן וידיעת התורה והמורה, ושכר ה„מגיירים“ את הנשים צדורו זה גדול מלד. וצכות נשים צדקניות נאלו אצותינו ממלרים ונגאל גם לחנכו ע"י משיח צדקנו צצ"א.

כ"ד המלפפה ליצועת ה' כהרף עין.
זלמן סורוצקין לפניס אצ"ד דלונק
וכעת צתוככי עה"ק ירושלים ת"ו.

סימן ג

יקרתו — שאלתו קבלתי צמועדה, וגם צח אלי שליח מהלד השני, האדמו"ר ר' צרוך עווערסקי שליט"א מסעעפין עם מכתב, איך שיש עדים, שידיו של ר' צני ש"צ מרתתין וכי הוא וחסידיו נמנעים מלאכל משחיטת

ב"ה ג' לט' וישלח משה לקרא... מלמד שאין מחזיקים במחלוקת תרצ"ב לוצקא.
שלום וישע רב לכבוד הרב... מוהר"ר בן ציון אריי שליט"א וואלינסקי רב בטעפין יצ"ו.

מנחם מענדל האלבערשטאם

אבדק"ק פריסטיק יצ"ו

==שלום וכט"ם לכבוד ידידי ש"ב הרב הצדיק המפורסים וכו' הגאון כש"ח מו"ה חיים אלעזר שליט"א אבד"ק מונקאטש

יִקְרָת מִכְתָּבוֹ הַגִּיעֵנוּ וְכוּ' וְעַתָּה הַנְּנִי מַגְלָה דַּעְתִּי כִּי גַם אֲנַחְנוּ צוֹעֲקִים עַל הַחֲבֵרָה שְׁלוּמִי - וְאֲגוּדָה - וּמִבְקָשִׁים מֵאֵת הַשׁוֹמְעִים לְקוֹלֵינוּ שֶׁלֹּא לְהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם, וְיִכּוֹל כֵּת"ה לְחַתּוֹם אוֹתִי עַל הַמַּחֲאָה כִּי אֲנִי הַרְוָאָה כִּי קִשָּׁה הַחֲבֹרָה הַזֹּאת לְיִשְׂרָאֵל כַּסְפַּחַת כִּי הִיא מְיוֹסֶדֶת עַל יְסוּד רַעוּעַ אֲשֶׁר יִסְדוּה שְׁנֵי רַבְנֵי אֲשַׁכְנּוּ דַקְטָר קֶאָרְלִבְלֶאךְ מִקַּעֲלִין וְדַקְטָר קֶאָהֶן כַּאֲשֶׁר כַּבֵּשׁ מֶלֶךְ אֲשַׁכְנּוּ עִיר וְוֹאֲרֶשָׁא בְּאוֹ שְׁנֵי הַרְבָּנִים מֵאֲשַׁכְנּוּ לְוֹאֲרֶשָׁא וְדַרְשׁוּ טוֹבַת יִשְׂרָאֵל וְיִסְדוּ חֲבֹרָה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל הֵינּוּ יוֹדִישֶׁעַם גִּימְנָאזִיּוֹם עֵבֹר נְשִׁים נִקְרָאָה בְּשֵׁם חֲבַצְלַת - בֵּית יַעֲקֹב - וְעֵבֹר אֲנָשִׁים סַעֲמַעֲנָאֲרִיּוֹם בְּרֹאוֹתֵם כִּי בְנֵי מְדִינַתֵינוּ נַעֲוִירִים מְכַל חֲכָמָה חֵיצוֹנִיּוֹת וּמֵאֲהַבַת יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ זֹאת וְנִלְכְּדוּ בְּרִשְׁתָּם הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר בְּמְדִינַת פּוֹלִין גְּדוֹל וּמַחֲמַת כִּי רַבְנֵי אֲשַׁכְנּוּ הַנ"ל הֵמָּה שׁוֹמְרֵי שַׁבַּת וּמִתְנַהֲגִים בְּדֶרֶךְ הַיְהוּדוּת ע"כ הִטְעוּ אוֹתָם אֶךְ הִסְבוּ שֵׁם הַחֲבֵרָה שְׁלוּמִי אֲמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲבָל הַכֹּל הוֹלֵךְ עַל קוֹטְבֵי-הַחֲבֵרָה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר נִגְרְשׁוּ הָאֲשַׁכְנַזִּים מִוֹאֲרֶשָׁא מִסְרּוּ אֶת הַתְּנַהֲגוֹת הַחֲבֵרָה לְהַרְבָּנִים הַיְדוּעִים לְנַהֵל אֶת הַגִּימְנָאזִיּוֹם הַכֹּל כְּבִרְאִשׁוֹנָה וְאַחֲרֵיהֶם נִמְשְׁכוּ הַרְבֵּה יֵרָאִים דְּמְדִינַת פּוֹלִין כִּידוּעַ הַכֹּל בְּתֵר רִישָׁא גְרִירָא, וְהִירוֹם הַדַּת הַנִּמְשָׁךְ מִהַחֲבֹרָה הַזֹּאת אֵין לְהַעֲלוֹת עַל הַכְּתָב כִּי עַפ"י הַרֹב הָרֵאשִׁים וְהַמְנַהֲיָגִים הֵם קְלֵי הַדַּעַת וְהֵם מַעוֹטְפִים בְּטִלִּית שֶׁל מִצְוֵה שְׁכוּנַתֵם לְשָׁמַיִם וְשִׁבְעַת תּוֹעֵבוֹת בְּלִבְכֶם שֶׁמִּלְמַדִּים אֶת בְּנֵיהֶם ח' לְאֲטִיין בְּבֵיתֵם וְכוּיֹצֵא, וּבְכֵן מִצְוֵה גְּדוֹלָה לְהוֹדִיעַ אֲשֶׁר יֵרָאִי ה' יִפְרְשׁוּ מֵהֶם.

דברי ידידו ש"ב הדוש"ת באהבה

ה"ק מנחם מענדל אלבערשטאם

נ.ו.

ואלה דברי בנו ההולך בעקבי אבות איש חי רב פעלים מקבציאל
תפארת ישראל ההג' הצה"ק המפורסם האדמו"ר מקאלישיץ שליט"א

בהיותינו שם בעיה"ק טוב"ב. אהבתו לד"ר קארל באך – והד"ר קאהן הוא בלתי גבול מזמן שליטה האשכנז בווארשא. (אשר על זה בכו אז לפני במרד לב במסתרים אוהביו ומחותניו הזקנים יראי ה' באמת בראותם כי לא יצמח ישועה לכ"י באהבתו להדרי"ם הנ"ל).

(^{הערות}) ובטח נודע לכהד"ג מקרוב כי גם קהלת יראים פ"ב התרחקו בכ"ע יותר מהאגודה. וכן קהלות סלאוואקייא חזרו עתה בדעתם להארטה' כדרך אבותינו ולא של האגודיים עד שהכריחו את הנשיא את הנשיא וועבער שלא יהי' לו חלק כל דהו בהמכ"ע האגודיים "יודישע פרעססע" ועוד כזה.

(א) ^{הערות} וגם החדרים להבתולות שקראום האגודיים "בית יעקב" הצדיקים והסידים יר"א אמתיים לאלפים הע"י, קוראים אותם וכו' כו' ומאן דאמר הכא לא משתבש גם כן (הגם שבזה גם הממוצעים הנייטראלים יודו קצת להם מזה הפרט) ולא א' ושתיים הגיעני שאלות ומחאות מכמה עיירות כמו מק"ק מיעחוב בפלך קיעלץ מהה"ג והאקרו"ט הי"ו אשר נעשה בהשטיבלך של החסידים (שהבנין הוא מעולם של הקהל דשם) מעשה שחוק אסתר פארשטעללונג וכיוצא מנשים ובתולות במקום עזרת אנשים המקודש באה"ק וס"ת וטענתם שכן התירו בכל רוס'י פולין האגודיים, וכן בבתי הסמוכים לחדרי התפלה היו כ"פ מחלוקות ובזיונות ששמעו דרך הכתלים וחלונות זמירות (קול באשה ערוה) של הבתולות לכה דודי בעת תפלת שמ"ע של החסידים, ומי שמע כזאת? ולמה להם לימוד הזמירות ושירות לבתולות הכזה התירו אבותינו זי"ע, ויאמן לי כי כתבתי מכל הנ"ל רק אולי המעשר, ולאחר זולת כהד"ג ידידי לא כתבתי בשני' האלו ולא השבתי בזה גם לרבנים גדולים כי אין כדאי וגם שכבר יצאתי י"ח בזה וגם כבר נתברר האמת בעה"י בכל העולם, ומיום ליום נוכחו לדעת.

(ב) ובעיקר ענין ישוב א"י אם מצוה בזמה"ז לאחר החורבן (קודם ביאנ"צ) ביארתי בעה"י באריכות גדול, [נדפס לעיל באות שלפ"ז].

ואחתום בברכת ישועה וכימי בין המצרים יזרח אור לישרים בבנין מרום הרים בניצב"ב, נא יודיענו מקבלת מכתבי הלזה.

ידידו דושו"ט באהבה רבה ואה"ע חפץ בטובו וגדולתו ומחכה לישועה

חיים אלעזר שפירא

שלמה צבי הכהן שטראססער
 רב דקהל ארטה'
 דעברעצען יצ"ו

בעזה"י יום ב' כי תשא תרצ"ה לפ"ק

שלום וכט"ם לכ' מר ידי"נ גאון ישראל וקדושו נר ישראל הודו והדרו
 בוצינא קדיש' חסידא ופריש' המאיר עיני ישראל בתורתו וגודר גדר ועומד

(הרואה יראה בקדוש' לשון התום' בש"ס ב"ב כ"א ע"ב אהא דהתקיננו שיהו
 מושיבין מלמדי תינוקת בירושל' משום כי מציון תצא תורה כי בירושל' היו רואין
 קדושה גדולה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה לכן שם היו מכוונין יותר
 ליראת שמים עייש"ה להבין מהו יחוס ירושלים וישיבתה). וכזה ראה בנחל קדומים
 (פ' בשלח) עה"כ ויסב וז"ל:

כי אמר אלקים אם יכנסו לארץ מיד יתעסקו בשדות וכרמים ולא בתורה מוטב
 להסב אותם וכו', רכינו מהר"א מגרמיזא ז"ל, עכ"ל, הרי דהש"י בעצמו וכבכבודו עיכב
 את ישראל בכדי שלא יעשו מארץ ישראל ישוב גשמי כי אם של תורה.

ו) וישוב הזה שנבנה בא"י בשעת חורבן הבית אינו נקרא ישוב כלל כדאי'
 בברכות נ"ח ע"ב) הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מצוי גבול אלמנה ופירש"י
 כגון בישוב בית שני עכ"ל וכ' במהרש"א שם דאתי לאפוקי בגלות השתא אינו נקרא
 בתי ישראל בישובן כיון דביהמ"ק חרב לא שייך מצוי ג"א עייש"ה, וכן בש"ע או"ח
 (סימן רכ"ד סעיף י') פסק להלכה כדברי רש"י דבתי ישראל בא"י דוקא בזמן הבית
 הן בתוקפן וישובן הגמור לברך עליהם יעייש"ה בטו"ז ומג"א. (ולפי זה יש להעיד
 לשיטת הסוברים דישוב א"י בזה"ז מצוה גמורה כמו בזמן הבית אם כן מדוע לא
 תהי' המצוה ראוי לברכה? ואכמ"ל) עכ"פ עפ"י ההלכה אין זה נחשב לישוב כנוכר.

ז) וזה שהישוב כעת אינו ישוב בתקפו הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו לפני
 ששה שנים וגם עתה בימים ההם וכזמן הזה את הפראות וההרונות בא"י שעשו
 הערביים הרוצחים שם ולא הועיל כלום הכפחת והחירות של ממשלת מלוכת ענגלאנד
 והמאנדאט השוא של באלפור (בעל-פעור) שאחזו בה הציונים והאגודיים וכבר כ"פ
 גרמו לשפיכת דמן של ישראל הי"ד כנודע! ועל זה נאמר באור החיים הקודש (ריש
 פ' ראה) בענין ארץ ישראל זול"ה: אם תשמעון תהי' נתינה .. לכם לברכה ואם לא
 תשמעון אין זו לכם לברכה שבאמצעותה יתקנאו בכם האומות ויאבדו אתכם ממנה
 בנקמה גדולה גם תהי' לכם ההגאה ממנה לרעה לכם וכו' עכ"ל עייש"ה ועיין בדברי
 החתם סופר בספרו תורת משה (פ' שופטים) על ההפטורה מה נאוו על ההרים וגו'
 שכ' ג"כ כזה דאפשר הי' ראוי כמה פעמים להיות נגאלים גאולה שאינה שלימה לשום
 שלום בינינו ובין אומות העולם שאנו שוכנים בצלם אבל אין זה התכלית והאבות
 הקדושים לא יתרצו לגאולה כזו כי אם בגאולה שלימה לתכליתה כי עין יראו בשוב
 ה' את ציון עיי"ש בלשונו הטהור.

בפרץ לחזק מוסדו' האמונה כבוד קש"ת מו"ה חיים אלעזר שפירא נ"י ויופיע
האבדק"ק מונקאטש יע"א

אחרי תת שלום וברכה ברגשי כבוד ייקר להדר"ג קדשו נ"י מכתב כ"ק
הגיעני ואמהר להשיבו: הבית יעקב שוהלע לא על ידי ולא על ידי

5647

ומי לנו גדול וקדוש יותר מדרחו"ל בווה"ק (פנחס דף רכ"א) בזה"ל: בונה ירושלים
ה' איהו ולא אחרא ובנינא דא אנן מחכאן ולא בנינא דבר נש וכו' אפי' קרתא
דירושלים לא להוי אומנתא דבר נש דהא כתיב ואני אהי' לה נאם ה' חומת אש
סביב וגו' אי לקרתא כתב הכי כל שכן לביתא דאיהו דיורא דילי' ע"כ, ומי יפצה פה
ולשון נגד כל זה שהוא תורת אמת:

ח) העתקנו כל זה להעיר לבות בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון אשר
פיהם ידבר חכמות והגות לבם תבונות דבר קל הוא בעיניהם ירעשו הרים בגאותם
סלה בענין עליית א"י זה לזיתו זה לכרמו זה למסחרו וזה לעבודתו עדי ערב, ולא
ידעו במה יכשלו לעבוד על דעת גאוני תקיפי קדמאי שרפי קודש כנ"ל שהזהירו על
קדושת הארץ ושמירתן עליך להחזיקה בטהרתה ועיקר ישיבתה נתייסדה רק לפנות
שם מכל עסקים ולהיות יושב אוהל של תורה ותפילה כדרכי האבות ע"י מעות
רמבעה"ג כנוסח הכוללים, משא"כ ההולך שם אפי' רק לשם מסחר וקנין ה"ז הולך
על להט החרב המתהפכת בחילול קדושת הארץ, ואיתא בפסחים (ח' ע"ב) מפני מה
אין פירותגינוסר בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא
לאכול פירות גינוסר דיינו נמצאת עלי' שלא לשמה, וכן לענין חמי טבריא עיי"ש,
ועיין בתוספות (פסחים ז' ע"ב ד"ה בהר הבית) אתא דלא יכנס בהר הבית במקלו
ותרמילו ובמעות הצרורות בסדינו, דגנאי הוא דנראה כהולך שם לסחורה, עכ"ל.
ואיתא במדרש תנחומא ויקרא (ר"פ ונפש כי תחטא) דהך איסור דלא יכנס בו' שיך
גם בחורבנה עיי"ש. ועיין בתשו' התשב"ץ הגדול (ח"ב סי' קל"ב) שמוכיח מהגמרא
(פסחים ג' ע"ב בבני ביישן שאסר להם ר' יוחנן לבטל חומרת אבותיהם גם בהיותם
עניים ומוכרחים משום אל תמוש תורת אמך), דאפי' דבר שלא קיבלו עליהם האבות
בהסכמה רק שכך נהגו אפ"ה אסורים לשנות ממנהג אבותיהם עיי"ש.ה. ונודע מנהג
אבות הקדמונים שלא עשו שום תעמולות ליסע לארץ ישראל ואם עלו לא ירדו
לעסוק שם במסחר וקנין ומכש"כ בעבודת שדה וזרם ובנינים רק לעסוק בתורה ויראת
ה' כל הימים, ואיתא שם בפסחים דהעושה מלאכה במקום שיש נידנוד עבירה (פירש"י
רמו עבירה) אינו רואה סימן ברכה לעולם (והנח להם לישראל אותן שהם שם מכבר
ולפרקים עוסקים גם במו"מ שהוא טפל להם ואין כלל שלא נאמר בו חוץ ועל זה
נאמר אני ה' המכחין וגו') ועכ"פ הוי כהררים התלויים בשערה.

בפרט בזמן הזה בעוה"ר שעשאוהו הציונים חק לעבודתם ביסוד מגמתם לכבוש
את הארץ וכל המרבה להביא חלוצים לשם הרי זה משובח צריכין בודאי לשמור שלא

אקרו"ט דקהלתי ח"ו ולא ע"י עושי רצוני נתיסדה, (*) ולא אוכל לבטלה, כאשר נודע לי אינם מחנכים פה הנערות בשיטת ציונים להטיל בקרבם תאות פאלעסטינא וכאשר אומרים מגמתם להציל הנערות מארם הזה ומפריצות אשר גברה ר"ל היתב' ירחם, ואכפל כי אנכי עומד מרחוק מזה רק שלא אוכל לבטלו וכנראה יתבטל ממילא כי הפרושים אינם צריכין לזה, ושאר המוני העם רובם נלכדו ר"ל ברשת המזרחי, השי"ת ישלח ישועתו לחזק אשיות אמונתינו הק', עם המון ברכות להדרנ"ק יזכה

לעשות כמתכוונתיהם להוציא מלבן של צדוקים כמו שמצינו כן בדחז"ל (פרה פ"ג מ"ז) שהיו מטמאין הכהן השורף את הפרה ולהוציא מלבן של הצדוקים, וכן בחגיגה (י"ז ע"א) שאין כהן מתלבש בכליו ביום טבוח שאחר שבת שלא ישעו ח"ו כדעת הצדוקים, ומבואר בחו"מ (סי' ב') דבפירצת הדור צריכין להוסיף חומרות ותקנות, וכ"ז היפך מדעת האגודיים האומרים דמחמת הפירצה יכנסו הם ג"כ בהפירצה זה לעומת זה רק הרחק מן הכיעור והדומה לו ובחוקותיהם לא תלכו ואין לחפש היתרים דחוקים דחוקים מהאמת, ה' יצילנו.

(*) הקושיא עצומה לאשר הבית יעקב היא לשיטת האגודה דבר מקודש מהעידית שבה (?) והאיך אפשר שהעמוד שלא ברשות הרב מרא דאתרא ושלא ברשות האקרו"ט! אלא בע"כ גם זה לא על בסיס דתוה"ק נתיסדה רק להתדמות לציונים, שלהם יש "בנות ציון" ולאגודיים "בית יעקב" ולא ראינו כן מאכותינו ורבותינו להיות עסקם עם הנשים כמו שאלו עושים וגורמים למפל עם נשים ובתולות בעתונתיהם מלאים מהם ומהמפת דבריהם ברבים וכיו"ב וממילא מה יעשה הבן (בחדר וצעיר) שלא יחטא אם הוא זכה לחיות יחד בחבורת אגודה עם הנערה הזו והוא שומע ומדבר מה שזאת אומרת בשיחת שלה להבנות והיא כנגדו שואפת דבריו וכו' וכו' וגוף ענין הבית יעקב שילמדו את הבנות דברי תורה הו' נגד ההלכה הפסוקה בהרמב"ם (ה' ת"ת סי"ג) שכ' בזה"ל: צוו חכמים שלא ילמוד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו למדה תפלות עכ"ל, ועיין מגילה (ח"י ע"א וכ"ב) דנשים אינם בעלי תורה ולא בעלי לה"ק.

וגם המורות לבית יעקב מי נתן להם לשון לימודים להיותה מטיפה ודורשת ומלמדת התינוקות? הלא קיבלה זאת רק מצד החיצונים בערי הגדולים בסעמינארען וכהנה אשר אדם מינות ספון במ ר"ל, ובימי שנות דור ודור לא ידעו רק שהבתולות תינוקות קטנות ילמדו בחדר פשוט לקרות לשון עברי של הסידור לידע להתפלל ולברך ברכה ולא יותר, וכן איתא בסידור הארז"ל בהלכות דרך ארץ למהרמ"פ זי"ע אות צ"ו וז"ל: חייב אדם ללמוד את ב"ב נסה וחלה ואיסור והיתר דברים הנוהגים בבית עכ"ל, וכד שיערו חכמים וכל המוסף גורע, וזהו מוטל על כל איש ואיש להיות שורד בביתו לנהגם בדרך ישר.

לפעול טובות וישועות בקרב עמינו לחזוק האמונה והרמת ^{התורה} קרן התורה ויתרומם ויתקדש ש"ש ע"י כאו"נ ונפש מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא המחוי קידה מול הדג"ק נ"י.

ה"ק שלמה צבי הכהן שמראססער

קד.

מכתב עז מהרב הגאון הצדיק הקדוש המפורסם פאה"ד מרן בעל עצי חיים זצ"ל האבד"ק סיגוט, שומר נפשו ירחק מהאגודה, שהיא קרובה להפסידא.

ב"ה ב' תצא תרפ"ג לפ"ק סיגוט יע"א

ע"ד חבורת האגודה נדרשתי זה כביר מאיזה מקומן לחוות דעתי וכאז כן עתה הנני עומד על משמרתי כי במדינתינו ובמדינות הסמוכות לנו הוא קרוב להפסד וכל שומר נפשו ירחק מהם ומהמונם ואנחנו במדינתנו לא נצרכים להסתדרות חדשה לא בשום שם וכינוי רק מה שגבלו לנו הראשונים אבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע וקבעו תקנות קבועות וגדולות עפ"י חקי הש"ע ומשפטי התורה לחבורת ארטהאדאקסען ובש' זה נדגול ושם אחרים לא נזכיר רק בעקבותיהם נלך ואז כל הדרכים בחזקת מתוקנים עד ביאת ינון וישוב שופטינו כבראשונה, ידידו דושתו"צ באהבה רבה כל הימים.

חיים צבי מייטעלבוים

מכתב הנ"ל נשלח לנו עתה ע"י ברא כרעא דאבוה פרח שושן, קנקן חדש מלא ישן, הרב הגה"צ וכו' האבד"ק סיגוט שליט"א וז"ל:

נדרשתי לחוות דיעי בענין החבורות אשר חדשים מקרוב באו, הנה מאז ומקדם אין דעתי נוחה והנני קורא תגר על כל המפלגות בכלל ובכללם גם האגודה ובכל פעם אשר עמדי לבשר צדק בקהל רב שפתי לא אכלא מלקרוא בקול גדול באזהרה כפולה ומכופלת אשר כל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ישמור א"ע מלהתחבר עם כל המפלגות כלל אול' לגלות דעתי עפ"י תבל ומלואה יודע אני את ערכי עלי שלא באחי עדיין למדה זו לישא דעי למרחוק ואך זאת אמרתי להעתיק את המכתב אשר מצאתי

מנחת אלעזר בדברי האגרת כנגד בית יעקב

האגודיים יידישע פרעסטע" ו עוד כזה

יא) וגם החדרים להבתולות שקראום האגודיים בית "יעקב". הצדיקים וחסידים יר"א אמתיים לאלפים הע"י. קוראים אותם בית "עשו" ומאן דאמר הכא לא משתבש ג"כ (הגם שבוה גם הממוצעים הנייטראלים יודו קצת להם בזה הפרט) ולא א' ושתיים הגיעני שאלות ומתאות מכמה עיירות כמו מק"ק. מיעחוב בפלך קיעלך מהה"ג והאקרו"ט הי"ו. אשר נעשה בהשטיבלך של החסידים (שהבנין הוא מעולם של הקהל דשם) מעשה שחוק אסתר פארשטעללונג וכיוצא מנשים ובתולות במקום עזרת אנשים המקודש באה"ק וס"ת. וסענתם שכן התירו בכל רוטיש פולין האגודיים. וכן בכתי עשו הסמוכים לחדרי התפלה היו כ"פ מחלוקות ובזיונות ששמעו דרך הכתלים וחלונות זמירות (קול באשה ערוה) של הבתולות לכה דודי בעת תפלת שמ"ע של החסידים. ומי שמע כזאת? ולמה להם לימור הזמירות ושירות לבתולות. הכזה התירו אבותינו זי"ע. ואמרתי (ע"ד צחות) ע"ד המשנה בסוטה כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלותי בעל המימרא היא ר"מ התנא (סתם) שהוא רמבעה"ג. ומאן דעביד הא שמבטל צדקת רמבעה"ג. נכשל בהא ללמד את בתו תורה בכתי האגודיים הנ"ל. לעבור על דברי התנא רמבעה"ג בזה כנ"ל. ואם כי היא הלצה אמנם לתכליתו קרוב לאמת למבין. ויאמין לי כי כתבתי מכל הנ"ל רק אולי המעשר. ולאחר זולת כהד"ג יידי. לא כתבתי בשנים האלו ולא השבתי בזה גם לרבנים גדולים. כי אין כדאי וגם שכבר יצאתי י"ח בזה וגם כבר נתברר האמת בעה"י בכל העולם. ומיום ליום נוכחו לרעת.

שו"ת מהר"י מברונא סימן רמב

נשאלתי השוכר משרתת אשה או נערה בתולה וראובן שולח אותה על השוק ובבתי הגויים יחידית והמשרתת אומרת השכרתני לשרת כדרך המשרתות בבית ולא כדרך האנשים היוצאים בחוץ:

והשבתי כן הנשים דוברות. אין ראובן יכול לכופן ליכנס יחידית בבתי הגויים ואף יש איסור בדבר משום יחוד, ואף במקום שרבים רגילים ליכנס שם נהי דאיסור ליכא מ"מ אינו יכול לכופן, דיש נשים צנועות נוהגות בצניעות או יראות מרוב שנהא שלא יטילו עליה שם רע או כה"ג, אמנם על השוק בגילוי, רגילות הנשים לילך אבל הבתולות אין דרכן לצאת לשוק ואינו יכול לכופן, ונ"ל דאף איסור יש בדבר שנאמר לא תצא כצאת העבדים. וכתב בפ"י התורה לר' יעקב בר אשר ז"ל שנקרא נזיר ז"ל י"מ שלא ישלחנה בחוץ לעשות מלאכתו אלא תשמשנו בבית, עכ"ל והתורה בבתולה קאי ובבתולה מיירי אבל נשים לא כדפירש', אף על גב דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה מ"מ אשכחן בפ"ק דגיטין (יב א) דשכיח כדאמרין מהו דתימא כל כבודה בת מלך פנימה קמ"ל, ובפרק המוצא תפלין (ערובין ק ב) אמר גבי יו"ד קללות שנתקללה חוה וחבושה בבית האסורים ואידך הנך שבח הוא לה דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, והטעם כל ישראל בני מלכים הם. ולית הלכתא הכי, דאמרין בפ' המקב' (ב"מ קיג א) אמר אביי כולהו ס"ל כל ישראל בני מלכים הם, וכל היכא דאמר אביי הכי כולהו בחד שיטה לית הלכתא כחד מינייהו, כדפסק האשירי בכמה דוכתין, ואף על גב דבפ' ח' שרצים (שבת קכו ב) פסק רב הלכתא כרשב"ג דאמר הכי מפרש התם הלכתא כוותיה ולא מטעמיה ע"ש, וכן פסק האשירי בהדי' בפ' מפנין, נאם ישראל מברונא:

Rabbi Shmuel Yaakov Klein

שולחן ערוך אורח חיים סימן מז סעיף יד

נשים מברכות ברכת התורה.

מגן אברהם סימן מז ס"ק יד

נשים וכו'. דהא חייבות ללמוד דינין שלהם כמ"ש בי"ד סימן רמ"ו ס"ו ועוד דחייבות לומר פ' הקרבנות כמו שחייבות בתפלה וא"כ קאי הברכה ע"ז [ב"י בשם אגור] עמ"ש סי' קע"ז ס"ג:

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קלט

א. באיסור לימוד תורה לנשים

ב"ה, קרית צאנז, ה' לסדר ואתה תצוה את בני ישראל תשכ"ז

א) אחדשת"ה כראוי אבוא בזה במה שראיתי בדבריו בענין ללמד תורה לנשים, והנה תמה אני ולא אדע דמי הוא זה, יהיה מי שיהיה אף אם גובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה, שיכול לסטות בככלשהו מפסק ברור בש"ס סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', ומוסכם מכל הפוסקים, שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד וכו', וכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות, ואיך אפשר לעשות ח"ו מתיפלות גדר לאמונה קדושה ופרישות וכו'.

ז) הדרינן להאמור שאין לזוז מפסק הברור בשו"ע שלא ללמד, ורק כדי שידעו את המעשה אשר יעשון ההכרח ללמד דברים במצוות דידהו, וכמ"ש הרמ"א ביור"ד שם בסי' רמ"ו סעיף ו'. ועיין בהגהות מהריעב"ץ בקידושין ל"ד [בתוד"ה גברי], ובמ"ש דבמשנה בסוטה משמע קצת דרבנן ס"ל גם במצוות דידהו כמלמדה תפלות עיין שם. אך י"ל דזכות תולה לא הוי במצוות דידהו, ועיין שם בדף כ"א ע"ב בתוד"ה בן עזאי דמצוה לשמוע כדי שידעו לקיים המצוה, ולא משום שידעו שזכות תולה, שזה רק ידיעה שלא יהיה תמיהה וקושיא, ואינו המעשה אשר יעשון ודו"ק. ועיין סנהדרין נ"ט ע"א בב"נ ובתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין.

וידוע שכמה גדולי ישראל מדורות שלפנינו חיברו ספרים מיוחדים לנשים, כמו מהר"י אבוהב שחיבר את הצאינה וראינה, וכן ספר מנורת המאור העתיקו לעברי טייטש, ואא"ז בעל ישמח משה חיבר הל' נדה בעברי טייטש לנשים ונדפס בכמה סידורים, והרב האמצעי מליובאוויטש חיבר פוקח עורים, ולא עלה על דעתם לעשות בתי"ס לבנות לתורה שבכתב ותורה שבע"פ וללמד ספרי חז"ל כנתינתם, כי אם ספרים מיוחדים כנ"ל, להכניס בהם אמונה פשוטה בהשי"ת ותורתו, ושידעו הדרך ילכו בהם והמעשה אשר יעשון. וזו היתה דרך אבותינו ורבתינו הקדושים.

ומה מאד רע עלי המעשה שנפרץ הדבר כעת עד כדי כך שמלמדים ספרי חקירה לנשים שדעתן קלות, שכידוע היו גדולי ישראל מתנגדים בכל תוקף ללימוד זה גם לת"ח ולומדים. ועיין בספר אור החיים למהר"י יעב"ץ מגולי ספרד מה שהרעיש בזה, והעיד [בפ"ב וסופ"ה] שבגלות ספרד אלו שלמדו מחקר לא יכלו לעמוד בנסיון ונשתמדו רח"ל, ופשוטי העם באמונתם הטהורה והנשים באמונתם הפשוטה עמדו ומסרו נפשם על קדושת השי"ת עיין שם. וגם בזמן הרמב"ם היתה התנגדות גדולה ללימוד החקירה כידוע, ועיין בתשובות הרשב"א ח"א מסי' תי"ג ואילך כמה תשובות ארוכות בזה. ומכ"ש לנשים שבזמנים עברו לא היה עולה על הדעת בכזאת. ומעיד אני עלי שמים וארץ שבאו לפני כמה בתולות הלומדות בבתי"ס חרדים למאד, ובכו לפני במר נפשם ליתן להם עצות יען נתעוררו להם רח"ל ספקות ודעות זרות באמונת השי"ת ותורתו רח"ל, ע"י שלמדו עמהם מדעות אריסטו וכדו' לזה, ואינן יכולות להתגבר על דברי הכפירה שניטעו בלבותם. ובאמת היו צריכים לצווח ככרוכיא ע"ז עד שיתבטל הדבר.

ועוד זאת שמעתי ממקומות שמלמדים להם גם ספרי קבלה, ואיך ירהיבו זאת בנפשם, שבכלל בענין לימוד ספרי קבלה לרבים כמה כרוכים כרכו בזה [ועיין לעיל סימן קל"ז], ועיין בספר סור מרע ועשה טוב לאא"ז מזידיטשוב ובהגהות אא"ז מהרצ"א זי"ע אחר כל הקולות שהקילו בזה איזה קדושה ופרישות הצריכו לזה, ואיך יעזו וירחיבו ללמד לנשים, ובפרט בימי טומאתן כנ"ל, ולעדות המאור ושמש הנ"ל התוצאות מי ישורנו, ה' ירחם במהרה. וכל זאת בא מהתחכמות על דברי הש"ס והשו"ע, שכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אות אחת מהם, ואם נאמר ח"ו שנוכל בסברא לומר שנשתנו הדורות והזמנים לעקור ח"ו דבר מחז"ל מי יודע עד היכן הדברים יגיעו. וחכמים הזהירו בדבריכם.

ובאמת היו צריכים ת"ח מובהקים ויראי השם מרבים לחבר ספרים מיוחדים לבנות, וזה ענין ששייך לחכמי התורה, והרבי ר' יהונתן זי"ע אמר שאם היה לו זמן היה מחבר ספר הלכות שבת לנשים. ודבר זה נמסר לגדולי התורה לחבר ספרים ולתכנן דרך החינוך לבנות ישראל הכשרות כדי להכניס בהם אמונה פשוטה אמונה המקובלת, ושידעו במצוות שלהם מה לעשות, ודבר זה אי אפשר למסור לכל אחד שיעשה ויכריע בדברים העומדים ברובו של עולם, ויתכנן כפי העולה בשכלו בדרך פרוצה לרבים ששועלים הלכו בו.

היה קשה עלי מאד לצאת מגדרי, אך לא אוכל לעצור במילין. ולדעתי זה יסוד ושורש להצלת הדור כשהחושך יכסה ארץ וטומאה בוקעת ועולה. ואין להביא ראייה מנשים קדושות שלמדו לעצמם שידעו ואמדו בעצמם, משא"כ לעשות כלל לרבים בדור שפל זה, וח"ו לפרוץ ולסטות מפסק הברור בש"ס ובשו"ע שאסור ללמדם תורה.

בעת חתימתי עלה בדעתי שזה שאחז"ל [מו"ק י"ז ע"א] אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו וכו', ותמהו דמי עלה לשמים וראה מלאך לידע הסימן. ולפענ"ד שאם הרב דומה למלאך שאין בקי בהיות עולם הזה ובדורות שלמטה, ופוסק תמיד כתורה מן השמים שנמסרה לנו מסיני וע"י חכז"ל דור אחר דור בלי שינוי כ"ש, אז יבקשו תורה מפיהו דייקא, שנדע רק מה שקבל מרבו עד משה מפי הגבורה ודו"ק. ידידו הדורש שלום תורתו הרמה ויקרת ערכו הרמה ברוב ידי"ן.

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קמ

אחדשת"ה כיאות מה מאד תמהתי עליו שכנראה לא עיין כראוי בדברי הנאמרים בקצרה לבני תורה וחכמים.

א) והנה לסניף בעלמא צירפתי מדברי הרמ"א באו"ח סי' פ"ח, שהוא הוא בעל המפה על השו"ע וח"ו לומר ע"ז ששמו אותו אחורי הדלת כמ"ש כ"ת, (וזה לא הביטוי שלי כמ"ש כ"ת אלא של התומים [סו"ס כ"ה קיצור תקפו כהן סי' קכ"ג - קכ"ד] שכותב כן על דעה שלא הזכרה בב"י ורמ"א, ולדוגמא במה שכתבתי לו [נדפס בחלק אה"ע"ז] בענין איסור הליכה אחורי אשה). והבאתי כמה מקורות מהגאונים והראשונים לדברי הרמ"א, ובפרט שלענין תורה דפטרי י"ל דכו"ע מודי.

אבל עיקר דברי היה שאי אפשר להזיז פסק מפורש, בגמ' סוטה כ' ע"א וכ"א ע"ב ובכל הראשונים ובשו"ע יור"ד סי' רמ"ו סעיף ו', שאסור ללמד תורה שבע"פ וכאילו מלמד תיפלות, ולהרמב"ם [פ"א מת"ת הי"ג] ושו"ע לכתחלה אף בכתב אסור. ובאתי לברר למה כמעט כל גדולי וצדיקי דור ודור לא רצו בשום אופן לשנות ולחדש ח"ו, ושלא לעשות גדר לאמונה וקדושה ממה שחז"ל קראו תיפלות.

ב) ומ"ש מהגאון הצדיק הכהן הגדול מאחיו בעל החפץ חיים זי"ע. אנכי הכרתיו קודם שידע ממנו מכ"ת, וידעתי גודל ערכו ומעלתו, ואין החפץ חיים זקוק לאפטרופוס על גדלותו וקדושתו, ומי לא יחרד לגאונותו ופסקיו, אך תורה הוא ואמת כתיב בה והאמת ניתן לכל לומר דעתו באמת ודעת רבותינו ואבותינו הק' שלא רצו לזוז סטיה קלה ממה שמוסכם להלכה בשו"ע בהנ"ל לאיסור. ומה מחרידים דברי הירושלמי המובאים בתוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו ד"ת לנשים, והוא שם בפ"ג ה"ד [דף ט"ז ע"א] ועיי"ש ביפה מראה ב' פירושים. ועיין מד"ר פרשת נשא [ט' מ"ח], ובברכ"י שם בסי' רמ"ו אות ח', ובמ"ש בפתח עינים בחגיגה דף ג' ע"א ד"ה מרגלית.

ואם נאמר נשתנו הדורות יבואו ח"ו תלמידים שלא שמשו כל צרכן בעוה"ר ויאמרו גם על דין אחר בשו"ע שנשתנו הזמנים, ולזה אמרו [אבות פ"א מי"א] חכמים הזהרו בדבריכם, חכמים דייקא דלחכמי המשנה דיבר התנא, שמא וכו' הבאים אחריכם. וכבר כתבתי אליו פעם בענין כזה. ולא דברתי ממגרעות בתי לימוד אלו או אלו, ורק באתי לברר הלכה של תורה, ובהלכה הש"ס והראשונים והשו"ע יהיו לנגד עינינו.

וגם החפץ חיים שהביא כ"ת, והוא בלקוטי הלכות על סוטה שם, כפי מה שעינתי בדבריו נראה שהערה שלו קאי על תורה שבכתב דייקא שאין ללמדה לכתחלה, וכפי שמציין שם, והזכיר מדברי מנורת המאור שגם אני הזכרתי בתשובתי. ובמוסרי חז"ל ממס' אבות שהזכיר שם, ג"כ לא ביאר באיזה אופן, דאפשר שבדרך העתקה וליקוט עינים במיוחד בשבילם, וכאשר רמזתי במכתבי בדרך הלימוד בשבילם בדינים במצוות ידיהו ועיני אמונה מה שהכרח ללמד, אבל סתם על תורה שבע"פ לא דיבר החפץ חיים כלל. ולחנם כתב כ"ת בלשונו שלפלא על שני גדולים שהיה בהעלם מהם דברי החפץ חיים ז"ל ולא הביאוהו כיסוד נאמן לסברתם, כי המה ג"כ הבינו בליקוטי הלכות כמ"ש, וז"ב.

ג) ומ"ש כ"ת במכתבו שזה כתב לרווחא דמילתא, ולמעשה שפיר יש להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות כפי שבירר באר היטב בדבריו הקודמים. הנה עיינתי עוה"פ בדבריו ולא ראיתי כלל מה שבירר להתיר מעיקרא דדינא לימוד תורה שבע"פ. ובכלל איך יכתוב כן במה שעיר וקדיש הגה"צ החפץ חיים פסק שם בלקוטי הלכות בפנים שלדינא נקטינן כן להלכה לאיסור, ורק מעיר בהערה משום שינוי הזמנים, וכת"ה רוצה לחלוק על כל הפוסקים ובפרטיות על החפץ חיים וכותב שיש שפיר להתיר הדבר בכלל ולא רק מפני שינוי הדורות, אתמהה. וגם ראיתי בדבריו שהוא בעצמו הביא משו"ת פרי השדה ח"א סי' ל"א שמחפש זכות על שאינן מברכות ברכה"ת מכח דברי הרמ"א דאור"ח סי' פ"ח, ושמחתי מאד ע"ז וב"ה שכוונתי לדעתו הרמה. ולא אוכל להבין איך כת"ה כותב על גאון כביר כבעל פרי השדה שדחוק מאד ואין ללימוד זכות זה כמעט אחיזה.

ד) ומ"ש כ"ת מהתרומת הדשן שהבאתי והסתמכתי על הרישא שבדבריו. הרי רק באתי להביא מדבריו שיש גאונים שאסרו מדינא, ושזה כוונת היש שכתבו ברמ"א ואשר כן הוא להדיא בדרכי משה יו"ד סי' קצ"ה אות ח' שנהגו כהשערי דורא.

ומ"ש מימי ליבון. גם בשערי דורא בשם ספר המקצועות שאוסר נקט עד שתתלבן, וכהבנת הד"מ וברמ"א וכאשר ביארתי שם, ומאי ראייה מזה.

וגם בד"מ שם השיג על הב"י ביור"ד סי' רפ"ב כאשר הזכרתי, ואיך אפשר שיותר קיל לתורה שאינם כלל בני חיובא. ובפרט שזכיתי בזה לכיין למ"ש הגאון והצדיק המפורסם בכל המדינות בשו"ת זכרון יהודה שי"ל דלתורה כו"ע מודו. וח"ו לומר שמדינות דהרמ"א והד"מ הוא רק במדינתו, ומדינותינו היינו מדינות דהחיי אדם והמשנה ברורה, ולומר שמה שכותב הרמ"א שבמדינותינו נוהגין אין זה נוהג אצלנו.

ה) ומה שמצא דבר חדש בראב"ד סוף תמיד מספר המקצועות. הנה כבר דיברנו בזה בכמה שיעורים בישיבה וכבר נדפס בשמי בזה בישראל סבא גליון י"ב, וממ"ש בזה בשו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ג [וע"ע לעיל בחלק או"ח סימן קע"ז]. אבל לא ידעתי מה שייטיה לני"ד.

וגם לא ידעתי מה חידש לן בהבאת הפר"ח שהזכרתי כבר במכתבי, ולא הראה לנו שום מקור חדש מה שלא נגענו במכתבנו, ותמה אקרא האם רציתי לומר שכל הפוסקים מסכימים להרמ"א, והלא מקור דברי הפר"ח והגר"א (וגם מה שהביא כ"ת מהמעשה רב סי' נ"ח) הוא מהרי"ף שהזכרתי, ורציתי רק להביא מקור ההלכה ויסוד היש שכתבו שברמ"א.

וכאמור כתבתי זה רק לסניף בעלמא, ועיקר דברי שאין לשנות ולחדש ממה שנפסק בשו"ע באין חולק שאסור ללמד תורה שבע"פ וכמלמדה תיפלות, ולהרמב"ם ושו"ע אף שבכתב אסור לכתחלה. ומכ"ש שיש לצעוק ככרוכיא על לימוד בנות ישראל חקירת פילוסופיא או ספרי קבלה, ומכ"ש בזמן נדתן וזיבתן, ומכ"ש שנערים מורים ילמדון. וזה ברור לאמיתה של תורה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו האמת ממקומה. ומהראוי לגדולי ישראל לטכס עצה ודעת תורה לחנך בנות ישראל ברוח התורה ומסורת אבות ולתת ע"ז עין פקוחה, וכמאחז"ל [חגיגה ט' ע"ב] אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה, ושלא יהיה ח"ו נמסר לכל להיות

תורת כל אחד ואחד בידו, שהסכנה הכרוכה בזה מי ישורנו, ואשרי לדור שגדולים נשמעים להתעורר לחיזוק החינוך הכשר לבנות ישראל.

מחמת חומר הדבר שנוגע ליסודי הדת והאמונה, חשתי להשיבו תיכף ומיד עם קבלת מכתבו בבי דואר החוזר. והשי"ת יעזרנו לשום חלקינו תמיד בין עוסקים בתורה לשמה ולכבודו ית"ש ויתעלה, ולזכות להרמת קרן האמת והתורה בנצו". כ"ד הדוש"ת באה"ר כה"י.

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קנ

ד' תמוז תשד"מ לפ"ק.

כבוד ידידינו היקר המפואר ונכבד בנש"ק ומזכה הרבים ר' ישראל פולאק לאי"ט.

בענין גדר למוד תורה לנשים, אף על פי שהדברים מבוארים ברמב"ם סופ"א מהלכות ת"ת ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ו מכ"מ לא אמנע עצמי מלהביע דעתי העני' למעשה.

הנה לשון הרמב"ם והשו"ע שם ס"ו אשה שלמדה תורה יש לה שכר, ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמוד אדם את בתו תורה מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, בד"א בתורה שבע"פ וכו'.

הגדר המבואר מזה דאע"ג דמצוות שלא ללמוד מ"מ אם למדו כבר מקבלות קצת שכר, ואין מקום לומר כאשר ר"ל אחד מגדולי הדורות דאיכא איסור עשה ממש מפסוק ולמדתם אותם את בניכם - ולא בנותיכם, דז"א דהא מקבלים שכר כאינה מצווה ועושה, והוא מש"ס סוטה כ"א ע"א והוא ענין ברורי' אשת ר"מ המפורסם בחז"ל שהיתה גדולה בתורה, ועיין פסחים ס"ג ע"ב שלמדה ממאות רבנים כ"א פחות מכשיעור, מכ"מ בא וראה דאעפ"כ לא עלתה בידה עיין ע"ז י"ח ע"ב ואיכא דאמרי ממעשה דברורי' וכו' וע"ש ברש"י דר"מ השתדל להכשיל את ברורי' שלא יעלה על דעתה שהיא לא בכלל נשים דעתן קלות, הן אמת דהיו נשים יחידות מחוכמות גם בתורה וכמבואר בהקדמת תשובת חוות יאיר שכ' שזקנתו שעל שמה נקרא ספרו היתה יחידה במינה בתורה והיו גדולי הדור שואלים ממנה בד"ת, הנה זה הגדר הראשון שכ' הרמב"ם שאם לומדים עכ"פ מקבלים שכר כאינה מצווה ועושה, אבל הוא מיעוט לא ניתן להוראת הרבים.

והיות שזה רק מיעוט עצום שאשה תשיג השגת אמת בתורה, ותכונת האשה בדרך כלל שאינה יכולה להשיג ולא להבין הנקודה האמיתית שבתורה ועי"ז שאינן מתלמדות המכוון בתוה"ק מוציאות ד"ת להבליהם ע"כ אסרו חכמים ללמוד בתו תורה הן בחינוך האב בבית, והן בחינוך הבת בבית ספר, ואמרו כאלו מלמדה תפלות פי' דאין כאן רק שב וא"ת וצווי שלא ללמוד אלא יש גם עבירה בקום ועשה שמלמדה תפלות.

וז"ל רבינו המאירי סוטה כ"א - כאלו מלמדה תפלות ר"ל דברים תפלים שמתוך הבנתה ביתר מגדרה היא קונה ערמימות מעט, ואין שכלה מספיק להבנה הראוי, והיא סבורה שהשיגה ומקשקשת כפעמון להראות את חכמתה לכל ע"כ, הנה הגדיר המאירי איסור הלימוד בהסבר נפלא שע"י שמלעיטים לה בדברים שהם בדרך הטבע למעלה מהשגתה, אבל אין שכלה מספיק להשיג הדברים על בורים אבל האשה סוברת שכן השיגה ומתפארת בחכמתה הקטועה הזאת, ויוצא מזה משפט מעוקל, ומסיים עוד המאירי וזה לשונו ובתלמוד המערב (פ"ג דסוטה) אמרו ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים ע"כ, פי' שיש בזה עלבון בתורה שיהיו דברי תורה נתונים לשקול דעת נשים.

ודע דדבר פשוט הוא דלאו דוקא האב לבתו או בבית הספר אסור ללמוד לנשים תורה שבע"פ אלא גם האשה לעצמה באופן פרטי אסורה שתבטח בעצמה שהיא מהמיעוט שאינם בגדר מלמדים תפלות, אלא שאם למדה דיעבד ועלתה לה שהיא בעלת שכל טוב ואינה מרוב הנשים שמוציאות ד"ת להבליהם, ואז היא מקבלת שכר כאינה מצווה ועושה.

ודעת הרמב"ם דגם תורה שבכתב אסור לכתחילה כמבואר בדבריו ובשו"ע, איברא ידוע דדעת כמה ראשונים דאפילו לכתחילה מותר בתורה שבכתב ותולה בגי' המשנה בנדרים ל"ה ע"ב אם גורסים אבל מלמד הוא לבניו ולבנותיו מקרא, מכ"מ גם לדעת הרמב"ם עדיין יש הבדל בין איסור תורה שבכתב לאיסור תורה שבע"פ גם בגדר לכתחילה, דבתורה שבע"פ גם השמיעה דרך פשוטי הענינים אסורה בנשים ולא דוקא כשלומדים מספר, מלבד אם הוא נוגע לידיעת ההלכות הנחוצות גם לנשים וכמבואר ברמ"א ביו"ד שם דזה מותר ללמוד, ומכ"ש לשמוע, אבל תורה שבכתב השמיעה בקריאה דרך פשוטו של דברים מותרות להם וכמש"כ הט"ז יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ד' והיינו מחגיגה ג' אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע, ודרך לימוד דרך התחכמות אסור, ועיין גם בב"ח יו"ד שם.

ומזה דגם מתוך הספר תורה שבכתב דרך פשוטן של הענינים שמותר גם לדעת הרמב"ם דמה הבדל בין אם שומעים קריאת המלך כלשון התורה דרך שמיעה והוא דרך פשוטו של דברים או שקוראים בעצמם דרך פשוטן של דברים ועתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה כדאשכחן בסיני שכ' דאנו למידים האיסור לדבר ד"ת לבעל קרי, ובמחשבה מותר מכ"מ בסיני שהי' שמיעה שומע כעונה והצריכה תורה טהרה, ומש"כ הרמב"ם לאסור תורה שבכתב לכתחילה היינו דרך הבנה ע"ש בט"ז ועיין גם בסה"ק ויואל משה סוף מאמר לה"ק מה שהאריך באריכות נאה ביסוד הלכה זו דאיסור לימוד תורה לנשים. וע"ע בתשובת דבר שמואל (אבוהב) ס' ע"ה ד"ה ומה עמקו.

ומזה דעדיין אין לנו היתר ללמוד עם הבנות תנ"ך עם המפרשים העמוקים כמו הרמב"ן וא"ע וכדומה וגם פרש"י עה"ת הלא מלא וגדוש דרשות חז"ל תורה שבע"פ שחז"ל רחקו אותם מזה אלא פשוטן של הענינים עם מוסרי חז"ל ודרשתם ומדרשים שהם נוגעים ליראת שמים מוסר צניעות או הלכות פסוקות להם, וידעתי שרוב בתי ספר לבנות בדורינו אין עומדים בזה ומפריזים על המידה ונגד

ההלכה, וכבר אמרתי פעם למחנך הדגול הרבני צדיק במעשיו ר' אברהם יוסף ואלף זצללה"ה, כי התורה היא נצחית ואם אמרו כמלמד תפלות כ"ה בכל הדורות, וגם אם מתירים זה משום עת לעשות ה' הפרו תורתך כי לולא זה היו הבנות עוסקות בגרוע ממנו, מכ"מ מאן מפיס, וגם מי עמד במנין על זה ודבר פשוט שהריעותא של כאלו מלמד תפלות תצמח בין מוקדם בין מאוחר, וד"ת וגזירתם לא ישתנה לעולם. וקשה להעמיד דת על תלו בענין זה.

וגם מה שכתבתי למעלה דפשוטן של דברים מותר ללמדן גם מבפנים הספר אינו ברור כ"כ די"ל דנשים באות לשמוע שכ' הט"ז הנ"ל הוא דוקא ורצונו לומר לא רק להורות שלא ילמדו רק פשוטי הדברים אלא גם לענין זה דדוקא דרך שמיעה לא דרך קריאה מבפנים הספר, ובס' עה"ש ביו"ד סי' רמ"ו על מה דמבואר ברמ"א שם דמ"מ חייבות ללמוד דינים השיכים לאשה כ' בעה"ש ומעולם לא נהגנו ללמדן מתוך הספר ולא שמענו המנהג אלא הדינים הידועים מלמדת אשה לבתה ולכלתה, וזה מקרוב שנדפסו דיני נשים בלשון לע"ז וביכלתן לקרות מהם, ונשים שלנו זריזות דבכל דבר ספק שואלות ואינן מעמידות על דעתן אפי' בדבר קטן שבקטנות ע"כ.

הנה כמנהג שהעיד בעל עה"ש כ"ה המנהג מקדמת דנא בכל מקומות ישראל לפזוריהם כל זמן שלא נהגו בתי ספר ללמוד בנות גדולות וקטנות, אבל כיון שנהגו גאוני צדיקי הדורות בבתי ספר לבנות לפי מצב הדורות וראו תיקון גדול בזה, שוב קשה לעמוד ע"ז שלא ללמוד, גם מבפנים הספר דברים שמותר ללמוד, דהיינו א) פשוטי המקרא עם ביאור של פשט בתוספת מאמרי חז"ל הנוגעים לפשט מוסר צניעות והלכות נחוצות, אבל לא עמקות המקרא עם כל פרש"י ורמב"ן וכיו"ב חלק הדרוש הנוגע למסורת תורה שבע"פ, ב) תורה שבע"פ כמשניות וגמרא וכל הדומה לזה איסור גמור וכמלמדן תפלות.

ג) דינים השיכים לנשים - מליחה - וה' שבת - קצת ה' יום טוב - ברכות - ותפילות - ק"ש קצת ברכת הפירות, עיני צניעות, - ה' לשון הרע - קצת צדקה וחסד, ובאה"ק גם קצת ממצות הפרשת תרו"מ - וקצת ערלה - וחלה (השייך גם בחו"ל) - כל זה בפשטות ההלכה, בלי מו"מ ופולפול והעמקה, ובאופן כזה שישאלו אפילו ספק קטנה שבקטנות כנ"ל, כ"ז נראה ברור לענ"ד ויה"ר שלא נכשל בהלכה.

וע"ע מש"כ הגה"ק מהריט"ב זי"ע בספרו ויאל משה הנ"ל, ומש"כ הגה"צ מקלוצנבורג שליט"א בתשובתו הנדפסת (איננה לפני כעת). +ע"ע ח"ח סי' רי"א +

הריני ידידכם דוש"ת - מצפה לרחמי ה'

Too see the **משפט** & **מאזנים** **From Reb Zalman Sorotzkin** *click here*

תשובות והנהגות כרך א סימן תתמא

שאלה: מה חשוב יותר להקים, ישיבה לבנים או בית חנוך לבנות

השאלה כמובן באופן שאי אפשר לקיים שניהם, אבל דע שלפנים בנות ישראל צנועות היו בבתיהן, כל כבודה בת מלך פנימה, בבית אביה היתה סופגת מוסר, ולא נטשה תורת אמה, וכל מה שהיתה צריכה לדעת בהנהגתה קיבלה בבית, וכל חשקה ומגמתה היתה להתחתן עם בן תורה ת"ח מופלג, וכך היה החינוך בבית מלא אהבת תורה ויראת ה' טהורה.

אך בזמננו שברחוב מלא שחוק, קלות ראש, פריצות וניבול פה ר"ל, ואם תלך לבתי ספר של נכרים או חפשיים תשמע כל היום דברי ניבול אלו, ונדמה לה שאין חכמה כחכמת חיצונית, ואין בטלן כת"ח שחי על חשבון אחרים, ותסתכל על הוריה כבאים מדור ישן שאינם מבינים העולם, ונוחה להתפתות עד שתלך בדרך רעה ח"ו, נמצא שבו ברגע שעוזבת בית אביה לצאת לאיזה בית ספר זהו כמו שעוזבת את מבצרה ומפקירה עצמה לרוח הזמן.

ולכן כיון שהמציאות היא שלבנים יש בית ספר חרדי שלומדים בו גם גמרא, דינים וש"ע, רק שאין להם ישיבה, דעתי, לפי המצב ששמעתי, בית הספר לבנות חרדיות ברוח התורה קודם לישיבה, ואין לאחר הדבר אף יום אחד, (ומה"ט נשים קודמות לאנשים לענין פדיון לצאת מבית השבי, שעלולים לטמא אותן).

ומה ששואל אם מותר לתת לכך ממעות מעשר, הלוא בדברינו נתבאר חשיבות הענין עד שהוא קודם לישיבה, לפי המצב היום בעו"ה, ופשיטא שנותן ממעות מעשר ואין לך מצוה וצורך שעה גדול מזה.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כא עמוד ב

ר' אליעזר אומר: כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות. תיפלות ס"ד? אלא אימא: כאילו למדה תיפלות.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוטה דף כא עמוד א

באגרא דמקריין ומתניין בנייהו כו'. פירוש שהאשה מצויה בביתה יותר מהאיש ואמרות לבניהן לילך לבית הספר ויש לכוון בזה בקרא דכתיב כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל ודרשו בזה כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים בלשון רכה ותגיד לבני ישראל אלו הזכרים דברים קשים כגידין ומדקדקים בזה למה הקדים הנקבות לזכרים אבל לפי שכלל הנקבות בנתינת התורה אף שאין האשה מצווה על לימודה נתן טעם ואמר כה תאמר לבית יעקב שהן הנשים שתגיד לבני ישראל ויהיה תגיד נסתר לנקיבה שהיא תגיד לבניהן שילמדו ותטרח היא בלמידתם ובשכר זה יהיו הנשים בכלל קבלת התורה וזה שדקדק הכתוב לקרות הנקבות במקום הזה בית יעקב והזכרים בני ישראל לפי שהיא מצויה בביתה היא מוכנת טפי לצוות בניה על כך וק"ל:

רמב"ם הלכות אישות פרק יג הלכה יא

מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין, ואם היה עשיר נותן לה לפי עשרו כדי שתצא בו לבית אביה או לבית האבל או לבית המשתה, לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו ולבית האבל ולבית המשתה לגמול חסד לרעותיה ולקרובותיה כדי שיבואו הם לה, שאינה בבית הסוהר עד שלא תצא ולא תבוא. אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישוב בזוית ביתה שכך כתוב כל כבודה בת מלך פנימה.

רמ"א אבן העזר סימן עג סעיף א

ואשה לא תרגיל עצמה לצאת הרבה, שאין יופי לאשה אלא לישוב בזויות ביתה (טור).

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן א אות ב

בענין הצניעות מה שנשים לומדות ומרגילות עצמן לנהוג מכונית אוטא, הנה מן הנסיון למדתי שהוא דבר שראוי לאסרו איסור גמור, כי עצם הלמוד גרם כבר וגורם לפריצות והוא ההיפך הגמור מכל כבודה בת מלך פנימה, כמו שעצם הנהיגה הוא ממש להיפך כל כבודה וגו', האשה חושפת עצמה בזה בשוקים ורחובות לעין כל ראה נכשלת ומכשלת את האחרים, ואין דרכה של אשה במרכב עיין פסחים ג', אף על פי שהמציאות של רכיבה ע"ג בהמה אינו דומה לגמרי להא דידן מכ"מ בעצם אין דרכה בכך דומה בכמה דברים שקשה לפרש בכתב.

יכול לעמוד מפני ריחב, כי גם דבש נכנס לחוכה כמתקן בקטרת מן האמור „ממלח“, אלא שבחורב אמר כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי.

והנה אחרי „ממלח“ נאמר בתורה: „טבור קדש“, ופירשׁי ממלח יביח וטבור יביח וקדש יביח. ולפי פירושו נראים הדברים חיו כמיוחדים, שכרי כל הקרב צמחה הוא טבור וקדש, ומה צא כאן ללמדנו בקטרת? ולפי דברינו ניחא, שאחר שאמר ממלח — מתוקן, שנריך לחקן את הקטרת בכל דבר כותן לה יופי ועוז, ריח טוב וטעם מתמר וכולך, צא הכתוב להנחות — ובלבד שיביי הדבר המתקן טבור וקדש טבור להוילא מי רגלים, שאינם „טבורים“ ונקיים להביאם למקדש, (יש הרב משמעות ל„טבור“, כמו: „וצא השמש וטבורי“ — טבור יומא — זכות צי חי — וכן: „כעלם השמים לטבורי“, וכן: „ובזה ממנו על טבורי של מצח“ — מטבורי מאפר וגחלים — יומא ייט עיאל, וכן: „זכב טבורי“ — מפסולת וכן הרב) וקדש להוילא את הדבש, שאין ראוי להקדש בקדושת הגוף ולהקרב על גבי המזבח, שנאמר: „וכל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשכ לבי“. ואפיׁפ שׁי הדברים האלה יפין לצממים אצל חין „למלח“ — לחקן צבם מפני האמור: „טבור קדש“.

סימן מ"ב

שכך וכך לוח כי לעמו לעשות ולקיים, כי חין חבי יחודית ואין תקיים את התורה — והיא איננה יודעת, תורה זו מה כתיב צב?

וחנך כצנות צרות התורה עיי לעמד התורה מעורר דאגה ופחד בלב תמימים רק מפני חידוש, מפני שלא ראו את הצוהים ונבגים כן. אצל לא כימים הראשונים כימים האחרונים; כימים הראשונים התגבאו צחי ישראל עיׁפ השלחן ערוך, ואפשר כי ללמוד צבם את כל התורה מהנסיון, וממילא לא הי לורך ללמד את צנות ישראל תורה מן הספר, אצל פתח צבורי חילא כבר ללמוד את התורה צחי ישראל, כי יש צחים אשר חין זכר צבם להרצב מלוא ולחוקי התורה, וצח ישראל שצאח מהצחים האלה ללמוד צצית ספר דחי, הרי היא כמעט כנכרית, שצאח להתגיייר, שמן ההכרח ללמדה תורה, כדי שדוע את הדרך אשר חלך צב ואת המעשה אשר חעשה, כדי שחבי יחודית.

ומצינו, שגם צדורו של חוקי למדו את הנשים תורה: נעץ חרב על פתח צית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, צדקו מן ועד צאר שצב ולא מלאו עם הארץ, מגצה ועד אנטיפרס ולא מלאו חינוק וחיוקת איש ואשה שלא הי צקאין צבלות עומאח ועכרה (סנהדרין ל״ד), והמרשׁיל כתב צבם

הפליאה השמיט רצונו חננאל את הדברים „שמולחין את הולד צצח“, אצל הלא נאמר צפרשת חוכה מפורש — „ובמלח לא המלח“ וכל האמור צפרשכ זו עושין ליוולדת צצח, ואין אפשר להשמיט זה מן הגמרא? אצל גדול הרופאים הרמב״ם ז״ל צפירוש המשנה (שבת פ״ח) כתב: „ונתנים עליו חבק הכדס ודומה לו“ וכמשנה צרורה סימן שׁל סעיף זי הביא פירושו להלכה וכתב שכן פירש גם הערוך ערך חף. הרי חך שצדך השאלה משמשים צפועל מלח על פיזור חבק הכדס וכדומה. וכן אפשר להשתמש צו על כל דבר המקיים, מחזיק ומיפה צמראה, צטעס וצריח, וכן אמרו חז״ל, חס היכ צנו זריח וממולח, צנו קודם (קידושין כ״ט), וככונה צמלח „ממולח“ — שבו חרף, כמו דבר הנמלח ונחאחדו צו כל הכחות (כמו שקידה, הצנה וכדומה) המועילים להללח צליומודים. וממילא אפשר לומר, ש„ממלח“, האמור צקטרת, פירושו „מתוקן“, שיחקנו את הסממנים צכל הדברים, המסוגלים ליפות את המראה ואת הריח ואת החריפות ואפילו את הטעם הטובה צשעת ההקטרה. וממילא יש לנו מקור לכל החיקויים שעושים צסממני הקטרת. ומכיון שמי רגלים יפין לה, ראו גם להוסיף חוקן עיי מי רגלים, אלא שאין מכניסים מי רגלים צמקדש מפני הכבוד. וכן כאשר אמרו מפעמי הקטרת, שאס יתנו צב קורטב של דבש, חין חדס

ביה ארבעה עשר לחדש אייר תשיׁא, ירושלם הריב העסקן המצויין, איש חי ורב פעלים על שדי חנוך בנות ישראל הר״ד מאיר שצרגסקי הייו — תל-אביב

יקרתו מעשרה צחייר דנח קבלתי וכנוי ממכר להודיעו, שעצמתי על המגלה, ששלח לי צדור חנוך הצנות צרות התורה עיי למוד התורה שצעיׁפ ליחידות מליונות ותורה שצכתב לכולן, — ורתיחי, שכמעט כל דבריו נאמרו צדעב והשכל. ולמעשה צליומוד תורה שצעיׁפ צעיון לריך להשיצב, אצל חין הדבר נוגע למעשה, כי צצחי הספר „צית יעקב“ חין לומדים צעיון תורה שצעיׁפ, ועל תורה שצכתב חין שוס פקפוק וצפרט צדור חכפוכות זה, ורק צתורה שצעיׁפ צעיון ופלפול אמרו חז״ל, כל המלמד את צחו תורה כאילו מלמדה חפלות (כוטב כילא עייצ), אצל תורה שצכתב הלא כבר הוכיח בעייז (יו״ד סי רמיז סק״ד) ממלות הקהל, שאפילו נשים מותרות ללמוד, וסוים „שכך הוא המנהג צכל יוס“. ומי האדם שיצא אחרי המלך את אשר כבר עשהו למנהג ישראל?

ובספרי דעב והצדור חילא סי גי וסי ייז הארכחי לצאר, שאפילו תורה שצעיׁפ מותרת האשה לשמוט, ר״ל ללמוד את המסקנה האחרונה, צלא קשיות ופירוקים,

רש"י ישעיה, שכיו הנשים בקיאות אף באיסור והיתר. וקשה, איך למדו את הנשים תורה? ולפי דברינו יוחא, שכיחה בטעם לריכה לכך, כי במלך אחז, אצו של חזקיהו, בטל את העבודה וחתם את התורה (סנהדרין ק"ג) ולפיכך נקרא שמו אחז, שאחז צחי כנסיות ובמד"ר (סגר אחס) ואמר, אם אין גדיים אין תישים וכו', אם אין נביאים אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם; ואין לך שעה קשה כמותה שעה, שכתוב זה ואנכי הסתר אסתיר פני ציום הבוא ומאותה שעה קייתי לו שנאמר, כי לא תשכה מפי זרעו (צ"ר פמ"ב). ואחריו זה חזקיהו, שהיזק את ישראל לאציהם שצממים (סנהדרין ל"ד) ע"י למוד התורה. ומפני שאחז עקר את האמונה מלבוש בניו וכמעט שנשחכחה התורה מהם, — הוכרח חזקיהו ללמוד דעת ה' ותורה ומצוות לכל ישראל ואפילו לנשים, וקימו למעלה מה שעשה חזקיהו למטה, שהרי בקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח (שם).

וחכינו לה' המסתיר פניו מציה יעקב גם צדור הכפוכות זה, שאחזו (עושי מעשי אחז) לנו שעלים (בנים סוררים ומורים צבתי ספר ללא אמונה) שעלים קטנים (חכמים להרע וקטני אמונה) מחצלים כרמים (כרם ה' לצרות) וכרמנו סמדר (ונוח לנטוע בלכם הרך שרש פרה ראש ולענה) וקוינו לו ולהצטחחו כי לא תשכח מפי זרעו. וצטעה שהחפשים עושים מעשי אחז, עליו ללכת בעקבות חזקיהו — לחזק את ישראל לאציהם שצממים על ידי למוד התורה: בין לנשים ובין לנשים, בין לחינוך ובין לחינוקת ואז יחוצל עול הקשה של הגלות מפני שמתה של תורה.

ולא עוד שמתונו לא"ח, שדאג לאמונה הנשים יותר מלאמונה האנשים, ובספרי בי"ל הארכתי לזכר, שהאבל, שנטע אצרכם מקדם לצית אל, כמו שנאמר: "מקדם לצית אל ויע אהלה, ויבן שם מצבה לה' ויקרא בשם ה'" (בראשית י"ב), לא היה אהל פשוט לשבת צו, אף אהל ללמד צו את בני האדם דעת ה' ולהכניסם תחת כנפי השכינה, ולפיכך נטע את האהל הקדוש הזה קודם לבנין המצבה. ורמזה לנו תוה"ק ע"י "הכתיב והקרי" (אהלב — אהל), ששני אהלים נטע אצרכם, ה' לנשים וה' לאנשים ואצרכם ה' מגייר את האנשים ושך מגיירת את הנשים, ודרשו חז"ל, אהל כתיב מלמד שנטע אהל שרה אחילה ואח"כ נטע אהל. ועל זאת יתפלל כל חסיד, חכם וצדיק, מדוע צאמת הקדים אצרכם אהל לאהלו? הלא אם ישאלו אותנו, איזו עזרה להקים תחילה צצית הכנסת, את עזרת הנשים או את עזרת האנשים? כי האנשים מתפללים ג' פעמים ציום וכנשים — יש שאין מתפללות כלל (אף שלדעת הרמב"ם תפלה היא מ"ע מדאורייתא ושאלן הזמג"ר ונשים חייבות זה האנשים) או מתפללות רק צימים הנוראים והמבדרות

מתקרות צצית ה' צצחות, שמצרכים צכם את החדש, וצמועים, והמבדרות מן המבדרות — בכל שצחות השנה, ולכן יש הרבה צחי תפלה צישראל, שאין צכם עזרת נשים כלל, צאין דואג, שיהי גם לנשים מקום להתפלל אל ה'. וכן אם נשאל: צנין ת"ת לנערים וצנין "צית יעקב" לנערות — איזה מהם קודם? הלא יענו הכל, שהחובב עליו ללמד את הבן תורה, אצל לא את הצח (קדושין כ"ט), ולא עוד אלא שאמרו (סוטה כ') כל המלמד את צחו תורה כאלו מלמדה תפלות, וצימים מקדם לא למדו את הצח כלל וצקושי התיירו עתה לפחות צחי ספר לצנות צרוח התורה, אצל להקדים צח לבן לחנוך וללמוד התורה ודת — כזאת לא שמענו. והנה צח אצינו הראשון והפך את הסדר והקים צראשונה צית תפלה ולמוד לנשים ורק אח"כ — לאנשים, והתורה צאה ומרמזה ע"ז צי פעמים (שם פסוק ה' וי"ג"ג) ללמדך, שלא צמקרה עשה אצרכם אצינו ככה, להקדים אשה לאיש צעניני אמונה, אף כצוכ מיוחדת לזות את צניו אחריו לשמור את דרך ה' כסדר הזה לעולם, כשצחצח תקופה דומה לתקופתו.

וכסדר הזה לוכ ה' גם את משה, צהגלותו על הר סיני ללמד לעמו תורה ומצוות, לאמר: "כה תאמר לצית יעקב ותגיד לבני ישראל" (שמות י"ט) ודרשו חז"ל (שמי"ר פכ"ח), כה תאמר לצית יעקב — אילו הנשים ותגיד לבני — אילו האנשים, הרי לך אצרכה מפורשת להקדים אשה לאיש צעניני אמונה ודת. ומה טעם יש צדצר?

ונראה לזכר, כי שני כחות עקריים להאדם: מח לחשוב מתשצות ולדעת חכמה וכשרון המעשה, (ובזה עולה, ע"פ רוב, האיש על האשה), כמו צחכמת התורה וצדעה וכן צחצצון והגדסה וכדומה, ולפיכך אין מוצרים דצרי תורה לנשים ללמוד צעיון ולפלפל צחכמה "מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומציאות דצרי תורה לדצרי הבחי לפי עניות דעתן" (לשון השו"ע שם); אצל עוד כח ה' לנפש האדם והוא הרגש שצלב והצניח התלווי צו, וצדצר הזה עולה האשה על האיש, כי רגשי האשה מפותחים הרבה יותר מרגשי האיש, וחז"ל אמרו, נשים רחמניות הן (מגילה י"ד), וכן צצניה גדולה האשה מהאיש, וכמו שדרשו חז"ל (נדה מ"ב), ויבן ה' אלקים את הבלל מלמד שנתן הקב"ה צינה יתרה באשה מצאית. והאשה נדריה נצדקים צח י"א שבה והאיש — צן י"ב; הרי שהאשה ממוכרת להכיר את צוראה ולדעת לשם מי נדרה קודם לאיש והאשה נעשה צח עונשין ג"כ קודם לאיש.

ואמור מעתה, שהאיש מסוגל צמחו התיף ללמוד התורה צעיון וצצרה יותר מהאשה, אצל האשה צלב מצן וצרגש מפותח — מסוגלה יותר מהאיש להכיר את מי שאמר והיה העולם, ולהאמין צו צאמונה פשוטה, כי

האמונה תלוי בלב וברגשותיו, וכמו שנאמר „ומצשרי אחזה אלוהי“ (איוב י"ט), והעולם מעיד על צוראיו, כמו שנאמר „השמים מספרים כבוד אלי“ (תהילים י"ט), וכל מי שמתרגש יותר מהדר העצב וממעשי ה' — מסוגל יותר להכיר את צוראיו ולהרגיש את השגחתו על בריותיו, משאי"ב בטיש, שהוא מלעין רק בשכלו וחכמתו — דברים שאי"א לבי ע"י אל האמונה הפשוטה והטכורה.

ובשעה שהאמונה רפויה, והשרידים אשר ה' קורא אליהם מתפשים תחבולות לחמם את הלבבות ולהפית בהם רוח ה', עליהם לזכר את הלב על המח לפנות מקודם אל האשה הנצונה ובעלת הרגש ללמדה דעת ויראת ה', כדי שתהי' היא הראשונה „להשיב את המלך“, כי הלא היא מסוגלת יותר להאמין צו האמונה הבאה מעמקי הלב בלא התחכמות יתרה וצקורת מלד השכל הקר, ואשה יראת ה' היא תתהלל להשפיע על בעלה ובינה ולחמם גם את לב הגברים צאור האמונה.

גמצא אנו למדים, שדור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו כדאי להקדים חנוך הצנות לחנוך הבנים. וכן עשה אבינו הראשון דדורו של נמרוד, שהמריד את כל העולם על הקצ"ב (רש"י), — נעע אהל שרה — לגייר את הנשים קודם לאהלו — לגייר את האנשים. ושחי פעמים כתוב צפרשת לך „אהלה“ וקריין „אהלו“, — שנה עליו הכחוצ לעכז וללמוד לדורות, שצדק הזה משרישים את האמונה בצלות בני האדם דדור תפוכות, צבנים לא אמן צב.

וכן נזה ה' את משה לפנות מתחילה אל הנשים: „כה תאמר לבי יעקב“ ואח"כ: „ותגיד לבני ישראל“, כי אפילו צעטת מתן תורה היתה האמונה רפויה בישראל, מאמינים ולא מאמינים: ויאמן העם — ולא שמעו אל משה, ויאמינו צהי — ה"ש ה' צקרבנו אס אין; וצמל של רפיון אמונה נזה ה' את משה לעשות כסדר הזה, שעשה אי"א, להקדים „אהלה“ ל„אהלו“, וכן עלינו לעשות דדור תפוכות זה.

ומפני זה אני מתפלל על הרבה מהחרדים לדבר ה', שאין חנוך צנותיהם צרות תופס כלל מקום צראשיבם, וצאלו אמרו אין מקדימים ואין מאחרים ללמד את הצת ראשית חכמה ייראת ה', לא לפני הצן ולא לאחריו, ולא עוד אלא שיש הצות המקפידים על צביהם, שילמדו תורה ויראת ה' ציציבות ולתסות צלל הדיקים — ויחד עם זה מפקירים הם את צנותיהם ושולחים אותם לצחי הספר הכלליים או החפשיים למיניהם, ושם מלמדים

אוחן לחלל את דת משה וישראל וכל הקדש לנו, והצנות האלו, שנתגלו ונתחנכו צרות זר לתורת ישראל ושגשבו לרשת החפשויות, — נעשות לצעלות מומים צרות וכל לצן מסורות הנה לחיים של הוללות והפקרות, וצפרע צעניי אמונה ודת. ואפילו צנות ישראל, שלא נתחנכו צצחי ספר כלל, (דבר שאינו נמלא כמעט צזמנו), אין שינות הרבה מהראשונות, כי מה שלמדו אלו צצחי הספר — לומדות אלו צשוקים ורחוצות צגנות ופרדסים וצצחי תיאטרות וקרקסאות וכו', כי כל החיים צזמן הזה חולניים הנה וחוסר תוכן וצפרע תוכן יחודי, וכל מקום אחי נפגש עם תרצות נכרית חרה לרוח היכדות, וכל מי שאינו מלמד את צחו דעת ה' ותוכן יחודי מקורי, שישמשו כחרים צפני השפעת הרצוצ, — כרי הוא מלמדה ממילא את אותה „התפלות“, בממלאה עתה את חיי „הרצוצ“.

אבל מתנגדי צ"ם לצנות אפילו צרות התורה ודת עוענים, הלא צעקבות אצותינו אנו הולכים וכשם שהם לא דאגו לחנוך הצנות (ואף על פי כן גדלו ורמנו צנות נאמנות לעמם ולדתם) — אף אנו כמותם. אף אחי אמור להם: כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו כמלאכים או לכל הפחות כצני אדם, שלאמונה גצרו צארץ, הדת משלה צימים ההם צחיי עם ישראל צכלל וצפרע ולא נתנו את „המשחית“ לצח אל צתיהם ל„נגף“ את הילדים, וכל כצודה צת מלך פנימה — צנות ישראל לא היו אז ילאניות וצחי הספר לא השתדלו לעקור את האמונה מלב הנוער, רק להגדיל תורה ולהאדירה, אצל אנו — דורות האחרונים — כצני אדם יושצי חשך ולא נוגה לנו מאור ה', האמונה אצדה מלצות הרבה צני אדם ולכן אין אנו רשאים להרחיק את הצת מן „חדר“, כי כל הפורש מן החדר וכת"ס צזמן הזה, צין איש וצין אשה, כאלו פורש מן החיים הנלחיים.

אחרי כל אלה אני אומר, שלא רק מותר ללמד תורה ויראת שמים לצנות צדורנו זה, אלא חיוצ גמור יש צזה וכאשר צארנו. ומנוכ רצה ליסד צחי ספר לצנות להשריש אמונה טהורה צלצן וידיעת התורה והמורה, ושכר ה„מגיירים“ את הנשים צדורנו זה גדול מאד. וצכות נשים צדקניות נאלו אצותינו ממלרים ונגאל גם לחננו ע"י משיח צדקנו צצ"א.

כ"ד המלפפה ליצועת ה' כהרף עין.
זלמן סורוצקין לפניס אצ"ד דלונק
וכעת צתוככי עה"ק ירושלים ת"ו.

סימן ג

יקרתו — שאלתו קבלתי צמועדה, וגם צא אלי שליח מהלד השני, האדמו"ר ר' צרוך עווערסקי שליט"א מסעעפין עם מכתב, איך שיש עדים, שידיו של ר' צני ש"צ מרתתין וכי הוא וחסידיו נמנעים מלאכל משחיטת

ב"ה ג' לט' וישלח משה לקרא... מלמד שאין מחזיקים במחלוקת תרצ"ב לוצקא.
שלום וישע רב לכבוד הרב... מוהר"ר בן ציון אריי שליט"א וואלינסקי רב בטעפין יצ"ו.

דרוש יז

האשה קודמת

ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל
מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'.
(בראשית י"ב).

ויט אהלה אהלה כתיב מלמד שנטע אהל שרה תחלה
באחר כך נטע אהלו.
(ברד פל"ט).

אם נאמר שהאהל, שנטע אברהם הי' אהל פשוט, לשבת בו, — נקשה
בו ד' קושיות: א) מה נשתנה האהל הזה מכל האהלים, שבודאי נטע אברהם
בכל מקום שעבר, (ומצינו, שבשעה שישב אברהם באלני ממרא נטע לו אהל
שנאמר, והוא יושב פתח האהל, וכן נאמר: „אי' שרה אשתך ויאמר הנח
באהל" וכן נאמר: „האהלה שרה אמו") ושלא נזכרו בתורה לא נטיעתם ולא
מקומם, ואודות האהל הזה הרבתה תורה לנספר מנטיעתו וסימני מקומו („ויעתק
משם ההרה", „מקדם לבית אל", „בית אל מים והעי מקדם")! ז

ב) מפני הרעב עזב אברהם את ארץ כנען וירד מצרימה; ויהי כאשר
עלה אברהם משם — היתח ראשית דרכו לשוב אל האהל הזה, שנאמר „וילך
למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר הי' שם אהלה בתחלה" (ושמא
שכחת את סימני המקום — הוסיפה התורה) „בין בית אל ובין העיי, ומה
כחו יפה של אהל פשוט, — שישוב אליו אברהם ושידובר בו בתורה שתי
פעמים בנתינת סימן בתוך סימן למקומו? ז

ג) מפני מה הקדים אברהם לנטות אהלה קודם שבנה את המזבח?
הלא מצינו בשלמה, שהקדים בנין בית ה' לבנין ביתו (סנהדרין ק"ג).

ד) למה הקדים אברהם, אהלה ל, אהלו? (הלא בודאי לא מסגה המודה האחרונה להקדים אשה לאיש בכל מקצעות החיים...) ולמה נאמרה הקדמה זו ב' פעמים (בשעת נטיעת האהל נאמר, ויט אהלה וקרינן אהלו, ובשוב אברהם מטצרים ג"כ נאמר, עד המקום אשר חי שם אהלה בתחילה, וקרינן אהלו) — אם לא להשמיענו בזה לימוד גדול לדורות?

ונראה, שהאהל שנטע אברהם לא חי אהל פשוט, לשבת בו, אך אהל ללמד בו את בני האדם דעת ה' ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ושמיל לסיפא דקרא: „ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'“. ודרשו חז"ל (ב"ר פל"ט), מלמד שהקריא שמו של חקב"ג בפי כל ברי'. ד"א ויקרא התחיל מגייר גרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ומצאתי סמוכים לדברים האלה בדברי הגר"א באדרת אליהו וז"ל, ויעקב מזום החרה, שנטע ממדרגה למדרגה והוא מי יעלה בהר ה' וכו'. מקדם לבית אל כמו שלמטה בבה"מ דרגין דרגין וקודם נכנסין להר הבית וכו' כן למעלה כידוע וכו' ויט אהלה כמ"ש מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך וכו' ע"ש. הרי שהאהל הזה חי, אהל מועד — מקום קדוש ללמד בו את בני האדם דעת ה'. ומצינו למקומות התורה שנקראו „אהל“: ויעקב איש חם יושב אהלים (בראשית כ"ו), ומשה יקח את האהל וגוי והי' כל מבקש ה' וגוי (שמות ל"ג), מה טובו אהליך יעקב (במדבר כ"ד).

ובסנים יפות פרשה זו כתוב לאמר, שהאבות בנו ד' מזבחות, וכנגדם בנו בני ישראל ג"כ ד' מזבחות, והמזבח השני הזה, שבנה אברהם בין בית אל ובין העי, הי' כנגד משכן שלה; ולא עוד אלא שמשכן שלה גבנה על אותו המקום, שעמד עליו המזבח הזה, כי שלה נמצאת אצל בית אל, וכן הוא אומר (שופטים כ"א) הגה חג ה' בשלו מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה ע"ש. ומפני שא"א קדש את המקום הזה ולמד שם את בני האדם דעת ה', לכן השכין חקב"ג במקום הזה את שכינתו לזרעו אחריו.

ואמרתי לפרש בזה את דברי נעים זמירות ישראל: „ויטש משכן של אהל שכן באדם“ (תהלים ע"ח), שלכאורה אין הבנה לשלשת תתיבות האחרונות, והרי נאמר כבר בתורה (שמות כ"ה) „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם“, וכשהוא אומר „ויטש משכן שלו“ — הרי אנו יודעים כבר, שהשכינה שרתח שם, ולמה הוסיף „אהל שכן באדם“? ומדוע לא אמר „אהל שכן בישראל“? ואל מי רמז באמרו: אהל שכן באדם?

וע"פ הדברים האלה יבואר הכל היטב, בהקדם דברי הילקוט (יהושע ד"ג), שאברהם נקרא „אדם“ מפני שהי' ראוי להיות ראשון לבני האדם, אלא

שאמר הקב"ה. אב הוא יקלקל - מי יתקן? ולכן נברא אדה"ר תחלה וחטא ואברהם תיקן, ולכן נקרא האדם הגדול בענקים. ובקריעת הירדן נאמר: "הרחק מאדם חציר" (יהושע ג'), ואמרו חז"ל (ילקוט שם), שאין עיר ששמה "אדם", אלא שנקרע הירדן בזכות אברהם. שנקרא אדם. וכן מתן תורה הי' בזכות אברהם, שנאמר (תהלים פ"ח): עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות ב"אדם". ומעתה נפרש, את שלשת התיבות "אהל שכן באדם" - האהל, שהשכין בו הקב"ה את שכינתו לאברהם, שנקרא "אדם". וכל המקרא יתפרש כך: שמע אלהים ויתעכר וימאס מאד בישראל ויטש משכן שלו - ולא זכר את חסדי אברהם אוהבו והרס ולא חמל את המשכן, שעמד במקום האהל הקדוש. שחשדה הקב"ה בו את שכינתו לאברהם - אהל שכן באדם ושקרא שם בשם ה'.

ונרזיה ליעבב בזו קושיית הגמרא (זבחים קי"ח): כתוב א' אומר ותביאהו בית ה' שלו (ש"א א') וכתב א' אומר ויטש משכן שלו אהל שכן באדם ותחלים ע"ה) הא כיצד לא היתח שם תקרה אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן, ומפני האבנים נקרא בית ומפני היריעות נקרא אהל. ומשמע מפירוש רש"י שהקושיא היא ממה שקראו הכתוב למשכן שלה במקום א' "בית" ובמקום אחר קראו "אהל" ע"י בצאן קדשים, שהוסיף לדברי רש"י - ש"מ דאקרי אהל) וע"ז משני בגמרא, שח"י אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כדי שיתקיימו ב' מקראות אלו. ולפי דברינו אין קושיא כלל מ"אהל" ל"בית", כי הדברים "אהל שכן באדם" מוסבים אל האהל של אברהם אבינו ומראים רק על קדושת המקום, שעמד עליו משכן שלח.

ומכל מקום דרשת חז"ל, שבשלה הי' אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן - תתקיים מהדיוק של "בית" ו"משכן", כי משכן מראה על מכסה יריעות מלמעלה, וכן נאמר בפירוש המשניות להרמב"ם, שהדיוק הוא ממה שנקרא "משכן". וכן הגיהו בשיטה למחוק את סוף המקרא, אהל שכן באדם מנוסח חש"ס, ורצו בזה לאמר, שהדיוק הוא רק ממה שקראו הכתוב "משכן", המראה על מכסה יריעות. ואפשר לאמר, שמ"אהל שכן באדם" אין שום ראי' מפני שאין הדברים האלה מוסבים אל משכן שלח, רק אל אהל אברהם שקרא בו בשם ה'.

אחרי הגחת זו הלא נמצא מחרון על כל השאלות ששאלנו (מלבד על האהרונות) (א) מפני ערכו הגדול של האהל, שחוקט על לקרא שם אשם ה', ומפני קדושת המקום, שקדש לשעתיה וקדש לעתיד לבא, שישכן שם בצד ה' במשכן שלה (שעמד על מכונו וחשכינה שרוי' בו ש"ט שנה" - לשון

הרמב"ם בפירוש המשנה - זבחים ט"ב, - הרכה הכתוב לספר מנטיעת האהל ולתת סימן בתוך סימן למקום הקדוש הזח: „ויעתק משם ההרה" (אברהם קרא לבית ה' הר - פסחים פ"ח) „מקדם לבית אל" (אולי רמז בזה, שהאהל שמש בתור „הקדמה" לבית ה' - משכן שלה) „בית אל מים והעי מקדם" (נטע את האהל „בין ב' עירות גדולות כדי שירבו הבאים לשמע דבר ה'" - ספורנו); ב) בשעה שהוכרח אברהם לרדת כצרימה מפני זלעפות רעב - נכספה וגם כלתה נפשו לחצרות ה' ובהזדמנות הראשונה שבאה לירו הלך „למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר הי' שם אהלה בתחילה בין בית אל ובין העי אל מקום המזבח, אשר עשה שם בראשונה, ויקרא שם אברהם בשם ה'" (עשה את האהל עיקר ואת המזבח טפל לו, וכן סימני המקום הזכרו אצל האהל ולא אצל המזבח) - והמשיך במקום הקדוש הזה את עבודתו להודיע לבני האדם, שיש מנהיג לבירה „וכבש את הדרך" לבניו אחריו, שיעבדו את האלהים על ה„הר" הזה, במשכן שלה; ג) נטיעת האהל קדמה לבנין המזבח, כי גדול כבוד האהל הקדוש הזה, הנועד ללמד בו את בני האדם לדעת את ה' ולשמע בקולו, - מהמזבח, וכמו שנאמר (ש"א ט"ו), הנה שמע מזבח טוב, ובאין דעת ה' מי יקריב לשמו הגדול זבח ומנחה? ואולי נבנה המזבח בתוך האהל לצניעותא (אף שלא הי' עוד או דיני מחיצות בהיכל ה'), וכמו שאמרו (זבחים ק"ז), כשהיו בונים בהיכל היו עושים קלעים בהיכל קלעים בעזרות וכו', וכי תימא קלעים לר"א למה לי, לצניעותא בעלמא, ולכן נטע את האהל ואח"כ בנה בו את המזבח.

וכשם שהרבח הכתוב לספר מנטיעת האהל ומקומו כן רמז לנו (ע"י הקרי והכתיב במלת אהלה), ששני אהלים הי', לזכרים לבד ולנקבות לבד, וכאחד למד אברהם וגייר את האנשים, ובשני למדה שרה וגיירה את הנשים, וכדרשת חז"ל (ב"ר פל"ט), ואת הנפש אשר צשו כחרן, ולמה נאמר אשר עשו, אמר רב חונא אברהם הי' מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ולא למדו אברהם ושרה באהל אחד לאנשים ולנשים בערבוביא מפני ב' טעמים:

א) מפני שהאדם מקבל השמעה מאוהב ורע יותר מאשר משונא או אפילו מסתם אדם, וכן הוא אומר, כי יסיתך אחיך בן אמך ונר' או רעך אשר כנפשך (דברים י"ג), וממילא כאשר אנו רוצים לפרסם דעה חדשה - טוב שילמד מין את מינו, ולא תאמרנה הנשים - תורת אנשים היא, ולהיפך.
ב) ותוא העיקר - מפני הצניעות והלימוד לשמה, ולא יבאו האנשים לאהל מועד כדי לחסתכל בנשים או להיפך, ולא יעלו מחשבות פיגול על לב

הבאים בית ה' בשעת העבודה, ומעשי אבות סימן לבנים, וגם בהיכל ה' אשר בירושלים חיתה עדה' מיוחדת לנשים, וכן נהגו בכל חפוצות ישראל לקבץ חדר מיוחד לנשים בבתי מקדש מעם, אשר אתנו, עד היום הזה. ומעתה לכל יש תשובה, חוץ מלקושינו הרביעית, אדרבה מכיון שחחלטנו, שחאהל שנסע אברהם ה' בית תפלה לכל העמים, תגדל הפליאה יותר, מדוע הקדים אברהם „אהלה“ ל„אהלו“. הלא אם ישאלו אותנו, איזו עזרה לתקים תחלה בכית הכנסת, את עזרת האנשים או את עזרת הנשים, הלא יענו הכל בכירור: את עזרת האנשים, כי האנשים מתפללים ג' פעמים בכל יום, והנשים – יש שאינן מתפללות כלל (אף שלדעת הרמב"ם תפלה היא מ"ע דאוריתא ושאינן הזוג"ר, ונשים חייבות כאנשים) או מתפללות רק בימים הצוראים, והמהדרות מבקרות את בית ה' בשבתות שמברכים בחן את החדש ובמועדים, והמהדרות מן המהדרות – בכל שבתות השנה, ולכן יש הרבה בתי תפלה בישראל, שאין בהם עזרת נשים כלל, באין דואג, שיהי גם לנשים מקום להתפלל אל ה'. וכן אם נשאל, בנין ת"ת לנערים ובנין „בית יעקב“ לבנות – איזה מהם קודם, – הלא יענו הכל, שהחובה עלינו ללמד את הבנות תורה, אבל לא את הבת (קידושין כ"ט), ולא עוד אלא שאמרו (סוטה כ' ע"א) כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, ובימים מקדם לא למדו את הבת כלל, ובקושי התירו עתה לפתוח בתי ספר לבנות ברוח התורה, אבל להקדים בת לבן לחינוך ולימוד התורה והדת – כזאת לא שמענו, והנה בא אבינו הראשון והפך את הסדר, והקים בראשונה בית תפלה ולימוד לנשים, ורק אחר כך – לאנשים. והתורה באה ומכרזת על זה שתי פעמים (אמת רק ברמז „בקרי ובתיב“ כיאות לדברים המפרידים בין מין לחברו) ללמדך, שלא במקרה עשה אברהם ככה להקדים אשה לאיש בעניני אמונה, אך בכונה מיוחדת, ולצאת את בניו אחריו לשמר את דרך ה' כסדר הזה לעולם, ומדוע? ומה טעם יש ל„דין קדימה“ זה?

אבל כסדר הזה צוה ה' גם את משה בהגלותו על הר סיני ללמד לעמו תורה ומצות לאמר, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות י"ט), ודרשו חז"ל (ש"ר פכ"ח) כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל אלו האנשים. הרי לך אזהרה מפורשת להקדים אשה לאיש בעניני אמונה ודת! ושם כבר נאמרו טעמים הרבה בזה: למה לנשים תחלה, שהן מזדרזות במצות, ד"א, כדי שיהיו מנהיגות את בניהן לתורה, א"ר תחליפא דקסרין, אמר הקב"ה כשבראתי את העולם לא צויתי אלא לאדם הראשון, ואח"כ נצטוית חוה ועברה וקלקלה את העולם עכשיו אם איני קורא לנשים

תחלה הן מבטלות את התורה וכו' (שם). חרי לך ג' טעמים: א) מפני שיש לנשים השפעה על בעליהן, ואם תגדלנה ללא אמונה – תסרנה גם אותם מדרך ה', ויקלקלו את העולם. כמו שעשתה חוה, שהאכילה גם לאדם מעץ הדעת. ב) מפני שיש להן השפעה על חינוך בניהן לגדלם לתורה, וחלילה לדויסק. ג) מפני שיש לנשים בכלל, זיודי לקיום המצות יותר מאשר לאנשים, ולכן סנה הקב"ה לנשים תחלה, שתאמנה בו ותקבלנה מצותיו, ותשפעה ברוחן גם על בעליהן ובניהן, ונמצאת התורה קיימת בישראל.

ומעתה עלינו לבקר את מעשי עצמנו, ועד שאנו מתפלאים על ראש המאמינים, שהקדים, אהלה ל, אהלו, – עלינו להתפלא על היחס האדישי הנורא השורר אצלנו בנוגע לרגשי אמונת האשה, ולא די שאין אנו מקדימים אשה לאיש לחנכה ולחכמה ברוח האמונה, אלא שאין אנו דואגים כלל לפתח את הרגש הדתי בלב הנשים, ויש אבות חרדים לדבר ה', שאין חנוך בנותיהם ברוח הדת תופס כלל מקום בראשיהם, ובאלו אמרו אין מקדימים ואין מאחרים ללמד את הבת ראשית חכמה יראת ה', לא לפני הבן ולא לאחריו; ולא עוד אלא שיש אבות המקפידים על בניהם, שילמדו תורה ויראת ה' בישיבות, או המקפידים שלא ילמדו אפילו בישיבות, רק יתאבקו בעפר רגלי הצדיקים, – ויחד עם זה מסקירים המה את בנותיהם ושולחים אותן אל בתי הספר הכלליים או של הסתבוללים, ושם מלמדים אותן להוקיר: את כל חדתות מלבד דת משה וישראל, כל השפות מלבד שפתנו הק' ויהודית, גבורי כל האומות, מלבד גבורי ישראל, והבנות האלו, שנתגדלו ונתחנכו ברוח זר לתורת ועם ישראל, ושגשבו (בבית הוריהן חרדים) לבין העמים, – נעשות לבעלות מומים ברוחן, שחסר להן לא רק הרגש הדתי-לאומי, אך בכלל – אידיאל בחיים, ולכן מסורות הנה לחיי בשרים של הוללות והפקרות ובפרט בעניני אמונה ודת. ויש שבתי ספר האלה מוציאים תלמידות, השונאות תכלית שנאה את מקור מחצבתן (וכמובן לכל ראש – את הוריהן...), ואת כל הקדוש לעם ישראל, ואפילו בנות ישראל, שלא נתחנכו בבתי ספר כאלה, מכיון שלא דאגו אבותיהן לחנוכן הדתי. – אינן טובות הרבה מהראשונות, כי מה שלמדו אלו בבתי הספר – לומדות אלו בשוקים ורחובות, בגנות ופרדסים ובבתי היאטראות וקרקטאות וכו', וכו', כי כל החיים בזמן הזה חולניים המה וחסרי חוכן, ובשרם תוכן יהודי, ובכל מקום אתה נפגש עם תרבות נכרית חרה לרוח חיתדות, וכל מי שאיננו מלמד את בתו דעת ה' ותוכן יהודי, שימשו כתריס בפני השפעה של הרחוב, הרי הוא מלמדה ממילא את אותה התפלות, הממלאה עתה את חיי הרחוב.

והפועל יוצא מהאדישות הנוראה שלנו לחינוך הבנות נכרת עתה על כל שעל ושעל, כי הסתכלו נא בבנות ישראל בזמן הזה. (ואפילו מבתי החרדים) וביחוסן לאלהי ישראל – ותראו, כי רסה הוא מאד, או יותר גכון – אין כלל יחס כזה אצלן בקום ועשה, וקשה למצא בדור הזה בת ישראל, שתאמר: אלך ואמלא את חובתי ליוצרי; ולא רק ברמיח מצות עשה, שאין הגויים מודים בהן, אלא אפילו בתפלה לאלהי השמים והארץ, שכל העמים הנאורים מודים בחובת האדם הזאת ליוצרו, – אין לבנותינו עסק בה, ואין להן שום גטי פנימית לשפך שיח לפני אדון כל (ואם יעלה על לב איזו נערה להתפלל לה, הרי היא... בושה. פחברותיה מן תלעגנה לה ולה, סנטימנטל שלה, והיא משתדלת להסיר את המחשבה הזרה מלבה) ואפילו בשבת ויו"ט, ואינן מברכות על המזון לא לפניו ולא לאחריו (אף שחייבות בבהמ"ז מדאורייתא), אינן מקבלות עליהן עול מלכות שמים בשכבן ובקומן, ובכלל אינן מעלות שם שמים על שפתותיהן עד... החתונה (והנשואות פנויות מאיש – עד... עולם), שאז מובילות (מפני שאינן יודעות בעצמן את הדרך לשם) את הכשרות שבהן לבית ה', ומאז האשה מתחלת לבקר בהיכל ה' פעם או פעמים בשנה. אך הרבה מהן אינן מתפללות שם מפני שאינן יודעות להתפלל (כי לא למדו אותן אבותיהן), והמתפללות עושות זאת בלא כונה ובלא רגש, ואין בכח תפלה כזו לרומם את הנפש ולקרבה אל מקור מחצבתה, כדרכה של הפלה היוצאת מן הלב לקרב את האדם ליוצרו, וכמו שנאמר קרוב ה' לכל קראיו, לכל אשר יקראהו באמת (תהלים קמ"ה). וכשאתה רואה הרבה מבנות ישראל של הדור הזה ב, נוולתן הרוחנית, יש שאתה שואל א"ע, עפני מה זכו אלו שיקרא שם ישראל עליהן? האם רק מפני שהן מדברות יהודית? אבל יש המדברות, אשדודית והמשתדלות לכסות על מוצאן היהודי, ולאשר הכי גדול יחשב להן – אם סגע בהן גוי וחשב אותן (כאמת, או רצה להחניף להן, – זו היא עוד שאלה...), לבנות אל נכר... או לנו שבימינו עלתה כך.

ושמא תאמרו, אין האשה בכלל מכרת היטב את חובתה לבוראה, ואין דרכן של נשים להתפלל, – הסתכלו נא בנשי האומות ותראו, איך הן משכימות ומעריבות לבתי התפלה שלהן ומובילות עמן את בנותיהן הקטנות והגדולות לשפך שיח, וכל נערה המרבה לבקר בבית התפלה, הרי היא משובחת. הסתכלו נא, מי ופי המה המשתתפים בה, תהלוכות הדתיות שלהם ותוכחו, כי הנשים הולכות בראשן, וכי בכלל שמנים-תשעים אחוזים מהם הן נשים, שאלו נא את כהני הדתות האחרות ויאמרו לכם, כי לולא הנשים הי' עליהם לסגר את בתי התפלה מחסרון מבקרים. בדקו נא בפנקסי החברות לחזוק האמונה

וחדת ול"מסיון" ותרואו. כי הנשים עומדות בראש החברות האלו ועובדות בהן בחרף נפש. הרי שיש להאשה בכלל "שייכות" לעניני אמונה ודת גדולה משל האנשים. ומפני מה נשתנה אומה זו מכל אומה ולשון, שבתולותיה "הלכו שבי לפני צר" (שאין הצר צריך לנהג אותן בשבי, רק הנה בעצמן מסהרות ללכת לפניו, כי נתחנכו בתרבותו ונפשן ערגה להתכולל עמו...). מדוע נערותיה אינן רואות את סני בית ה' לעולם (ולחרפה הי' נחשב לבת ישראל... לבקר בהיכל ה' ומכל שכן להתפלל בו או בביתה)? ומדוע אין לבנותיה שום רגש דתי, ואינן משתתפות בשום חכרה ללימוד דעת ה' ולחזק את עמודי האמונה והדת, כאשר אנו רואים אצל עמים אחרים (אדרבה בכל מיני בחירות מכרעת האשה אצלנו על פי רוב את הכף לטובת החפשים נגד הדת)? מדוע?.. ומדוע?.. הרבה קושיות אפשר לשאל על בנותינו, אם אמרנו לדמות אותן לבנות האומות ויחוסן לאמונה. אבל על כל השאלות יש לנו תירוץ מספיק: "אבל אשמים אנחנו, האבות והגברים – ביחסנו האדישי שלנו להתפתחותו של הרגש הדתי אצל האשה העברית". כי לא די, שלא עשינו כמעשה אבינו הראשון להקדים "אהלה" ל"אהלו", אלא שיש שאין אנו בונים כלל עזרות לנשים בבתי מקדש מעט שלנו ואין מלמדים את הבת אמילו להתפלל ולברך את ה'; מיסדים אנחנו כל מיני חברות להפצת חורה ומוסר בין הגברים, ואת הנשים אנו שולחים... לעזאזל, לחברות עם פרוגרמה... לגמרי אחרת מזו שבחרנו לעצמנו. אין אנו עושים מעשה משה, שדרש מפרעה עבודת אלהים כללית (כבנינו ובבנותנו וגו' נלך, כי חג ה' לנו) רק כמעשה פרעה, שענה לו: "לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה'", בהיותו בטוח. כי אם רק לא תעבדנה הנשים את ה' – אז לא תצא מאומה מעבודת האנשים וישארו נאמנים לתרבות המצרית, והוסיף: "כי אתה אתם מבקשים", אתם בעצמכם נוהגים כך (אולי כבר הי'נה מורגשת אז הנטי' בישראל' להתרשל כחובת הנשים לעבד את ה') – וממילא יצא מזה מה שיצא: בנות מסורות לאלהי נכר ולעם אחר, והבנים... הולכים אחריהן, כי הלא כבר אמרו הכל מן האשה (ב"ר פי"ז), זאת היא חטאת עמנו וזו פריה!

והי' אם יתנצל המתנצל ויאמר, אנחנו מה כי תלין עלינו? הלא בעקבות אבותינו אנו הולכים, וכשם שהם לא דאגו לחינוך הבנות (ואף על פי כן גדלו ורופמו בנות נאמנות לעמם ולדתם) – אף אנו כמותם; ואם בדור' סורר ומורה זה סרו הבן עם הבת מדרך ה', והבת קדמה לבן לקלוקול, – לא בנו האשם – אף אתה אמור לו, כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים: דורות הראשונים היו כמלאכים או לכל הפחות כבני אדם, שלאמונה גברו בארץ, הדת משלה

בימים ההם בחיי עם ישראל ממשלה בלתי מוגבלת ולא נתנה את הממשלית לבא אל בתיהם לנגף את הילדים; וכל כבודך בת מלך פנימה - בנות ישראל לא חיי אז יצאניות; ובתי הספר לא נועדו אז בעקרים להשריש אמונה בלב הנוער או ללמדו לחיות עי"ם השו"ע (כי זה אפשר הי' ללמד ממילא חוץ לחדר בכל בתי ישראל, שהי' מלאים מצות כרמון). רק להגדיל תורה ולהאדירה; ואלף היו נכנסים למקרא כדי שיכנסו י' מחם לגמרא. וסברא, ומפני שאין האשה על פי כשרונותיה מסוגלת, על פי רוב, לדברים עמוקים כאלה, - לכן תרחיקו אותה מבית הספר. אבל אנו - דורות האחרונים - כבני אדם יושבי האשך, ולא נוגה לנו מאור ה'; האמונה אבדה מלבות בני האדם, וזה גרם, שבהרבה בתי ביי אינם חיים עוד עי"ם דרך התורה, ואין הילדים יכולים כבר לרכש בבית הוריהם אמונה טהורה וכן אי"א להם ללמד שם את חובתם ליצורם; וראשית חכמה, שעל בית הספר ללמד את חניכיו, - היא יראת ה' ודרך החיים. עי"ם התורה, וממילא אין אנו רשאים כבר להרחיק את הבת מן החדר, כי כל הפורש מהחדר בזמן הזה, בין איש ובין אשה, כאילו מורש מן החיים הגזחיים. ואם גוסיף לזה, שהבנות בזמן הזה יצאניות הנה - עלינו להחליט, שהן זקוקות עתה לחינוך בבתי הספר כמו הבנים. ולא עוד אלא, שבעניני אמונה, התלוי' ברגש ובלב מבין דבר מתוך דבר (להכיר את הסיבה הראשונה מהמסובב), יש להאשה כשרונות יותר נעלים מהאיש, והיא קודמת לאיש לקלט אל לבה אמונה ויראת ה'. הא כיצד? - הבה נבאר את דברינו.

כחות הנפש שונים להאדם, ולכל לראש - מח לחשב מחשבות ולדעת חכמה ובשרין המעשה; ובדבר הזה אנו מוצאים, כי האשה עומדת על מדרגה נמוכה מהאיש. ועינינו רואות, כי בכל דבר, התלוי במח חריף, ובשכל מחודד, עולים הגברים על הנשים. כמו בחכמת החשבון וההנדסה וכדומה. ודבר זה מתאים עם דברי חז"ל, אין חכמה לאשה אלא בפלך (יומא ס"ח), ונשים דעתן קלה עליהן (שבת ל"ג), ולפיכך אמרו אין מוסרים דברי תורה לנשים, וכל המלמד את בנה תורה כאלו מלמדה חפלות. ולא כונו חז"ל כזה לאמר, שאין האשה רשאית לדעת את האמור בתוה"ק, כי איך יעלה דבר כזה על הדעת? ואיך תחיי יהודית? איך תקיים את התורה - והיא איננה יודעת, חורה זו מה כתיב בזה? אלא שכבר אמרו חז"ל (חגיגה ג'), במצות הקהל, אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע, ורצו בזה לאמר, שעל האנשים מוטלת החובה ללמוד בעיון ולסלסל בחכמה, לעקור הרים ולטותנם זביז בסברה; ולדרש בייג מדות שהתורה נדרשת בהן. והאשה, שדעתה קלה עליה ושכלה

מוגבל – ע"פ רוב, – אינה רשאית לבחילה להתעסק במקצע נח של תוה"ק פן תעקש את הישדות. אבל האשה באה לשמוע את התורה, ר"ל ללמוד את המסקנא האחרונה (בלא קושיות ופירוקים), שכך וכך צוה ה' לעמו לעשות ולקיים. וחט"ו (י"ד סי' רמ"ו סק"ד) הוכיח ממצות הקהל, שאפילו לכתחילה מותרת האשה ללמד תורה שבכתב, כמו שהוא המנהג בכל יום (והיינו מפני שאין בה שקלא וטריא וספיקות, ואין חשש טעות ועקשות בלימוד הזה), ואסורה רק ללמוד תורה שבכ"פ (דרך החכמות והבנה) – מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, ואעפ"כ אם למדה תורה יש לה שכר רק לא כשכר האישי (לשון השו"ע שם).

אבל עוד כח א' לנפש האדם והוא הרגש שבלב וההבנה התלוי בו; ובדבר הזה עולה האשה על האישי; ומחנסיין אנו יודעים, שרגשי האשה מסותחים הרבה יותר מרגשי האישי, ולפיכך אמרו נשים רחמניות חנה (מגילה י"ד), ולפיכך יש לתן ע"פ רוב נטי' לשירה ולזמרה ולכל דבר התלוי ברגש. ולא עוד אלא שבינת הלב של הנשים גדולה משל האנשים, וכמו שדרשו חז"ל (נדה פ"ה), מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאישי, (והבינה היא בלב שנאמר, ולכבו יבין – ברכות ס"א), ולכן אמרו (שם) שהאשה נדרית נבדקים בת י"א שנה ויום א' והאישי בן י"ב וי"א. הרי שהאשה מסהרת להכיר את בוראה ולדעת לשם מי נדרה קודם לאישי. וכן ממהרת התינוקת להתחכם ולהעשות לגדולה כשהיא בת י"ב וי"א יותר מן התינוק, שנעשה לגדול בן י"ג וי"א. ועיי' במפרשי חסדרש רבת בראשית פ"ה, שתמהו ע"ז מפני האמור, נשים דעתן קלות – ולפי מה שחלקנו בין הכשרון התלוי במח ובין רגשי וחבנת הלב – ניחא הכל בס"ד).

ואמור מעתה, שאע"פ שהאישי מסוגל במחו החריף ובחכמתו כי רבה ללימוד התורה בעיון וסברא יותר מהאשה – עולה עליו האשה בלב מבין וברגש; וממילא מסוגלת היא יותר ממנו להכיר את מי שאמר והי' העולם ולהאמין בו באמונה שלמה ופשוטה, כי האמונה הלא תלוי בלב וברגשותיו, וכמו שנאמר (איוב י"ט) ומכשרי אהות אלוה, והטבע מעיד על בוראו, כמו שנאמר, השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט), וכל מי שמתרגש יותר מהדר הטבע וממעשי ה' – מסוגל יותר להכיר את בוראו ולהרגיש את השגחה' על בריותיו. משא"כ באישי, שהוא מצטיין רק בשכלו וחכמתו – דברים שא"א לבא ע"י אל האמונה הפשוטה והטהורה, וכמו שאנו אומרים בשיר היחוד:

ע"י כפרקי ר"א פ"ב, שהקב"ה כרא א"ת האשה סן האדם ולקח עצם מעצמותיו ומשד מלבו עכ"ל, וממילא היא כולה לב"י.

„ככל שכלנו חמשנוהו, במדענו למצא מה הוא, לא מצאנוהו ולא ידענוהו, אך ממעשיו הכרנוהו.“ –

היצא מזה, שבשעה שהאמונה רפה, ולבבות בני האדם קטואים מחסרון תוכן ורגש, והשרידים אשר ה' קורא אליהם מחפשים תחבולות, איך להפיח רוח אמונה בערלי לב, ומרגישים חמה את כל הקושי, שיש בעבודה רבה זו, ורוצים ללכת בה מהקל אל הכבד, – עליהם לבכר את ה„לב“ על ה„מח“ – לפנות מקדם אל האשה הנכונה ובעלת הרגש ללמד דעת ויראת ה', כדי שתהי' היא ראשונה „להשיב את המלך“, כי חלא היא מסוגלת יותר להאמין בו באמונה, הבאה מעמקי הלב, בלא התחכמות יתירה ובקרת מצד השכל הקר. וכאשר ירכשו את האשה על צד האמונה הלא תשפיע מרוחה על בעלה ובניה לחמם גם את לב הגברים באור האמונה, ואז יהיו הקטנים עם הגדולים יראי ה' וחושבי שמו. ובדור לא הכין „לבו“ ולא נאמנה את אל רוחו – כדאי להקדים חינוך חבנות לחינוך הבנים.

וכמעשה הזה עשה אבינו הראשון בדורו של גמרוד, שהמריד את כל העולם על הקב"ה (רש"י). ולוא ה' הדור ההוא מסוגל ללמוד תורה ולחדש בה חדושים, ה' אברהם בודאי מבכר את האנשים על הנשים והי' נוסע אהלו קודם לאהלה של שרה, אבל „איתן הכיר אמונתך בדור לא ידעו לרצותך“ (מנחה ליוהכ"פ): הוא מצא דור של פראים עובדי אלילים והתחיל לקרא בשם ה', להפיח רוח אמונה טהורה בלבבות בני האדם, שיכירו את בעל הבירה, ולכן הקדים „אהלה“ ל„אהלו“ – סנה מקודם על ידי שרה אל הנשים להשריש בלבן את האמונה באל חי מסתתר, לגייר אותן, והנה מצדן תשפעה מרוחן גם על הגברים, ואז מהנקל יהי' על אברהם לגייר גם את האנשים.

וקירום זה נאמר ונשנה בתורה (בשעה שנטע אברהם את האהלים ובשעה ששב אליהם) „לעכב“ וללמדך, שאם יגיעו עוד הפעם ימים, אשר אין בהם חסן, והאמונה תאבד מלבבות בני האדם, ויהי' צורך להתחיל מחדש את העבודה הקשה של אברהם ושרה, על השרידים לעשות כסדר הזה – להקדים אשה לאיש ולהשתמש ברגשות האשה ובהגעגועים, שיש לה להאמונה הזכה והחמימה, כדי לחמם את כל הלבבות באור ה'.

ואבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיו לא זכרו את רב חסדיו והי' מסתים על שתי הסעפים, מאמינים ולא מאמינים, כי אחרי האמור „ויאמן העם“ – נאמר „ולא שמעו אל משה“, ואחרי אשר האמינו בה' ובמשה עבדו – המרו על ים בים סוף והלינו על משה ועל אהרן במדבר סין, ובמסה ומריבה

דבו בני ישראל ונסו את ה' ,לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, וכאשר חנה ישראל ,נגד ההר" חשב ה' מחשבות, איך לחזק את האמונה בלבבות בני ישראל. ואמר למשה ,הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, ורגע א' הקדימו נעשה לנשמע, וברגע השני חזרו בהם עד שהזוקק הקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית. ובמצב הזה של רסיון אמונה צוה ה' את משה לעשות כסדר הזה שעשה אברהם אוהבו, להקדים ,אהלה" ל,אהלו", כמו שנאמר: ,כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", ודרשו חז"ל, כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל – אלו האנשים, והוסיפו לשאול, ,למה לנשים תחלה"? וכבר הזכרנו את הג' טעמים: א) כדי שתשפיענה הנשים על בעליהן לטובה ולא לרעה, כמו שעשתה חוה, שלא נצטוה מפי הקב"ה: ב) כדי שתשלחנה את בניהן לבית הספר; ג) מפני שהנשים מזדרזות במצות. התשובה האחרונה אמנם מפליאה אותנו, כי הלא אמרו בירושלמי (פסחים ס"א), נשים עצלניות הנה; וכבר העירו ע"ז מפרשי המדרש, ונראה לבאר, שבשעה שהאמונה חזקה בלבבות בני האדם, אז עובדים הגברים את ה' ומקימים מצותיו בזהירות יתירה, ומדקדקים בהן יותר מן הנשים כדי חכמתם הגדולה וידיעותיהם הרחבות של האנשים. אבל בדור תהפכת, כשהאמונה רפה, יש שהאנשים, ,בעלי המח" משליכים תחלה מעל צואריהם את עול המצות, והנשים הרגשניות, אם רק קכלו חינוך דתי, – נשארות, על פי רוב, נאמנות למסורת אבות ומזדרזות במצות יותר מן האנשים.

ועבודתו של ראש המאמינים לפרסם בקרב העמים את מציאות הבורא יתברך והשתדלותו של אדון הנביאים לחזק את האמונה בתוך גוי קדוש עשו פרי הילולים; וברבות הימים זנחו הגוים מעט מעט את עצביהם והכירו וידעו כי ה' הוא האלהים בשמים ובארץ, וישראל גוי א' בארץ קבל תורה מסני ויהי למופת לכל באי עולם במסירתו לאמונה ובשמירתו את דרך ה' לעשות משפט וצדקה. אבל עוד הפעם באו ימים, אשר אין בהם חסן, כי ה"תורה" הסוציאליסטית, ההשכלח המודרנית והמלחמה העולמית המרירו עוד הפעם את העולם על הקב"ה. ומי מלל לאברהם, שמקץ ג' אלפים ושש מאות שנה לנטיעת האהלים הק' לקרא בהם בשם ה' – ,יתקם העולם כ"כ, עד שבני בניו ההולכים בדרכיו יצטרכו להתחיל מחדש את עבודתו זו, אך הפעם לא בין פראי אדם יוצאי ירך חם ויפת, אף לא בין בני הפלגשים, אשר שלחם מעל יצחק בנו, רק בין... זרע יצחק יחידו, שנעקד ע"ג המזבח; בין עדת יעקב נכדו, ששר אל מלאך ויכל; בין אחיהם מנדיהם משדרות הפועלים,

שידעו כבר את רבונם ומתכונים עתה למרד בו; בין חבורגנים השלויים
 וחשקטים, שזרם הכפירה והמינות שרץ גם אל תוך שדרותיהם, ואפילו בין
 החטון, שאפד את תמימותו ואמונתו הפשוטה! ואתם השרידיים, אשר נשארתם
 נאמנים לאלהי ישראל, אל תתיאשו מן המצב! כי אחד היי אברהם העברי
 בעבר הנהר מזה והמשיך אל אמונתו חסחורה את כל העולם אשר נמצא
 בעבר הנהר מזה, ומעט מן האור דחו הרבה מן החשך. ובכן לכו ועבדו את
 ה' בדרך הכבושה לפניכם מימות אבותיכם! נטו אהלים לקרא בשם ה':
 אהלים, לגיירי את הנשים ואהלים, לגיירי את האנשים, ושמרו את הסדר
 הזה לרכז ראשונה את כל חכחות לטובת התפתחותו של הרגש הדתי אצל
 הנשים, כי כן צויתם. ובכן עליכם: ליסד בתי ספר לבנות ושעורים לנשים
 ללמדן דעת ויראת ה', לאגד אותן לשם שמירת התורה והחזקת הדת בחברות
 מיוחדות (*). ולענין אותן בכל דבר, שביסודו אמונה ויראת שמים; לנהל
 תעמולה בין הנשים: שתהיינה מבקרות הנה ובנותיהן את בתי התפילה לכל
 הפחות בשבת וביו"ט, שתכרכנה על המזון לפניו ולאחריו, שתתפללנה אל ה'
 בכל יום לכה"ס איוו תמלה קצרה, שתקבלנה על עצמן בכל יום עול מלכות
 שמים ובכלל שיהי שם שמים שגור על סיהן, - במלה אחת, לחזק את רגשי
 האמונה ולעורר את האהבה לה' ולתורתו בלב הנשים, והנה מצדן תהיינה
 לנו לעוזר, לגיירי את האנשים.

וכי עבודת שרה בדור אקש ופתלתל חשובה וקודמת לעבודתו של
 אברהם - אפשר ללמוד גם מזה, שמצאתי כתוב, שלפיכך היו האבות הק
 עקרים, כדי שיחא לבם פנוי להכניס את בני האדם תחת כנפי השכינה, ולא
 יטרידו אותם התולדות מעבודתם הקדושה; ורק לעת זקנותם, כאשר מלאו

(*) אולי יקשה הדבר בעיני זקני העם, אשר יראו בחברות כאלו איוו
 חדשה שלא שערוה אבותינו, איזה מודרניזם, שצריך היתר של ק' רבנים
 להביאו בקהל ה', לכן אעידה לי עדים נאמנים את מנהלי ישיבת חפץ חיים
 בראדון ואת ירידי הרב הגאון המפורסם מוהריי קאסאווסקי מלפנים הגאב"ד
 דחאלקאווסק ועתה - ביאהאנעסבורג, איך ששנים אחדות לפני הסתלקותו של
 חזקן שבכהונה רבן של ישראל הגה"צ בעל "החפץ חיים" וצוק"ל קרא אותנו,
 את הגאב"ד דחאלקאווסק ואיתי לבא אליו לראדון להתיעץ על אודות ענין
 אחד, העומד ברומו של עולם היהדות, וכאשר באנו לקול הקריאה, התאונן
 באזנינו על חרבן הדת, ביטול תשב"ר בכמה עירות ועל הפרצה הגדולה
 בענין סהרת המשפחה, והראה לנו תקנון, הנערך על ידו, לחברות בשם

את חובתם זו ליוצרים, נולדו להם בנים. והנה אחרי הנחה זו אפשר להוסיף, שגם לעקרים יש טרדה ידועה בקשר עם העמדת תולדות, והיינו לחפש עצות ותחבולות להוליד והתמלה לה' על הזרע, ואברהם, אף שהי' עקר, לא נתיאש מלהעמיד תולדות, כי הלא הי' הבטיחו על הזרע תומי' בצאתו מחרן, וכמו שנאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת (בראשית י"ב), ומצינו שהתפלל על הזרע: "ואנכי הולך ערירי וגו', הן לי לא נתת זרע" (שם ט"ו), הרי שמחשבתו היתה טרודה אודות תולדות, ומקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען כבר נולד לו ישמעאל, והי' ברור בחינוכו, ולא הי' כבר שעתו פגוי' כי' לגייר גרים. וממילא אפשר לאמר, שגדול האמור בשרה ממה שנאמר באברהם, כי בשרה נאמר: "ותהי שרי עקרה אין לה ולד" (שם י"א), ודרשו חז"ל אפילו בית ולד לא הי' לה (יבמות ס"ד), והתוס' בגיטין מ"ו ד"ה המוציא כתבו, שע"ס דרך הטבע לא היתה לשרה שום תרופה ללדת, וגם הבטחה לא נתנה לה מאת ה' על הזרע, נמצא שעניה זו היתה מיואשת לגמרי מהעמדת תולדות, ומדוע עשה לה הקב"ה ככה? ומדוע נולדה בלא בית ולד? ומדוע לא הבטיחה ה' על הבנים, כמו שהבטיח לאברהם? ובודאי מפני שהיתה עבודתה (לגייר את הנשים) רבת האחריות ויותר חשובה בדור ההוא מעבודת אברהם (לגייר את האנשים), ולכן נמסרה רק לעקרה, שאין לה אפילו בית ולד, ר"ל אפילו זיק של תקוה ללדת, וממילא הפקירה את עצמה לעבודה זו פכל וכל, במסירות כל נפשה ועתותיה, ואולי לזה רמזו רז"ל בדרשתם, שאברהם הי' טפל לשרה בנביאות.

נשים שאננות, וגלה לפנינו את רצונו הגדול ליסד חברות כאלו לנשים בנסות המזרח, כדי לקרב ע"י החברות את לב הנשים לאביהן שבשמים, ותן השפעה על בעליהן לטובה, גם תשלחנה את בניהן לבח"ס, ובכלל יתוקן – לפי דעתו הגדולה – ע"י זה כל בדק בישראל. חזקן הקדוש בקש אותנו לחוות דעתנו על דבר זה, אם אפשר להוציאו לפעולות, וגם להיות לו לעזר בהגשמתו. אנחנו מצדנו הבענו לחזקן הנאדר בקודש את החששא שלנו, מן אחרנו כבר את המועד בחבל הזה, ואולי לא תאבה האשה ללכת אחרינו אל חברות כאלו, ולא נשאר עתה לפנינו רק להורות דעה לגמולות מחלב – ליסד בתי ספר לבנות. חזקן נאנח בשברון מתנים והי' אובד עצות כל חיום ההוא. שמעתי אח"כ, ששלח את החקנון חזק לגדולי ישראל לשאל בעצתם, אם הוא דבר שנתן לחשמע ולהוציאו אל חסועל, ובואת תדעון כי את הרעיון ליסד חברות לנשים ברוח האמונה הרה גאון ישראל בעל החמץ חיים זצ"ל, כי לא מלכי.

ומצינו, שגם בדורו של יזקי' למדו את הנשים תורה: נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זה, בדק מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא חי' בקיאין בחלכות טומאה וטהרה (סנהדרין צ"ד). והמהרש"א כתב בשם רש"י בספר ישעיה, שהיו הנשים בקיאות אף באיסור והיתר, וקשה, איך למדו את הנשים תורה? ולפי דברינו ניחא, שהיתה השעה צריכה לכך, כי המלך אחז, אביו של חזקיה, בטל את העבודה וחתם את התורה (סנהדרין ק"ג), ולפיכך נקרא שמו אחז, שאחז בתי כנסיות ובמדר' (סג' אותם), ואמר אם אין גדיים אין תישים וכו', אם אין נביאים אין הקב"ה משרה את שכינתו עליהם, ואין לך שעה קשה כאותה שעה, שכתוב בה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ומאותה שעה קייתי לו טגאמר, כי לא תשכח מפי זרעו (ב"ר פמ"ב), ואחריו בא חזקי', שחיוק את ישראל לאביהם שבשמים (סנהדרין צ"ד) ע"י לימוד התורה; ומפני שאחז עקר את האמונה מלבות ב"י, וכמעט שנשכחה התורה מהם, – הוכרח חזקי' ללמוד דעת-ה' ותורה ומצות לכל ישראל ואפילו לנשים, וקימו למעלה מה שעשה חזקי' למטה, שהרי בקש הקב"ה לעשות את חזקי' למשיח (שם).

וחכינו לה' המסתיר פניו מבית יעקב גם בדור תהסכת זה, שאחז (עושים מעשי אחז) לנו שעלים (בנים סוררים ומורים בבתי ספר ללא אמונה), שעלים קטנים (חכמים להרע וקטני אמנה) מחבלים כרמים (כרם ה' צבאות) וכרמנו סמדר (ונוח לנטוע בלבם הרך שרש פרה ראש ולענה), וקוינו לו ולהבטחתו, כי לא תשכח מפי זרעו, ובשעה שהחפשים עושים מעשי אחז, עלינו ללכת בעקבי חזקי' – לחזק את ישראל לאביהם שבשמים על ידי לימוד התורה: בין לאנשים ובין לנשים, בין לתינוק ובין לתינוקת, ואז יחבל עול הקשה של גלות מפני שמנה של תורה, ובא לציון גואל בב"א.